

**Koninklijke Militaire Academie
Faculteit Militaire Bedrijfskunde
Kennis- & OnderzoeksCentrum**

De vergeten *Counter-air* operatie

van het Wapen der Militaire Luchtvaart van het KNIL,
de Royal Air Force en de Royal Australian Air Force
ter behoud van West-Java
18 februari tot en met 27 februari 1942

Deel 2:

Een beschrijving en analyse van de inzet der bommenwerpers

P.C. Boer

**Research Paper
FMB. 04-69**

**Hogere Defensie Opleidingsinstituten
Faculteit Militaire Wetenschappen
[i.o.]**

KMA / FMB / KOC
Breda, december 2004

Over de auteur

P.C. Boer is als universitair hoofddocent verbonden aan de vakgroep SGW [Sociale en Gedragswetenschappen & Wijsbegeerte] van de Koninklijke Militaire Academie [KMA]. Hij is bedrijfskundig en sociologisch econoom en sinds 1969 werkzaam bij Defensie. In 1973 haalde hij het Groot Militair Vliegbrevet als reserve officier bij de Koninklijke Luchtmacht [KLu]. Afwisselend werkzaam bij de KLu en het Ministerie van Defensie, later als burgerambtenaar, was hij onder meer hoofd van de afdeling Gedragswetenschappen van de Luchtmachtstaf en hoofd van de afdeling Beleidsontwikkeling van het Directoraat-Generaal Personeel van het ministerie, voor hij in 1996 bij de KMA werd aangesteld.

Over de publicatie

Deze publicatie is tot stand gekomen in het kader van het onderzoeksproject *Operationele inzetbaarheid Militaire Luchtvaart KNIL* van de KMA te Breda.

Het betreft een pre-publicatie van een deel van een nog te verschijnen boek, met als voorlopige werktitel *De val van Java, een kwestie van Air Power*.

Eerder verschenen al in de vorm van een pre-publicatie de delen *De Slag om Kalidjati vanuit een 'Joint'-optreden perspectief* [Research Paper, FMB 03-66; KMA, juli 2003] en *De Slag om de Tjiater-pas* [Research Paper FMB 04-68, KMA, april 2004].

Dr. P.C. Boer

Koninklijke Militaire Academie
Faculteit Militaire Bedrijfskunde
Vakgroep Sociale en Gedragswetenschappen & Wijsbegeerte [SGW]

* MPC 71 C
Postbus 90.002
4800 PA Breda

tel.: 076-527 3256 tel. mdt: *06-5297.3256
fax: 076-527.3255 fax.mdt: *06-5297.3255
e-mail: PC.Boer@mindef.nl

© P.C. Boer

ISBN 90-72391-24-1

Niets in deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouder.

Abstract

In de periode van 18 tot en met 27 februari 1942 voerden het Wapen der Militaire Luchtvaart (ML) van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en de Royal Air Force (RAF) en de Royal Australian Air Force (RAAF), onder geallieerd bevel, een klassieke *Counter-air* campagne uit. Deze luchtcampagne was bedoeld om een Japanse invasie van het eiland Java (hoofdeiland van het voormalige Nederlands-Indië) af te wenden, maar was onsuccesvol. Een gebrek aan middelen (bommenwerpers en vooral jachtvliegtuigen), technische beperkingen van beschikbare middelen (radar) en slecht weer, deden de opzet mislukken. De strategie was echter wel doordacht en is voor wat betreft de resultaten een schoolvoorbeeld van wat mogelijk is met een geringe hoeveelheid beschikbare eigen middelen. Beschreven wordt de offensieve component van de luchtcampagne, de inzet van in West-Java gestationeerde bommenwerpers boven Zuid-Sumatra en Banka. Naast een overzicht van de strategie en de plannen, alsmede de resultaten van het offensieve deel van de luchtcampagne, wordt een gedetailleerd overzicht gegeven van de door de ML, de RAF en de RAAF gevlogen operaties.

[blanco pagina]

Inhoudsopgave

pagina

1.	Woord vooraf [en leeswijzer]	1
2.	Inleiding, doel- en vraagstelling	3
3.	De krachtsverhouding op 18 februari 1942	9
4.	De bommenwerperoperaties op 18 en 19 februari 1942	17
5.	De missies van 20 februari 1942	25
6.	De gebeurtenissen en operaties op 21 februari 1942	29
7.	De gebeurtenissen en operaties op 22 februari 1942	35
8.	De missies van 23 februari 1942	41
9.	De bommenwerperoperaties op 24 februari 1942	45
10.	De missies van 25 februari 1942	49
11.	Cruciale beslissingen op 25 februari 1942	53
12.	De gebeurtenissen en de gevlogen missies op 26 februari 1942	57
13.	Het opsporen van de Japanse invasievloten en de op 27 februari 1942 gevlogen bommenwerpermissies	63
14.	De behaalde resultaten en een beknopte analyse	69
15.	Conclusies	75
*	Gebruikte literatuur	77
*	Bijlage 1: Gebruikte afkortingen	79

[blanco pagina]

1. Woord vooraf

In de periode van 18 tot en met 27 februari 1942 voerden het Wapen der Militaire Luchtvaart van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, de Royal Air Force, en de Royal Australian Air Force vanuit West-Java, onder geallieerd bevel, een klassieke *Counter-air* operatie uit. Deze luchtcampagne was bedoeld om de vestiging van een Japans luchtoverwicht te voorkomen en zo een Japanse invasie van het eiland Java (hoofdeiland van voormalig Nederlands-Indië) af te wenden, maar was onsuccesvol. Een gebrek aan middelen, technische beperkingen van beschikbare middelen (radar) en slecht weer, deden de opzet mislukken. De strategie was echter wel doordacht en is voor wat betreft de resultaten een schoolvoorbeeld van wat mogelijk is met een geringe hoeveelheid beschikbare eigen middelen.

De campagne had een offensieve component (inzet van geallieerde bommenwerpers tegen Japanse doelen in het bezette Zuid-Sumatra en te Banka) en een defensieve component (inzet van voornamelijk jachtvliegtuigen boven West-Java). Dit research paper behandelt het offensieve deel van de luchtcampagne. De geallieerde *Counter-air* operatie viel in de tijd vrijwel exact samen met de campagne van de Japanse legerluchtmacht ter verwerving van het luchtoverwicht boven West-Java, gevoerd vanuit Palembang in Zuid-Sumatra, voorafgaand aan de invasie van Java. De Japanse operatie was wel succesvol, zij het dat het luchtoverwicht lang zo totaal niet was als de Japanse bevelhebbers hadden gehoopt.

Leeswijzer

Lezers die alleen zijn geïnteresseerd in de strategie en de plannen, alsmede in de resultaten en de analyse van het verloop van de beschreven offensieve *Counter-air* campagne, kunnen de **hoofdstukken 4 tot en met 10** alsmede de **hoofdstukken 12 en 13 overslaan**.

Lezers juist geïnteresseerd in de uitvoering van de campagne worden er op gewezen dat deze hoofdstukken historische details en beschrijvingen van de diverse operaties bevatten in de context van de luchtcampagne als geheel.

[blanco pagina]

2. Inleiding, doel- en vraagstelling

Inleiding

Op 8 december 1941 verklaarde Nederland de oorlog aan Japan. Negen dagen later vloog het Wapen der Militaire Luchtvaart (ML) van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) zijn eerste oorlogsmissies. Japan had na de aanval op Pearl Harbor en andere Amerikaanse bases op Hawaï, gelijktijdig Malakka en de Filippijnen aangevallen. De Japanse strijdkrachten hadden echter als einddoel Nederlands-Indië. Daar bevonden zich belangrijke oliewingebieden en olieraffinaderijen, en werden rubber en delfstoffen als tin gewonnen. Toen zijn strijdkrachten in Malakka en op de Filippijnen goede vorderingen hadden gemaakt, begon Japan aan de tweede fase van zijn veroveringsoorlog. Op 7 januari 1942 voer de eerste invasievloot uit met een bestemming in Nederlands-Indië.

Drie Japanse strijdmachten rukten via Banka en Sumatra (de Westelijke strijdmacht), via Tarakan en Oost- en Zuid Borneo (de Centrale strijdmacht) respectievelijk via Celebes, Ambon en Timor (de Oostelijke strijdmacht) op naar Java. De aanval op Banka en Palembang in Zuid-Sumatra begon op 14 februari 1942, een dag voor de overgave van Singapore. Op 16 februari viel Zuid-Sumatra, op 19 februari Bali, pal oost van Java. Timor werd een dag na Bali aangevallen. Ondanks vaak heftige tegenstand door voornamelijk luchtsrijdkrachten van de ML, bijgestaan door de *Royal Air Force* (RAF), de *Royal Australian Air Force* (RAAF) en de *United States Army Air Force* (USAAF), zat Java in de tang en was het verder versterken van het eiland vrijwel onmogelijk geworden.

Bedoelde luchtsrijdkrachten vielen onder een op 15 januari 1942 op Java gevestigd geallieerd luchtmachthoofdkwartier genaamd ABDA-AIR of kortweg ABDAIR, waarbij ABDA stond voor American, British, Dutch and Australian. Dit *combined operations centre avant la lettre* ressorteerde (evenals geallieerde hoofdkwartieren voor marine en landstrijdkrachten) onder een geallieerd overkoepelend algemeen hoofdkwartier, ABDA Command (ABDACOM), destijds echter meestal aangeduid als *Unified Command*. Dit geallieerde *joint combined headquarters* met personeel uit de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Nederlands-Indië en Australië en afkomstig van alle krijgsmacht delen, had als *Supreme Commander* (tegenwoordig *Joint Forces Commander* of *Theatre Commander*) de Britse generaal Sir Archibald Wavell. Wavell werd formeel aangestuurd door de *Combined Chiefs of Staff* in Washington, maar had in feite twee bazen, de Britse en Amerikaanse chefs van staven [1].

Het geallieerde bevelsgebied omvatte oorspronkelijk de Filippijnen, Malakka en Singapore, Birma, Nederlands-Indië en het noordelijk deel van Australië. Na 20 februari 1942 bestond het uit niet veel meer dan Java, enkele nog niet bezette delen van de Indische archipel zoals het noordelijk deel van Sumatra, het noorden van Australië, het nog onbezette deel van de Filippijnen (waar de achterhoede gevechten echter geheel buiten ABDACOM om werden gevoerd) en Birma. Dit laatste deel van het bevelsgebied werd op 21 februari 1942 overgeheveld naar het Britse *India Command*.

Java opgegeven door de geallieerden

Generaal Wavell meende op grond van analyses van de Japanse opmars en gegevens uit inlichtingkanalen, dat Java na de evacuatie van Zuid-Sumatra onhoudbaar was. Op 16 februari 1942 verwachtte hij een Japanse invasie van Java binnen tien tot veertien dagen. Een inschatting die, naar we nu weten, volkomen strookte met de Japanse plannen. Wavell adviseerde op 16 februari een Australisch legerkorps dat onderweg was naar Java elders in te zetten en Java niet verder te versterken ten koste van de verdediging van Birma en Australië. De staf van Wavell had terecht geconcludeerd dat het Australische korps van twee divisies met korpstroepen in de nog beschikbare tijd onmogelijk operationeel gemaakt kon worden. Wavell vond het onverantwoord dit toch te proberen [2].

De *Combined Chiefs of Staff* in Washington gingen akkoord met de visie en adviezen van Wavell. Java zou verdedigd moeten worden met uitsluitend de al beschikbare middelen. Alleen enige versterking van de geallieerde luchtsrijdkrachten, jachtvliegtuigen en bommenwerpers die al onderweg waren, plus de rond 15 februari naar Zuid-Sumatra gezonden en direct weer geëvacueerde eenheden van het Britse en Australische leger en van de RAF, waren nog te verwachten [3].

Op 19 en 20 februari 1942 werd Wavell geconfronteerd met gevoelige militaire tegenslagen. De Japanners bezetten Bali, voerden een zware luchtaanval uit op Darwin in het noorden van Australië en landden op Timor. Op 19 februari startte bovendien het verwachte Japanse lutoffensief ter verkrij-

ging van het luchtoverwicht boven West-Java, met zware luchtaanvallen op de vliegvelden Semplak en Andir. In Oost-Java gingen de Japanners door met hun (op 3 februari 1942 begonnen) luchtaanvallen op vliegvelden en op het havencomplex van Soerabaja. De geallieerde luchtstrijdkrachten bleken te gering in omvang om veel tegen de luchtaanvallen te kunnen doen. Er was onvoldoende luchtafweergeschut en er waren onvoldoende jachtvliegtuigen. Vooral bommenwerpers gingen op de vliegvelden door bombardementen en *strafings* (aanvallen in scheervlucht) van Japanse jagers verloren [4].

Nieuwe instructies van de *Combined Chiefs of Staff* volgden op 22 februari. Vliegtuigen die nuttiger van bases buiten Java konden opereren (bedoeld waren Amerikaanse zware bommenwerpers gestationeerd in Oost-Java) dienden van Java te worden teruggetrokken, evenals al het luchtmacht-personeel voor wie geen vliegtuigen beschikbaar waren en troepen, in het bijzonder technici, die niet konden bijdragen aan de verdediging van Java. Wavell zelf kreeg op 22 februari 1942 instructie zich naar India te begeven en daar de functie van *Commander-in-Chief India* op zich te nemen [5]. Zijn ABDACOM-hoofdkwartier (*Unified Command*) te Lembang werd op 23 en 24 februari ontruimd en alleen enkele specifieke afdelingen zoals het *Combined Operations and Intelligence Centre* (COIC) bleven (in afgeslankte vorm) bestaan [6].

De geallieerde commando-structuur bleef zoals ze was, maar kreeg nu Nederlanders op alle topfuncties en het overkoepelend algemeen hoofdkwartier werd (op 25 februari) opgeheven. De commandant KNIL, luitenant-generaal H. ter Poorten, was al commandant van de geallieerde landstrijdkrachten en werd nu tevens *Commander-in-Chief ABDA Area*. Hij breidde daartoe zijn eigen staf uit met enig Nederlands personeel en kleine aantallen specialisten en verbindingsofficieren uit geallieerde landen, afkomstig van *Unified Command*. Nagenoeg al het Britse, Australische, Amerikaanse en Nieuw-Zeelandse personeel van de geallieerde hoofdkwartieren werd echter overgeplaatst om te voorkomen dat dit personeel ‘verloren’ zou gaan bij de verwachte Japanse bezetting van Java. Bij vooral het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) van generaal Ter Poorten ontstond daardoor een pijnlijk tekort aan stafpersoneel [7].

Het geallieerde luchtmacht hoofdkwartier ABDAIR, evenals het COIC gevestigd in het ontruimde complex van de Koninklijke Militaire Academie aan de noordostrand van Bandoeng, werd herdoopt tot *Java Air Command* (JAC) en overgenomen door de commandant van de ML. In de avond van 22 februari 1942 nam generaal-majoor L.H. van Oyen het commando over van *air-marshal* Sir Richard Peirse van de RAF. Van Oyen werd destijds meestal aangeduid als *Air Officer Commanding*, de tegenwoordige *Joint Forces Air Component Commander*. De volgende ochtend vestigde hij zich met zijn staf in het ABDAIR-gebouw in Bandoeng. Tot ABDAIR en vervolgens JAC behoorde ook de *Reconnaissance Group* (RecGroup), die de vliegboten omvatte van de Marineluchtvaartdienst (MLD), de RAF, de RAAF en de U.S. Navy, alsmede de Commando's Luchtverdediging Batavia, Bandoeng en Soerabaja en de daar onder ressorterende eenheden van de luchtdoelartillerie van het KNIL en het Britse leger op Java. Van Oyen ging ook het COIC aansturen [8].

Het weinige beschikbare Nederlandse personeel van de ML en de Marineluchtvaartdienst, vulde Van Oyen aan met personeel van de RAF en de RAAF door op 23 februari het Britse administratieve en logistieke hoofdkwartier *West Group* van Soekaboemi naar Bandoeng over te plaatsen en om te vormen tot BRITAIR. Dit commando werd ook in het vroegere ABDAIR-gebouw ondergebracht, aangevuld met personeel van een kleine niet meer benodigde Britse staf (*225 Bomber Group*) en kreeg op 24 februari als extra taak de operationele aansturing van de RAF- en RAAF-eenheden op Java. Bij de ML geschiedde de operationele aansturing van de onderdelen door het Commando ML, de operationele staf van de ML die eveneens in Bandoeng was gevestigd.

Het RAF- en RAAF-personeel dat door de samenvoeging van de Britse staven vrij kwam, deelde Van Oyen in bij JAC, dat afgezien van een paar Amerikaanse officieren een Nederlands-Britse *Operations Staff* kreeg. Die staf deed net als in de ABDAIR tijd de centrale missieplanning en gaf operationele opdrachten in dat kader aan (voor wat betreft West-Java) het Commando ML en BRITAIR [9].

De strategie van ABDAIR en JAC

Op 18 februari 1942, vrijwel gelijktijdig met de aanvang van het Japanse luchtoffensief ter verkrijging van het luchtoverwicht boven West-Java, ging een geallieerde luchtcampagne van start bedoeld om uitstel van de Japanse invasie van Java te bewerkstelligen. Een campagne die we tegenwoordig een *Counter-air* operatie zouden noemen, een operatie bedoeld om een vereiste mate van eigen luchtver-

wicht te bereiken en te behouden. Het ging hierbij vanaf 19 februari 1942 in feite om twee campagnes, een gevoerd vanuit bases in Oost-Java door de USAAF en een gevoerd vanuit West-Java gevoerd door de ML, de RAF en de RAAF. De meest intensieve campagne was die van de ML, de RAF en de RAAF, die het onderwerp van deze studie vormt.

De *Counter-air* campagne van de ML en de RAF en de RAAF werd in een paar dagen tijd opgezet, maar was wel doordacht. Bij ABDAIR en het COIC was uit operatieverslagen en inlichtingen-analyses de conclusie getrokken dat de Japanse luchtmacht voor wat betreft de logistiek zeer kwetsbaar waren. De aanvoerlijnen waren lang en de transportcapaciteit per zeeschip beperkt. Aangenomen werd dat met name de voor de vooruitgeschoven Japanse eenheden beschikbare hoeveelheid vliegtuigbrandstof een knelpunt was. Daarnaast concludeerden de inlichtingen-specialisten dat de Japanse luchtmacht inmiddels door de reserves aan jachtvliegtuigen heen waren en het zouden moeten doen met het (voor wat betreft de strijd tegen West-Java) te Palembang beschikbare vliegtuigmaterieel. Beide aannames waren, naar we nu weten, juist.

De strategie achter deze *Counter-air* campagne was er dan ook op gericht om de vijandelijke *sortie generating capability* zoveel als mogelijk aan te tasten, door (voor wat betreft de inzet van de luchtmacht in het westen):

- het schaars maken van vliegtuigbrandstof (door middel van bombardementen op in Zuid-Sumatra door de Japanners veroverde voorraden vliegtuigbrandstof en het doen van aanvallen op schepen op weg naar en te Palembang) en
- het verminderen van het aantal operationeel inzetbare gevechtsvliegtuigen (door middel van bombardementen op vliegveld Palembang I en het toebrengen van verliezen boven West-Java door eigen jagers).

Doel van deze strategie was de periode die de Japanners nodig zouden hebben om luchtoverwicht te verwerven, te verlengen en zo te komen tot uitstel van de invasie. Zo kon tijdruimte worden gecreëerd waarin de geallieerde luchtmacht op Java, met in eerste instantie extra jachtvliegtuigen, versterkt konden worden. In wezen betrof de strategie, in moderne termen, een *attrition strategy*. Een type aanpak dat tegenwoordig bekend staat om de tijd die het kost voor de eerste resultaten zichtbaar worden en de ruime reserves aan vliegtuigen die er voor nodig zijn. JAC beschikte over tijd noch reserves. In Zuid-Sumatra was het voor de tegenstander echter niet mogelijk de doelen goed te spreiden. De vliegtuigbrandstof die moest worden vernietigd bevond zich maar op vier plaatsen (in de tankfarm van een olieraffinaderij te Palembang en in tankers op de rede van Muntok, de rivier de Moesi en de haven van Palembang) en de vijandelijke vliegtuigen waren aanvankelijk noodgedwongen geconcentreerd op één klein vliegveld te Palembang, Palembang I [10].

Van Oyen meende, in tegenstelling tot zijn voorganger, dat er nog een kleine kans was dat Java door de inzet van de geallieerde luchtmacht behouden kon worden en dat die kans moest worden benut. Uit analyses van de Japanse opmars bleek dat deze volledig afhankelijk was van de resultaten van de inzet van de Japanse luchtmacht. Zeestrijdkrachten werden niet ingezet zonder luchtoverwicht en aan een invasie ging stevast een periode vooraf van intensieve luchtacties ter verwerving van het locale luchtoverwicht. Voorkomen van de vestiging van een vijandelijk luchtoverwicht betekende dus afwenden van een invasie. Meende Peirse dat de aantallen geallieerde jagers en bommenwerpers beneden een kritisch punt waren gekomen om dit laatste een haalbare zaak te maken, Van Oyen was van mening dat het met een inzet van alle beschikbare toestellen nog net mogelijk moest zijn de Japanners tot uitstel van hun geplande invasie te dwingen [11].

De commandant JAC zette de luchtcampagnes in het westen en oosten gewoon voort. Bij de opzet van de westelijke was hij als commandant van de ML nauw betrokken geweest. Hij bracht alleen een wijziging aan in de inzet van de jagers. De weinige geallieerde jagers deelde hij voorshands in voor uitsluitend luchtverdedigingstaken. Dit omvatte de bescherming van de voornaamste vliegvelden op Java, de voornaamste havens en waar mogelijk de bescherming van de geallieerde vloot. In tegenstelling tot Peirse, wilde Van Oyen de jagers beslist niet offensief inzetten boven Zuid-Sumatra en Bali. Jachtvliegtuigen waren een te schaars goed en de kans op verliezen was te groot. Op 20 februari gingen bij een aanval op vliegveld Bali vier Curtiss P-40's van de USAAF verloren [12].

Net als eerder Peirse, meende Van Oyen dat West-Java en Zuid-Sumatra het belangrijkste strijdtoneel vormden en dat daar de beste kansen lagen om de Japanners afbreuk te doen. De strijd om het luchtoverwicht boven West-Java was net begonnen, maar in Oost-Java hadden de Japanners hun doel deels al bereikt. Kon de strijd in het westen een andere wending worden gegeven, dan zouden de

Japanners ondanks successen in het oosten, hun geplande invasie zeker afblazen, zo meende Van Oyen [13].

Doelstelling en vraagstelling

Na de tweede wereldoorlog werd in Indië bij personeel van de Militaire Luchtvaart de opvatting gangbaar dat in de strijd om het luchtoverwicht boven Java, voorafgaand aan de Japanse landingen, de jagers van de ML, de RAF en de USAAF door een overmacht aan technisch superieure 'Navy O's', gevlogen door bijzonder goed getrainde en van oorlogservaring voorziene Japanse jachtvliegers, uit de lucht waren gevaagd. Een kwestie van een eervolle, maar onvermijdelijke ondergang. Van Oyen had de geallieerde luchtmacht in de periode tot aan de Japanse invasie van Java nodeloos opgeofferd, waardoor aan de grondstrijdkrachten na de landingen geen luchtsteun meer kon worden verleend, zo meenden vooral officieren van de infanterie van het KNIL. Zo waren er meer uitgesproken meningen.

Over het algemeen had men echter geen flauw benul van de door ABDAIR en JAC gevolgde strategie, laat staan van de in het kader van de uitvoering van deze strategie bereikte resultaten. De doelstelling van deze studie is dan ook het verschaffen van inzicht in het verloop en de resultaten van de strijd om het luchtoverwicht boven West-Java in de periode van 18 tot en met 27 februari 1942, gegeven de gehanteerde en hiervoor beschreven strategie.

De centrale vraag daarbij is: hoe realistisch was de inschatting van generaal-majoor Van Oyen met betrekking tot de kans om door de inzet van de geallieerde luchstrijdkrachten een Japanse invasie van Java te voorkomen. Was er inderdaad nog een kleine kans om de Japanners via uitstel tot afstel van de invasie te dwingen, gegeven de in de dagen tot het aantreden van Van Oyen al geleden verliezen? Zo ja, hoe goed werd die kans benut?

In het navolgende wordt een gedetailleerde reconstructie gepresenteerd van het offensief van de geallieerde bommenwerpers boven Zuid-Sumatra en Banka. Hierbij wordt niet ingegaan op het offensief gevoerd vanuit Oost-Java en evenmin op de acties van de geallieerde jachtvliegtuigen.

Noten bij hoofdstuk 2

- [1] Boer, *Borneo*, 117-118; De Jong, 11a, 2^e helft, 761-776.
- [2] Wavell, *Despatch*; De Jong, 11a, 2^e helft, 866, 778-779.
- [3] Wavell, *Despatch*; De Jong, 11a, 2^e helft, 851, 865-866.
- [4] Wavell, *Despatch*; zie voor wat betreft de luchtstrijd boven Oost-Java: Boer, *Indië*, hoofdstuk 7.
- [5] De Jong, 11a, 2^e helft, 865-866, 870, 873.
- [6] De Jong, 11a, 2^e helft, 872; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [7] Boer, *Indië*, 123-124; Maltby, *Report*, 1394; interview met mr. H. Creutzberg; correspondentie ir. S.H.A. Begemann (via W. Bosman; Begemann was onder andere waarnemend chef-staf en uiteindelijk plaatsvervangend commandant van het Commando ML). Over het personeelgebrek bij het AHK werd destijds gerapporteerd door Lkol wnr W.J. van Gulik, verbindingsofficier van de ML en JAC bij de Afdeling Operaties van het AHK.
- [8] Interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [9] Boer, *Indië*, 123-124; interview met mr. H. Creutzberg; correspondentie ir. S.H.A. Begemann (via W. Bosman); Maltby, *Report*, 1394 (geeft in par. 513 een niet geheel juist beeld, de operations room 'for the combined use' betrof in feite die van het COIC, waar extra RAF-personeel voor nodig was).
- [10] Interviews met mr. H. Creutzberg, F.R. Lettinga en A.B. Wolff; correspondentie ir. S.H.A. Begemann (via W. Bosman). Diverse vermeldingen in Series of Military History of World War II, deel 34 *Army air drive* (hierna Deel 34) en deel 26 *Naval drive* (hierna Deel 26) van de schaarste aan of onvoldoende aanvoer van vliegtuigbrandstof. Het Japanse leger zette ook alles op alles om de brandstofvoorraden te Palembang intact in handen te krijgen, zie bijvoorbeeld Deel 34, 498-550 en Deel 26, 649 voor wat betreft de problemen met de brandstoftoevoer naar Palembang II. Uit vergelijking van sterkte opgaven blijkt dat de 59^e en 64^e Sentai's te Palembang bij verliezen niet werden aangevuld (Military History Office, National Defense College, Tokio).
- [11] Wavell, *Despatch*; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder; correspondentie ir. S.H.A. Begemann (via W. Bosman).
- [12] Interviews met mr. H. Creutzberg, F.R. Lettinga, A.B. Wolf, P.A. Hoyer; Boer, *Indië*, 172.
- [13] Interviews met mr. H. Creutzberg en A.B. Wolff.

[blanco pagina]

3. De krachtsverhouding op 18 februari 1942

Het verlies van Zuid-Sumatra

De strijd tegen de Japanse invasietroepen, die via Straat Banka en de rivieren Moesi, Salang en Telang van Muntok (eiland Banka) onderweg waren naar Palembang, werd op zondag 15 februari 1942 om ongeveer 15.00 uur beëindigd. Vliegveld Palembang I, P I, het vroegere civiele vliegveld van de stad en inmiddels in gebruik bij de *Royal Air Force* (RAF), was op 14 februari om ongeveer 17.00 uur bezet door eerder die dag afgesprongen Japanse parachutisten. De verdedigers van het KNIL, luchtdoelartilleristen van het Britse leger en personeel van de RAF hadden de para's tot dat moment met succes buiten de deur gehouden, maar trokken zich terug in opdracht van luitenant-kolonel L.N.W. Vogelesang, de Territoriaal Commandant Zuid-Sumatra tevens Troepencommandant. Vogelesang zag vervolgens af van een poging tot heroveren door het Xe Bataljon Infanterie (Inf. X) van het KNIL de volgende ochtend vroeg [1].

Dit bataljon van 850 man was ter versterking van de territoriale troepen te Palembang en Djambi (bij elkaar ongeveer 1.250 man, maar slecht geoefend, over diverse locaties verspreid en weinig mobiel) op 7 februari 1942 vanuit Java te Praboe-moelih aangekomen. Een compagnie werd vervolgens gestationeerd te Palembang. Een heroveringspoging door Inf. X had gezien de aanvankelijk geringe Japanse sterkte zeker een goede kans van slagen gehad. Het daarna in bezit houden van P I was, gezien de over de rivieren naderende Japanse troepenmacht, echter een geheel andere zaak. De stationering van Inf. X in het gebied was een tijdelijke maatregel geweest, in afwachting van de komst van Australische en Britse troepen. De geallieerde voorhoede kwam uitgerekend in Oosthaven in het zuiden van Zuid-Sumatra aan toen de strijd om Palembang los barstte. Er viel weinig anders te doen dan deze troepen weer in te laten schepen. De tijd om ze gevechtsgereed te maken ontbrak en veel materieel en uitrusting was nog onderweg [2].

Japanse parachutisten sprongen op 14 februari 1942 ook af nabij de twee olieraffinaderijen ten zuiden van de stad Palembang. De beide raffinaderijen werden evenmin door de para's veroverd, maar konden door hen worden bezet in de vroege ochtend van 15 februari. De raffinaderij van de Nederlandse Koloniale Petroleum Maatschappij (NKPM) te Soengai Gerong was intussen geheel volgens het draaiboek vernield, waarna de vernielingsploeg en de militaire bezetting, die de Japanners met succes buiten het complex had weten te houden, zich op 15 februari om ongeveer 03.00 uur terugtrokken. De raffinaderij van de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM) werd deels door para's veroverd, maar die werden verdreven door succesvolle tegenaanvallen door Inf. X en een *anti-paratroop squad* bestaande uit Britse luchtdoelartilleristen [3].

In de avond van 14 februari was vrijwel het gehele raffinaderijcomplex van de vijand gezuiverd en restte alleen nog een klein groepje para's van circa vijftien man in een hoek van het emplacement en een aantal para's die het moerasbos waren ingevlucht. Die zouden de volgende ochtend zonder problemen zijn opgeruimd, ware het niet dat Vogelesang de KNIL-troepen liet terugtrekken naar Praboe-moelih. Om ongeveer 06.00 uur (op 15 februari) werd Pladjoe verlaten. Eerder had Vogelesang al het vernielingspersoneel teruggetrokken, zodat de raffinaderij voor het verlaten ook niet kon worden vernield. Dit laatste zou vergaande consequenties hebben voor de inzet van de geallieerde luchtsrijdkrachten [4].

Jagers en bommenwerpers van de RAF en de *Royal Australian Air Force* (RAAF) vlogen op 15 februari vanaf Palembang II (P II, het militaire vliegveld in de rimboe ten zuidwesten van de stad) een groot aantal sorties tegen de Japanse troepen op de rivieren en tegen Japanse schepen in Straat Banka en te Muntok. De Japanse gevechtsgroep die via de rivieren naar Palembang onderweg was, maakte door de luchtaanvallen maar geringe vorderingen en leed aanzienlijke verliezen. In de avond van 15 februari wist alleen een kleine voorhoede van de hoofdmacht in landingsboten Palembang te bereiken. Intussen werd door de geallieerden de evacuatie van de stad Palembang voltooid. Het merendeel van de Britse militairen vertrok over de weg en per trein, al dan niet via P II, naar Oosthaven [5].

De evacuatie van de RAF en de RAAF naar West-Java

In de ochtend van 15 februari begon de evacuatie van de vliegveldbezetting naar Oosthaven en van de niet-gevechtssklare vliegtuigen op P II naar Kemajoran en Andir in West-Java. In de middag begon de

uittocht van de achtergebleven en nog vliegklare jagers en bommenwerpers. Ongeveer twaalf op de vorige dag naar Andir geëvacueerde *Hudsons*-bommenwerpers keerden in de middag weer terug naar P II, om zoveel mogelijk personeel van de squadrons op te halen. Bij zonsondergang van 15 februari vertrok de laatste *Hudson* naar Kemajoran en marcheerde het laatste personeel over de weg af richting Praboemoelih. Enkele kleine detachementen Britse grondverdedigers, de beveiliging van het KNIL op P II (twee secties infanterie versterkt met vier mitrailleurs, zo'n 100 man in totaal) en enig grondpersoneel van de RAF bleven op P II achter.

In de ochtend van 16 februari vertrokken de *Blenheim*-bommenwerpers van de squadrons van de RAF te P II, evenals de te Lahat (een klein vliegveld ten westen van P II) gestationeerde *Blenheims* van 34 squadron RAF. Op de vliegvelden werd zoveel mogelijk vernield, waarna het laatste personeel eveneens naar Oosthaven vertrok. Terug naar Java via Oosthaven gingen ook diverse eenheden van de RAF en het Britse leger die medio februari net in Oosthaven waren aangekomen en bestemd waren voor de vliegvelden bij Palembang en Lahat. Hierbij waren twee *Batteries* van 48 *Light Anti-Aircraft Regiment* (48 LAA) van het Britse leger. Deze eenheden wisten hun 4 cm-kanonnen op twee na weer mee naar Java te nemen en arriveerden op 17 en 18 februari te Merak. Al hun voertuigen en veel munitie bleven echter achter in Oosthaven [6].

Ter dekking van de evacuatie en om de Japanners zoveel mogelijk afbreuk te doen, voerden de geallieerde luchtmachtkrachten op 16 en 17 februari vanuit Java zoveel mogelijk sorties uit naar P I, Japanse schepen op de Moesi bij Palembang en Japanse schepen te Muntok (Banka) en in Straat Banka. Aan deze aanvallen namen ook Amerikaanse squadrons uit Oost-Java deel, met zowel jachtvliegtuigen als zware bommenwerpers [7]. Vliegveld P II werd intussen beveiligd door Inf. X, dat in stelling was gegaan langs de weg van Palembang naar Praboemoelih. Het bataljon trok op 16 februari terug op Praboemoelih, nadat de commandant van het KNIL-detachement op P II telefonisch had doorgegeven dat de vliegbasis geheel was ontruimd. Te Praboemoelih werd een reorganisatie uitgevoerd, waarbij de vele losse groepen territoriale troepen, die zich bij inf. X hadden aangesloten, in compagnieën werden ingedeeld [8].

Gelijktijdig met de verplaatsing naar Zuid-Sumatra van Inf. X, was bataljon Inf. IX (minus een compagnie en een peloton mitrailleurs) overgeplaatst naar Banka, terwijl een compagnie van Inf. XII (versterkt met een peloton mitrailleurs van Inf. IX) naar Billiton ging. Toen de Japanse aanval op Palembang en Banka begon, kregen deze onderdelen echter opdracht om de strijd niet aan te gaan, maar terug te keren naar West-Java. Het geallieerde commando van de landstrijdkrachten, ABDA-ARM, wilde, gelet op de Japanse overmacht in het nieuwe operatiegebied en het grote tekort aan landstrijdkrachten op Java, deze troepen niet opofferen in een poging Banka en Billiton nog enige tijd te behouden. Tijdens de echelonsgewijze terugtocht naar Java werden de evacuatieschepen echter aangevallen door bommenwerpers van de Japanse marineluchtmacht [9].

De verliezen bij Inf. IX waren relatief klein, maar door de vele psychisch aangedane militairen moest het bataljon na terugkeer op 21 februari 1942 in reserve worden genomen. De compagnie van Inf. XII was er veel erger aan toe en verloor op 17 februari ongeveer 70 man bij het tot zinken brengen van het KPM-schip *Sloet van de Beele*. De KM en de MLD (met vliegboten) wisten veel van de opvarenden te redden, maar slechts enkele tientallen militairen van de compagnie waren na terugkeer nog inzetbaar. Op 23 februari 1942 meldden de laatste militairen zich weer in hun oorspronkelijke garnizoen [10].

De planning van het bombardementsoffensief

In het vrijwel intact achtergelaten tankpark van de olieraffinaderij te Pladjoe was 250.000 ton aan aardolieproducten achtergebleven, dat wil zeggen meer dan 250.000.000 liter scheepsbrandstof en vliegtuigbrandstof. De raffinaderij zelf was ook nagenoeg onvernield gebleven, afgezien van enige branden die tijdens de strijd waren ontstaan en een paar kleine geïmproviseerde vernielingen. Het tankpark werd, naast vliegveld P I, een van de belangrijkste doelen van de geallieerde bommenwerpers tijdens het komende bombardementsoffensief. Ook op P I had men maar weinig vernielingen kunnen uitvoeren voor de bezetting zich terugtrok. Japanse gevechtsvliegtuigen zouden zonder veel problemen van het vliegveld kunnen opereren [11].

In de avond van 17 februari 1942 had ABDAIR een uitgewerkte opzet voor een offensieve *Counter-air* campagne klaar, die de volgende ochtend van start zou gaan met een bombardementsoffensief

gericht tegen vliegveld P I, het tankpark te Pladjoe en Japanse schepen te Palembang en onderweg daar naar toe, alsmede schepen in Straat Banka en op de rede van Muntok te Banka. De nadruk lag aanvankelijk op het aangrijpen van Japanse transportschepen, omdat men in verband met plannen voor een tegenaanval door het KNIL vanuit Padang (westkust van Midden-Sumatra) de bevoorrading en aanvulling van de Japanse troepen te Palembang (de luchtstrijdkrachten inbegrepen) zoveel mogelijk wilde verstoren. Alle beschikbare bommenwerpers van *West Group* (RAF en RAAF) en *Central Group* (de ML) in West-Java, alsmede een zo groot mogelijk deel van de inzetbare sterkte aan Amerikaanse bommenwerpers van *East Group* in Oost-Java, zouden bij het offensief worden ingezet.

Generaal Wavell liet in de avond van 20 februari of in de vroege ochtend van 21 februari 1942 de planning en de voorbereidingen voor een tegenaanval vanuit Padang stoppen. Hij gaf die niet veel kans van slagen en vond dat de voorbereidingen veel te veel tijd zouden gaan vergen [12]. Hoofddoel van de campagne werd, zoals in het vorige hoofdstuk uiteengezet, het verlengen van de periode die de Japanners nodig zouden hebben om luchtoverwicht boven Java te verwerven en zo te komen tot uitstel van de invasie van Java. De strategie was er dan ook primair op gericht om voor de Japanners in Zuid-Sumatra en op Banka vliegtuigbrandstof een zo schaars mogelijk goed te maken en het aantal inzetbare (Japanse) gevechtsvliegtuigen zoveel mogelijk te verminderen.

De inzet van *East Group* in het westen bleef beperkt tot één missie op 18 februari 1942, die door slecht weer geen resultaten opleverde. In de nacht van 18 op 19 februari landden de Japanners namelijk op het door een gebrek aan troepen nauwelijks verdedigde Bali, pal oost van Java, waarna met ingang van 19 februari twee *Counter-air* offensieven moesten worden gevoerd. Eén uit te voeren door *West Group* en *Central Group* en de ander door *East Group*.

De geallieerde marine, ABDA-FLOAT, deed een poging om in de nacht van 18 op 19 februari de Japanse landingoperatie te Bali afbreuk te doen, maar moest hiertoe eerst de verspreide oorlogsschepen van haar *Striking Force* verzamelen. Dat kostte zoveel tijd dat de oorlogsschepen alleen groepsgewijs een *hit and run*-actie konden uitvoeren. Die leverde afgezien van een tweetal beschadigde Japanse torpedobootjagers geen succes op, al meende men destijds twee Japanse kruisers en twee torpedobootjagers ernstig te hebben beschadigd, terwijl vermoedelijk een derde vijandelijke kruiser was gezonken. Het zeegevecht, dat later als 'Slag in Straat Badoeng' bekend werd, kostte de Koninklijke Marine een torpedobootjager, terwijl een lichte kruiser zware schade opliep en voor herstel naar Australië moest worden gezonden [13].

East Group nam daarna het offensief over, met wel als gevolg dat het aantal sorties dat ABDAIR tegen Japanse doelen in Zuid-Sumatra en te Banka kon laten uitvoeren, flink daalde. De door *East Group* uit te voeren bombardementscampagne werd in eerste instantie gericht op het afbreuk doen aan de Japanse landingsoperatie en vervolgens in hoofdzaak op het uitschakelen van zoveel mogelijk van de door de Japanse marineluchtmacht op Bali gestationeerde luchtstrijdkrachten. In de hierna volgende hoofdstukken wordt de westelijke en meest intensieve *Couter-air* campagne beschreven, gevoerd door de ML en de RAF en de RAAF vanuit West-Java [14].

De planning van de geallieerde *bomber force*

Kort voor de Japanse inval in Zuid-Sumatra kwam het geallieerde luchtmachthoofdkwartier ABDAIR op 12 februari 1942 met een nieuwe *force planning* voor de korte termijn. De bedoeling was, voor wat betreft de bommenwerpers, de beschikbare eenheden te herpositioneren voor de verwachte komende strijd om Zuid-Sumatra en Java. De squadrons van de RAF en de RAAF (Singapore was op dat moment al opgegeven en werd geëvacueerd) zouden in Zuid-Sumatra worden geplaatst, de ML-afdelingen zouden in West-Java worden geconcentreerd en in Midden- en Oost-Java zouden uitsluitend bommenwerpers van de *United States Army Air Force* (USAAF) worden gestationeerd. De *force requirements*, die de vereiste minimale sterktes aangaven, luiden voor de ML en de RAF en de RAAF (vanaf 12 februari):

- a. Palembang en satellietvelden, drie squadrons *medium-bombers* van de RAF en de RAAF (72 ingedeelde toestellen).
- b. Andir, Semplak, Kalidjati en satellietvelden: vier afdelingen *medium-bombers* van de ML (32 ingedeelde toestellen). [15].

Met de evacuatie van Zuid-Sumatra werden de plannen aangepast. De geëvacueerde squadrons van de RAF en de RAAF zouden zo snel mogelijk vanaf vliegvelden in West-Java operationeel worden ingezet. Opgemerkt zij in dit verband nog dat de planners van de RAF bij ABDAIR de Britse en Australische *Blenheim*- en *Hudson*-bommenwerpers aanduiden als *medium-bombers*, terwijl het in feite ging om *light-bombers* met een capaciteit die ongeveer de helft was van die der Glenn Martin-bommenwerpers van de ML.

De reorganisatie van de RAF/RAAF-bomber force

Al voor de strijd om Zuid-Sumatra losbarstte waren enkele eenheden van de RAF uit Singapore naar West-Java geëvacueerd. Dit betrof de squadrons 36 en 100, uitgerust met Vickers *Vildebeest*- en Fairley *Albacore*-torpedobommenwerpers, en de zogenaamde W-Flight, uitgerust met Commonwealth *Wirraways* voor *Army Co-operation*. Deze onderdelen hadden flinke verliezen geleden en waren gezien hun verouderde vliegtuigmaterieel niet meer zinvol in te zetten. De squadrons 36 en 100 waren herbestemd voor de uitvoering van nachtbombardementen en bevonden zich met W-Flight vanaf ongeveer 10 februari 1942 te Kalidjati. Op 12 februari 1942 verplaatsten de drie onderdelen naar Pondok Tjabe, een nieuw relatief groot schuiterrein ten noordwesten van Semplak. Na het verlies van twee toestellen door de drassigheid van dit vliegetrein, vertrokken de twee squadrons op 15 februari 1942 naar Tjikampek, een schuiterrein behorend bij Kalidjati. De W-Flight werd ontbonden. De zes vliegtuigen van de vlucht bleven (als onbemande reserve) achter te Pondok Tjabe. De squadrons 36 en 100 werden te Tjikampek gecombineerd tot één onder de aanduiding 36 Squadron [16].

Op 16 februari 1942 werd vliegveld Semplak door ABDAIR aangewezen als basis voor de geëvacueerde *Hudson*-bommenwerpers en vliegveld Kalidjati als basis voor de *Blenheims*. Deze lichte bommenwerpers waren echter voorlopig nog verspreid over Kemajoran en Andir en zouden vanaf 17 februari, afhankelijk van de inzetbaarheid van vliegtuigen en bemanningen, geleidelijk worden verplaatst. De bedoeling was de twee typen bommenwerpers uiteindelijk in twee squadrons te concentreren [17].

De overplaatsing van de *Hudsons* naar Semplak en die van de *Blenheims* naar Kalidjati begon volgens plan op 17 februari, maar met in eerste instantie zeer bescheiden aantallen. De uit Palembang geëvacueerde squadrons waren nog niet op orde. De meeste bemanningen waren op rust gesteld, terwijl ondertussen de grondploegen weer bijeen werden gebracht. In de periode van 18 tot en met 21 februari 1942 werd een eerste voorlopige reorganisatie van de squadrons uitgevoerd (zie de volgende hoofdstukken). In totaal bevonden zich op 17 februari 1942 in West-Java:

- 29 Bristol *Blenheims*.
- 26 Lockheed *Hudsons*.
- 11 Vickers *Vildebeestes* en 2 *Albacores* [18].

In totaal 68 lichte bommenwerpers, een aantal iets onder dat van de *force requirements* van 12 februari 1942. Een zeer groot deel van de toestellen was echter niet operationeel inzetbaar. Op 17 februari waren 'available' (voor operaties inzetbaar): zes *Hudsons*, negen *Blenheims* (waarvan vier Mark I's met operationele beperkingen), negen *Vildebeestes* en een *Albacore* (alleen 's nachts inzetbaar). Voor het operationeel aansturen van de Brits/Australische bommenwerpervloot werd op 18 februari 1942 te Bandoeng 225 *Bomber Group* heropgericht [19].

De reorganisatie van de ML-bommenwerpervloot

Vanaf begin februari 1942 werden de afdelingen Glenn Martin-bommenwerpers van de ML gereorganiseerd. Dit was noodzakelijk door verliezen geleden in de strijd om Oost-Borneo (waarbij de afdelingen 1-Vl.G.I en 1- en 2-Vl.G.II betrokken waren) en die te Malakka en Brits-Borneo (de afdelingen van Vl.G.III en 2-Vl.G.I). Afdeling 1-Vl.G.I, rond 2 februari 1942 te Andir weer opnieuw operationeel geworden, werd op 6 februari 1942 overgeplaatst naar vliegveld Kalidjati. Deze basis werd voorheen alleen gebruikt door de Vlieg- en Waarnemersschool van de ML maar was inmiddels uitgebouwd tot een moderne grote oorlogsbasis met onder andere *dispersal area's* in de directe omgeving van het feitelijke vliegetrein en grote voorraden bommen, munitie en vliegtuigbrandstof. Afdeling 2-Vl.G.I,

eerst te Semplak, was vanaf ongeveer 7 februari 1942 gestationeerd op vliegveld Banjoemas in Oost-Java en werd met vier resterende toestellen op 12 februari 1942 te Kalidjati geplaatst [20].

Afdeling 2-VI.G.II was na de strijd om Oost-Borneo op 15 januari 1942 opgeheven, maar afdeling 1-VI.G.II werd weer op sterkte gebracht en op 2 februari 1942 overgeplaatst naar Maospati in Oost-Java. Drie dagen later, ten gevolge van Japanse luchtaanvallen op Oost-Java, verhuisde de afdeling naar het schuilterrein Pasirian. Op 10 februari 1942 werd de afdeling gestationeerd op zijn oorspronkelijke thuisbasis Malang (Oost-Java), waarna 1-VI.G.II twee dagen later werd overgeplaatst naar Kalidjati en op 14 en 15 februari 1942 daadwerkelijk verplaatste naar dit vliegveld [21].

De oorspronkelijk drie afdelingen van VI.G.III werden begin februari 1942 te Tjililitan gereorganiseerd tot twee nieuwe afdelingen, 2-VI.G.III en 3-VI.G.III. Beide afdelingen vertrokken op 4 februari 1942 naar nieuwe standplaatsen in West-Java, waarbij 2-VI.G.III werd gestationeerd op het schuilterrein Tjisaoek nabij Serang en 3-VI.G.III te Semplak. Net als de hiervoor genoemde afdelingen, werden 2- en 3-VI.G.III aanvankelijk vooral voor de uitvoering van zeeverkenningen ingezet. Op 11 februari werd afdeling 3-VI.G.III overgeplaatst naar Andir, waarbij het schuilterrein Tjileungsir werd gebruikt voor het onderbrengen van de vliegtuigen en alleen de feitelijke operaties vanaf Andir werden gevlogen in verband met het gevaar van Japanse luchtaanvallen [22].

Op 13 februari 1942 was de sterkte van de afdelingen Glenn Martins als volgt:

<i>Onderdeel</i>	<i>locatie</i>	<i>Glenn Martin</i>			
		WH-3(A)	WH-2	WH-1	totaal
1-VI.G.I	Kalidjati	8	--	--	8
2-VI.G.I	Kalidjati	3	1	--	4
1-VI.G.II	Malang	5	1	--	6
2-VI.G.III	Tjisaoek	2	2	2	6
3-VI.G.III	Andir	3	5	--	8
		21	9	2	32

In totaal waren 32 bommenwerpers ingedeeld, precies volgens de *force requirements*, waarvan er echter maar vierentwintig direct inzetbaar waren (acht te Kalidjati, vijf te Malang, vier te Tjisaoek en zeven te Andir). Van deze sterkte gingen in de strijd boven Zuid-Sumatra en Banka op 16 februari drie vliegtuigen verloren die op korte termijn niet vervangen konden worden. Op 17 februari 1942 bedroeg het aantal inzetbare Glenn Martins zeventien, zeven te Kalidjati, drie te Tjisaoek en zeven te Andir. De Glenn Martins van het type WH-1 waren bovendien sterk verouderd, maar door tekorten aan inzetbare toestellen toch ingedeeld [23].

De opbouw van de Japanse luchtmacht te Palembang en Muntok

De 3^e Hiko Shudan (3^e Luchtdivisie) van de Japanse legerluchtmacht begon op 15 februari 1942 met het overbrengen van eenheden naar het veroverde Palembang I, het voormalige civiele vliegveld van de stad Palembang. In de late middag van die dag kwamen acht Ki-27 *Army 97-jagers* van de 11^e Sentai (11^e Vliegtuiggroep) van de 12^e Hiko Dan (12^e Luchtbrigade) aan voor lokale luchtverdediging. Na bijtanken met behulp van veroverde vliegtuigbenzine was deze 2^e Chutai (2^e Afdeling) van de 11^e Sentai per 16 februari operationeel [24]. De Japanse vliegtuiggroepen of Sentai's bestonden uit een Staf-Chutai met enkele vliegtuigen en drie of vier Chutai's met (organiek) zeven tot negen toestellen elk.

Vanaf 16 februari kwam de bevoorrading van Palembang I op gang en op 17 februari 1942 kon een groot aantal vliegtuigen worden ingevlogen vanuit Malakka. Naast de staf van de 3^e Hiko Dan arriveerden in de middag: twintig Ki-27 jagers van de 11^e Sentai, zeven Ki-51 aanvalsvliegtuigen van de 27^e Sentai (een Chutai) en een Ki-46 verkenners en twee Ki-15 verkenners van de 50^e Chutai van de 15^e Dokuritsu Hikotai (15^e zelfstandige luchtvaart-eenheid)[25].

De volgende dag landden tegen het einde van de ochtend: circa twintig Ki-43 jagers van de 64^e Sentai, acht Ki-27 jagers van de 11^e Sentai, acht Ki-27's van de 3^e Chutai van de 1^e Sentai en negen Ki-51's van de 27^e Sentai (een tweede Chutai plus enkele toestellen van de Staf-Chutai). In de middag van 18 februari volgden nog circa twintig Ki-43 jagers van de 59^e Sentai, circa 20 Ki-48 bommenwerpers van de 90^e Sentai en enkele verkenners van de 50^e Chutai. Behalve de Ki-27's van de 1^e en

11° Sentai's, die ressorteerden onder de 12° Hiko Dan waarvan de staf eveneens op 18 februari naar Palembang kwam, behoorden alle overgevlogen toestellen tot vliegtuiggroepen van de 3° Hiko Dan [26].

De volgende dag ging de slag om de beheersing van het luchtruim boven West-Java van start, ter voorbereiding op landingen in dat gebied. Bommenwerperoperaties waren echter de eerste paar dagen maar beperkt mogelijk, omdat onder andere de bevoorrading met bommen en brandstof nog niet goed op gang was gekomen. Ook was de capaciteit van Palembang I onvoldoende voor een nog groter aantal vliegtuigen dan er al was gestationeerd. Zo moesten eerst de verspreidingsmogelijkheden voor vliegtuigen worden uitgebreid. Om deze reden werd de 75° Sentai voorlopig nog in Malakka gehouden. Pas rond 22 februari kwamen de ongeveer twintig Ki-48 bommenwerpers van deze Sentai naar Palembang I. Omstreeks dezelfde dag werd de rechtstreeks onder de 3° Hiko Shudan vallende 81° Sentai met een aantal Ki-15 en Ki-46 verkenners overgeplaatst naar dit vliegveld. Het hoofdkwartier van de luchtdivisie streek op 21 februari 1942 neer in Palembang [27].

Op 17 en 18 februari arriveerde zoals gezegd het merendeel van de jachtvliegtuigen van de 3° en 12° Hiko Dan's van de legerluchtmacht op Palembang I. Inclusief drie rond de datum van de overplaatsing (ter gedeeltelijke vervanging van geleden verliezen) ingedeelde toestellen, kwamen in totaal 42 Nakajima Ki-43 *Army I* 'lange afstand' jagers van de 59° en 64° Sentai's naar Palembang. De Ki-27's van de 1° en 11° Sentai's hadden maar een beperkt vliegbereik, circa 850 km, en waren daardoor niet geschikt voor operaties boven West-Java [28]. Deze jagers werden daarom zover als mogelijk naar voren geschoven en voor een groot deel gestationeerd op Tandjoengkarang in het uiterste zuiden van Zuid-Sumatra.

In de late middag van 24 februari vertrok een deel van de 11° Sentai, circa 20 Ki-27's, naar Tandjoengkarang. Per 25 februari vloog de Sentai *standing patrols* (tegenwoordig *combat air patrols* genoemd) om vijandelijke aanvallen op Zuid-Sumatra te helpen opvangen. Tandjoengkarang was een ML vliegveld dat nog in aanleg was en tijdens de opmars van het Japanse leger naar het zuiden bij toeval was ontdekt. De rest van de 11° Sentai en de Chutai van de 1° Sentai bleven op Palembang I gestationeerd met tezamen eveneens circa 20 Ki-27's (enkele jagers waren inmiddels verloren gegaan bij geallieerde aanvallen) en als taak het beschermen van Palembang I, schepen op de rivier de Moesi en de olie-installaties nabij Palembang. Geplande operaties vanuit Tandjoengkarang boven het westelijk deel van West-Java gingen in de laatste dagen van februari 1942 niet door, vanwege de slechte toestand van het vliegterrein door overvloedige regenval en onvoldoende drainage [29].

De Japanse marineluchtmacht zou bij de operaties ter verwerving van het luchtverwicht boven West-Java ondersteuning bieden met, voor wat betreft jagers, de Yamada Kokutai (vliegtuiggroep). Deze jachtgroep opereerde aanvankelijk nog vanuit Kuching in Brits-Borneo, maar arriveerde op 23 februari te Muntok (eiland Banka) met vijftien Mitsubishi A6M *Navy O*-jagers en drie C5M-verkenners. De totale sterkte aan Japanse jagers geschikt voor het uitvoeren van missies naar West-Java was daarmee op 57 gebracht. Dit aantal was vrijwel gelijk aan het aantal voor luchtverdedigingstaken geschikte jagers van de ML en de RAF in West-Java. De Yamada-vliegtuiggroep vloog echter maar één missie naar West-Java [30].

Geallieerde vooruitzichten

De voor de geallieerde *Counter-air* campagne beschikbare aantallen bommenwerpers benaderden weliswaar de *force requirements* van ABDAIR, maar dit betrof slechts minima en er waren niet of nauwelijks reserves. Bovendien waren op korte termijn geen versterkingen te verwachten. Alleen de ML had een detachement van 43 man op 14 en 15 februari 1942 naar Archerfield in Australië gezonden voor het ophalen van nieuwe North American B-25C *Mitchell*-bommenwerpers. Die werden door Amerikaanse *ferry crews* voor de ML de *Pacific* overgevlogen. De Inspectie ML verwachtte echter dat pas eind maart 1942 de eerste afdeling B-25's inzetbaar zou zijn. De RAF en de RAAF hadden in het geheel geen versterkingen in de pijplijn en de squadrons zouden naar verwachting in maart en april 1942 moeten worden heruitgerust met B-25's van de ML of Martin B-26 *Marauders* van de USAAF. De laatste werden in Australië verwacht voor de versterking van *East Group* [31]. Het was zeer de vraag of de geallieerde bombardementscampagne voldoende, en vooral voldoende snel, resultaten op zou leveren om versterking met B-25's en B-26's nog mogelijk te maken. Vanaf 18 februari 1942 ging

men desalniettemin de strijd aan en wel in de vorm van een *maximum effort*-campagne. Het was alles of niets.

Noten bij hoofdstuk 3

- [1] J.J. Nortier, 'De gevechten bij Palembang in februari 1942', *Militaire Spectator*, 154 (1985), 7, 312-325 en 8, 355-368.
- [2] Ibidem.
- [3] Ibidem.
- [4] Ibidem.
- [5] Boer, *Indië*, 95-96.
- [6] Ibidem, 99-100.
- [7] Ibidem, 97, 104-110; interview met A.B. Wolff (wees mij er op dat de door hem op 17 februari geleide missie Japanse schepen in de delta van de Moesi als doel had en niet de BPM-raffinaderij of het tankpark daarvan).
- [8] Conform [1],
- [9] Schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, D, 5.
- [10] Ibidem; Van den Hoogenband en Schotborgh (bewerker), *Nederlands-Indië contra Japan*, VII, 19-20; Boer, *Indië*, 102.
- [11] Van den Hoogenband (bewerker), *Nederlands-Indië contra Japan*, III, 124-126, 168; De Jong, 11a tweede helft, 860-863; Helfrich, I, 351.
- [12] Van den Hoogenband (bewerker); *Nederlands-Indië contra Japan*, III, 128-129; schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, D, 5-6; interview met W. Mulder.
- [13] Zie voor een beknopt overzicht bijvoorbeeld Bezemer, 273-284.
- [14] Zie voor een beknopt overzicht van de missies naar Bali, Boer, *Indië*, 166-168.
- [15] Wavell, *Despatch*, par. 28 (bevestigt de *force planning* voor wat betreft de RAF/RAAF); correspondentie ir. S.H.A. Begemann (via W. Bosman); interviews met mr. H. Creutzberg, A.B. Wolff en F.R. Lettinga.
- [16] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); correspondentie met A.D.M. Moorrees; informatie van J. Holmes (via A.D.M. Moorrees) met betrekking tot de verplaatsingen van 36 en 100 Squadron.
- [17] Maltby, *Report*, 1393, par. 496-497.
- [18] Maltby, *Report*, 1393, par. 497 (noemt een aantal van 26 *Blenheims* en een onjuist, te hoog, aantal inzetbare *Hudsons*); Shores, 2, 193 (noemt een aantal van 29 *Blenheims*, dit aantal wordt bevestigd door diverse RAF-veteranen van de squadrons op Kalidjati en is door mij als juist overgenomen).
- [19] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); Maltby, *Report*, 1393, par. 498.
- [20] Boer, *Indië*, 81 (vermeldt abusievelijk 13 februari 1942 als overplaatsingsdatum voor 2-VI.G.I, dit moet zijn 12 februari 1942; niet vermeld is verder dat met de patrouille van 1-VI.G.I ook twee Glenn Martins van 2-VI.G.I tijdelijk te Malang werden geplaatst).
- [21] Boer, *Indië*, 82-83.
- [22] Ibidem, 83-85.
- [23] Ibidem, 85; ABDAIR Available aircraft/crews (AHB).
- [24] Series of Military History of World War II, deel 34 *Army air drive* (hierna Deel 34), 503-504.
- [25] Deel 34, 542, 546; Series of Military History of World War II, deel 26 *Naval drive* (hierna Deel 26), 649, 652, 468, 564.
- [26] Deel 34, 504; Deel 26, 652, 468, 564.
- [27] Deel 34, 542, 551.
- [28] Deel 26, 468, 564.
- [29] Deel 34, 546.
- [30] Deel 26, 628, 646-649.
- [31] Boer, *Indië*, 261-263; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.

4. De bommenwerperoperaties op 18 en 19 februari 1942

Inleiding

Op 18 februari 1942 ging de bombardementscampagne van ML, de RAF en de RAAF tegen Japanse doelen in Zuid-Sumatra en te Banka officieel van start. De vorige dag waren de eerste zes *Hudson*-bommenwerpers van de RAF en de RAAF en de eerste zeven *Blenheims* te Semplak respectievelijk te Kalidjati aangekomen en op 18 februari 1942 zouden deze toestellen voor het eerst worden ingezet. De bommenwerpers te Semplak waren van zowel 1 Squadron RAAF, 8 Squadron RAAF en het daarbij ingedeelde detachement van 59 Squadron RAF, als 62 Squadron RAF. Die te Kalidjati behoorden tot 27, 34 en 84 Squadron van de RAF. Alle genoemde squadrons hadden een deel van hun vliegend- en grondpersoneel naar Semplak respectievelijk naar Kalidjati overgeplaatst. Te Andir bevond zich verder het 211 Squadron RAF met twee inzetbare *Blenheims*. Ook op 18 februari 1942 kwam nog veel uit Zuid-Sumatra geëvacueerd personeel aan te Batavia en *West Group* wilde de squadrons van de RAF en RAAF niet reorganiseren voor deze hun personeel weer bijeen hadden [1].

Al met al ging het voorshands maar om vijftien RAF- en RAAF-bommenwerpers, waarvan bovendien vier *Blenheim* Mark I's alleen met grote beperkingen (en niet boven Zuid-Sumatra en Banka) operationeel inzetbaar waren. De ML beschikte op 18 februari 1942 over dertien inzetbare Glenn Martins, drie te Tjisaoek, drie te Andir en zeven te Kalidjati [1]. De Amerikanen van *East Group* in Oost-Java zouden tijdelijk het capaciteitsgat in het westen vullen. In de middag van 18 februari werd echter duidelijk dat de Japanners bezig waren met een operatie tegen Bali, waarop onmiddellijk een tweede bombardementscampagne in het oosten van start ging om deze Japanse operatie zoveel mogelijk afbreuk te doen.

De eerste dag, een verloren dag

Het was op 18 februari 1942 boven grote delen van West-Java en boven Zuid-Sumatra slecht weer, met regenbuien en veel bewolking. De in de ochtend vanuit Kalidjati uitgezonden twee patrouilles van elk drie Glenn Martin-bommenwerpers van 2-Vl.G.I respectievelijk 1-Vl.G.II kwamen wel boven het doel, de tankfarm te Pladjoe, maar dat lag verscholen onder zware bewolking. De patrouilles van Tlt vl wnr G. Cooke en Tlt vl wnr C.J.H. Samson keerden onverricht terzake terug naar hun basis. Twee *Blenheim* Mark IV's van 34 en 84 Squadron RAF en twee van 211 Squadron RAF, met als doel schepen in de Moesi bij Palembang, deden hetzelfde. Een vijfde *Blenheim* (gevlogen door Sgt G. Dewey van 34 Squadron) was al eerder door een storing omgedraaid. Ook een tweetal patrouilles van respectievelijk 2-Vl.G.III te Tjisaoek (commandant Elt vl wnr L. Gosma) en 3-Vl.G.III te Andir (commandant Elt vl wnr P.J.P. van Erkel), met vliegveld P I of schepen te Palembang als doel, keerden terug [2].

Drie *Hudsons* van 8 Squadron RAAF voerden in de vroege morgen eveneens een missie uit naar de tankfarm te Pladjoe. Omdat er nog maar weinig van het eigen grondpersoneel was aangekomen, hielp personeel van 2-Vl.G.V op Semplak met het laden van de bommen. Door buien onderweg keerden twee toestellen terug. De bemanning van Flt Lt H.C. Plenty in het derde toestel kon door de zware bewolking boven het doelgebied ook niets uitrichten en keerde onverrichter zake terug naar Semplak [3].

Drie *Hudsons* werden op deze dag voor de uitvoering van verkenningen ingepland. Eén toestel, vlieger Flt Lt T.P. O'Brien (62 Squadron), vloog in de ochtend een verkenning boven het westelijke deel van de Java Zee. Ook deze missie moest door zeer slecht weer voortijdig worden afgebroken. Iets waargenomen werd er door de bemanning niet [4]. Een ander toestel (vlieger onbekend) voerde een verkenning uit van Oosthaven (waar de haven nog in eigen handen was en de commandant van de KM op zijn post was gebleven) en van de weg van Oosthaven naar Palembang. De bemanning nam geen Japanse opmars of activiteiten waar. Het derde toestel bleef aan de grond [5].

Later op deze dag kwamen nog een paar *Hudsons* aan te Semplak. Een stuk of vier *Hudsons* bevonden zich inmiddels te Andir bij de TD van de ML voor grote reparatie. De RAF en de ML waren inmiddels overeengekomen dat de TD te Andir de grote reparaties en het groot onderhoud aan de *Hudsons* voor zijn rekening zou gaan nemen [6].

Vier B-17 bommenwerpers van de 7^e *Bomb. Group* te Madioen en zes B-17's van de 19^e *Bomb. Group* te Malang vlogen in de ochtend van 18 februari eveneens naar Zuid-Sumatra. Hun doel bestond uit Japanse schepen in de mondingen van de rivieren de Moesi en de Oepang. Door het slechte weer moesten ook deze toestellen echter op de heenvlucht omdraaien [7]. Een nieuwe poging zou niet meer kunnen worden gedaan. In de middag van 18 februari werd, zoals al vermeld, in de geallieerde hoofdkwartieren duidelijk dat de Japanners bezig waren met een operatie tegen Bali. Het bombardements-offensief werd door ABDAIR direct in tweeën gesplitst, waarbij de bommenwerpers van *East Group* Japanse schepen en later ook het door de Japanners veroverde vliegveld Den Pasar op Bali als doelen kregen [8].

Kalidjati wordt ML- tevens RAF-basis

De bommenwerperoperaties van de RAF vanuit Kalidjati vingen, zoals vermeld, aan op 18 februari 1942. De geëvacueerde *Blenheim*-squadrons werden intussen geleidelijk gereorganiseerd, waarbij personeel van 27 Squadron en 34 Squadron voorshands tijdelijk werd ingedeeld bij 84 Squadron te Kemajoran en Kalidjati en 211 Squadron te Kemajoran en Andir. De nadruk lag voorlopig op het weer inzetbaar maken van de *Blenheims*, waarbij te Kemajoran en te Andir personeel van alle squadrons en ook van enkele andere RAF-onderdelen werd ingezet [9].

De Koninklijke Nederlands-Indische Luchtvaartmaatschappij (KNILM) verleende hulp door het ter beschikking stellen van hangaarruimte en technische assistentie. Een ploeg technisch personeel van de Technische Dienst (TD) van de ML uit Andir kwam assisteren met specifieke reparaties aan een aantal toestellen en de TD en de Magazijnsdienst van de ML stelden materialen ter beschikking. De RAF verzamelde intussen de her en der terechtgekomen geëvacueerde gronduitrusting en vulde het ontbrekende zoveel als mogelijk aan uit de lading van schepen die te Tandjong Priok (de haven van Batavia) werden ontladen. Uit het grondpersoneel van geëvacueerde squadrons werden werkploegen samengesteld voor het uitladen van schepen en het helpen sorteren van uitgeladen materiaal in de haven. Verder werden allerhande zaken overgenomen van het KNIL, dat ook zorg droeg voor het legeren van het RAF-personeel [10].

Te Kalidjati werden al vanaf 12 februari 1942 de Glenn Martins van de afdelingen 1- en 2-VI.G.I voor wat betreft de operationele inzet gepoold. Enkele dagen later werd een groot deel van het personeel van afdeling 2-VI.G.I tijdelijk bij afdeling 1-VI.G.I ingedeeld en het overige personeel gedetacheerd bij de hulpwerkplaats van de Technische Dienst op Kalidjati. Er ontstond zo één vergrote afdeling aangeduid als 1/2-VI.G.I. Vanaf 17 februari 1942 werden de Glenn Martins van alle drie de afdelingen op Kalidjati voor wat de operationele inzet gepoold, een systeem dat door de RAF werd overgenomen [11].

De commandant van 2-VI.G.I, kapitein-vlieger-waarnemer R. de Senerpont Domis, werd tijdelijk ingedeeld bij de op 16 februari 1942 gevormde staf van luitenant-kolonel-vlieger-waarnemer J.J. Zomer [12]. Deze hoofdofficier, eerder verbindingsofficier te Singapore, was aangewezen als Commandant Luchtstrijdkrachten (CL), de operationele commandant van de Nederlands-Indische eenheden op Kalidjati. Hij werd tevens vliegkampcommandant (VKC) van 'het Nederlands-Indische deel' van de vliegbasis. Met de komst van de RAF kwam er op 16 februari ook een staf van *RAF Station Kalidjati* [13].

De Britten hadden niet ingestemd met een voorstel van de ML om luitenant-kolonel Zomer met het gezamenlijk commando te belasten en wezen *group-captain* G.F. Whistondale aan als basiscommandant en tevens operationele commandant van het 'Britse deel' van de vliegbasis. Whistondale werd daarmee commandant van de Britse squadrons en van al het overige personeel van de RAF dat in verzorgende functies als staf *RAF Station Kalidjati* op de vliegbasis werd gestationeerd. Zomer bleef als VKC echter verantwoordelijk voor het beheer van de vliegbasis en bleef zeer veel zaken voor de Britten regelen, zoals bijvoorbeeld legering en voeding van het personeel en de brandstofvoorziening voor vliegtuigen en motorvoertuigen. Ook bleven de verbindingen volledig in handen van de Radiodienst van de ML en die van het Wapen der Genie van het KNIL. Het gevolg van de dubbele commando-structuur was dat er twee commandoposten kwamen, met twee commandanten die via twee verschillende commandolijnen (vanuit respectievelijk het Commando ML en *West Group*) werden aangestuurd [14].

De beschikbare vliegtuigen

De sterktes aan ingedeelde en inzetbare bommenwerpers waren op 19 februari 1942 aan het begin van de dag als volgt [15].

<i>Onderdeel</i>	<i>type</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
Vl.G.I/II	Glenn M.	16	7	
34/84/211 Sq	<i>Blenheim</i>	?	5	excl. Mark I's
1/8/62 Sq	<i>Hudson</i>	?	6	
2-III	Glenn M.	6	4	
3-III	Glenn M.	7	3	
totaal		?	25	

Het weer was op deze dag prima en klaarde in de loop van de ochtend steeds verder op. Boven Zuid-Sumatra en in de omgeving van Banka werd het zelfs buitengewoon helder weer, hetgeen de operaties door het ontbreken van wolkendekking zou hinderen.

De operaties vanaf Andir

In de vroege ochtend van 19 februari 1942 voerden drie Glenn Martins gevlogen door afdelingscommandant Elt vl wnr A.B. Wolff, Tlt vl wnr J. Coblijn en Tlt vl wnr H.E. van Thiel een bombardement uit op schepen op de rede van Muntok (Banka). De patrouille werd niet onderschept en viel met succes aan temidden van een matig afweervuur vanaf schepen op de rede en de vaste wal. Een van de vijf of zes transportschepen op de rede liep een voltreffer op van een van de in totaal negen afgeworpen 300 kg-bommen. De Glenn Martins werden niet getroffen of onderschept en landden na de missie veilig op Tjileungsir [16].

Om 09.30 uur startte in een inmiddels gereed gekomen vierde toestel van 3-Vl.G.III (de *M-533*) de bemanning van Tlt vl wnr P.J.P. van Erkel voor een missie naar de tankfarm van de BPM-raffinaderij te Pladjoe. De zeven 100-kg bommen werden afgeworpen boven een groep tanks met vliegtuigbenzine. Een van een groep van vier gigantische opslagtanks met 100 octaan-vliegtuigbenzine, de meest westelijke tank op het tankpark die 4.800 m³ ofwel 4.800.000 liter vliegtuigbenzine bevatte, raakte als gevolg in brand [17].

Om zeker te zijn van een goed resultaat vloog Van Erkel op verzoek van zijn waarnemer tot drie keer toe op het doel aan. Pas bij de derde keer gingen de bommen los. Een grote zwarte rookkolom bewees dat zij doel hadden getroffen. Op de terugvlucht vielen echter intussen van P I opgestegen Ki-27 jagers van de 11^e Sentai de Glenn Martin aan; het werd een *narrow escape*. Soldaat-mitrailleur-schutter J.H. Wetzels en sergeant-luchtvaart-radiotelegrafist R. Timmermans claimden tesamen (maar waarschijnlijk ten onrechte) een Japanse jager voor in een wolk dekking kon worden gevonden. Van Erkel landde in de middag de onbeschadigde bommenwerper op Kemajoran en keerde om 17.30 uur met *M-533* terug op Andir [18].

De missies vanuit Semplak en Tjisaoek

In de ochtend van 19 februari vlogen drie *Hudsons* verkenningen, waarvan één een zeeverkenning boven het westelijk deel van de Javazee. Een van deze toestellen, met als vlieger Flg Off H.H. Siddell (59 Squadron), was net van een verkenning naar Palembang en Straat Banka teruggekeerd, toen Japanse jagers en vervolgens bommenwerpers Semplak aanvielen. De bemanning-Siddell had op lage hoogte Palembang II verkend, waar geen vliegtuigen werden aangetroffen, en vervolgens foto's genomen van de raffinaderij en het tankpark te Pladjoe. Boven P I zag men Japanse jagers vliegen. Schepen werden in Straat Banka niet gezien en ook de *Hudson* die boven de Javazee verkende, vond geen Japanse schepen [19].

Het toestel van Siddell liep matige tot zware schade op door bomscherven. Een tweetal andere *Hudsons*, die langs de rand van het vliegterrein stonden geparkeerd, gingen verloren. Een derde *Hudson* stond op het platform voor een van de hangaars en ontplofte. Een van een tweetal Sikorsky

S-43's van de Koninklijke Nederlands-Indische Luchtvaartmaatschappij (KNILM) vloog als gevolg ook in brand. Nabij of in de hangaar, die gedeeltelijk instortte, ging de tweede Sikorsky verloren, evenals een Ryan STM-trainer van VI.G.V van de ML. Slachtoffers vielen er niet [20].

De aanval werd uitgevoerd door vijf Ki-48 bommenwerpers met een escorte van negentien Ki-43 jagers. De Japanners waren voorzichtig tijdens deze eerste aanval en de bommenwerpers voerden maar één *run* uit. Een klein aantal van de Ki-43's beschoot hierna nog een keer het vliegveld. Semplak werd echter niet verdedigd door luchtdoelgeschut en dat de wel aanwezige houten *dummies* niet terugschoten, zal de Japanners snel zijn opgevallen. De jagers van de ML op het nabijgelegen Tjisaoek voerden een luchtgevecht met ongeveer vijftien van de Ki-43's en leden zware verliezen (zie het deel: *Beschrijving en analyse van de jagerinzet*).

Drie Glenn Martins van 2-VI.G.III, geleid door afdelingscommandant Elt vl wnr F.R. Lettinga en met als vlieger van de volgvliegtuigen Sgt vl M.F. Noorman van der Dussen en Sgt vl J. Bos, voerden in de ochtend een missie uit naar P I. Dit vliegveld lag echter verscholen onder een laag hangend wolkendek. De vlucht naar Palembang was enerverend. De toestellen kruisten aanvankelijk net onder een wolkenlaag, een prima dekking, maar kwamen op ongeveer 70 km van Palembang in de zon te vliegen. De Moesi was niet zichtbaar en een groot gebied rond Palembang was bedekt met een lage aaneengesloten bewolking en grondmist. Daarboven ontwikkelde zich echter een cumulusdek. Lettinga besloot te proberen de bommen boven de tankfarm van de BPM-raffinaderij af te werpen. De positie hiervan zou door patrouillewaarnemer Elt wnr J.M.L. van Roon mogelijk nog te bepalen zijn [21].

Vlak voor de aanval zou worden ingezet, zag Lettinga in totaal elf Japanse jagers aankomen. Dat was wat veel en hij liet de bommen afwerpen. De vliegers van de drie Glenn Martins vergrootten de onderlinge afstand, klommen de laag cumuluswolken in en gingen er vandoor. De patrouille viel daarbij uiteen. Toen de bommenwerpers opnieuw in de zon kwamen, doken de vliegers naar beneden om het lage wolkendek zuid van Palembang verder als dekking te kunnen gebruiken. Zodra Japanse jagers in zicht kwamen, werd in de lage bewolking gedoken en van koers veranderd. De jagers waren snel verdwenen en de drie ML-toestellen konden zonder verdere problemen terugvliegen naar West-Java. Lettinga en Van Roon meldten bij terugkeer dat geen resultaat was geboekt [22].

De missies vanuit Kalidjati

Tussen ongeveer 09.30 uur en 10.00 uur vertrokken van Kalidjati de inmiddels beschikbare zeven (inzetbare) *Blenheim* Mark IV's voor een aanval op P I. Vier van de toestellen waren die ochtend naar Kalidjati gevlogen om aan de *raid* te kunnen deelnemen. Logistiek was de RAF op Kalidjati nog niet op orde en de bommenwerpers werden bewapend met 100 kg-bommen en .303 munitie uit de ML-voorraad. Aan de missie zouden ook drie *Hudsons* van Semplak meedoen, maar kort voor de start werden twee van deze toestellen vernield bij de hiervoor beschreven Japanse luchtaanval. Het derde toestel met als vlieger Flg Off D. Hughes (1 Squadron) startte na het einde van het luchtalarm op Semplak, waarschijnlijk wat te laat, en miste het rendez-vous met de *Blenheims*. Hughes keerde daarop terug naar Semplak [23].

De eerste *Blenheim*-sectie werd geleid door Wg Cdr R.N. Bateson, de commandant 211 Squadron, met in een van de twee volgvliegtuigen de bemanning van Plt Off E.P. Coughlan (eveneens 211 Squadron). De tweede sectie stond onder leiding van Flt Lt J.V.C. Wyllie van 84 Squadron. Een van de drie volgvliegtuigen in diens sectie werd gevlogen door Sgt G. Dewey van 34 Squadron. Vliegend personeel van dit laatste squadron, waaronder Dewey en zijn twee bemanningsleden, werd op 18 en 19 februari overgeplaatst naar 84 Squadron.

Het cumulusdek dat de bemanningen van 2-VI.G.III hadden zien vormen, was inmiddels in vrij zware bewolking veranderd. In verband hiermee werd individueel aangevallen. Een voor een doken de bommenwerpers door een gat tussen de cumuluswolken naar beneden voor een *run* over het vliegveld, waarbij een paar van de bemanningen het vliegveld compleet misten. Al snel doken enkele Ki-27 jagers op. Flt Lt Wyllie moest een paar maal voor deze jagers in de bewolking wegduiken voor hij naar beneden kon. Vier van de *Blenheims* ontsnapten, maar zowel het toestel van Coughlan als dat van Wyllie werd onderschept toen na de aanval werd teruggeklommen naar de bewolking [24].

P I stond vol Japanse vliegtuigen en links en rechts van de startbaan stond een rij vliegtuigen geparkeerd. De *Blenheim* van Wyllie kwam precies in het verlengde van de baan uit de wolken, waarop navigator-bombardier Sgt D.C.G. Argent de vlieger liet oplijnen met een van de rijen vliegtuigen en de

vier 100 kg-bommen er boven op wierp. De resultaten van de andere bemanningen zijn niet bekend, maar volgens Japanse bron bedroeg de totale toegebrachte schade één verbrande Ki-27 jager, terwijl twee Ki-27's aanzienlijke schade opliepen. Ongetwijfeld zullen daarnaast enkele Japanse toestellen lichtere schade hebben opgelopen [25].

Eén Ki-27 viel het toestel van Wyllie aan tijdens de klim terug naar de bewolking. *Air gunner* Sgt R.C.H. Bennett wist deze jager echter zo te treffen dat het toestel met een zwarte streep rook achter zich wegviel en in een wolk uit zicht verdween. Hoewel een van de motoren was getroffen en wat olie verloor, kon dankzij de bewolkingslaag zonder verdere problemen worden teruggevlogen naar Kalidjati [26].

De bemanning van Plt Off Coughlan kreeg het zwaarder te verduren en werd net ten zuiden van de stad Palembang aangevallen door ongeveer negen jagers, grotendeels Ki-27's. Die hadden boven de bewolking gepatrouilleerd en doken op de *Blenheim* neer. Coughlan vloog van cumuluswolk naar cumuluswolk, terwijl *Air gunner* Sgt A.P. Richardson een Ki-27 over de volle lengte van de romp wist te treffen. Deze jager dook daarop met een zwarte streep rook achter zich verticaal naar beneden en de grond in. De andere jagers bleven echter aanvallen uitvoeren tot na ongeveer 40 minuten hun brandstof of munitie op was. Ook Coughlan landde veilig op Kalidjati. Zowel Bennett als Richardson kregen, maar in het geval van Bennett mogelijk ten onrechte, een Ki-27 op hun naam. De Japanse jachtvliegers claimden (ten onrechte) een van twee *Blenheims* als neergeschoten en de tweede als *probable* [27].

Te Kalidjati waren inmiddels negen Glenn Martins beschikbaar en omstreeks 11.00 uur startten deze toestellen in drie patrouilles. De patrouille-Beckman van 1-VI.G.I voor een aanval op olietanks te Pladjoe en de patrouille-Samson en de patrouille-Cooke van respectievelijk 1-VI.G.II en 2-VI.G.I, voor een aanval op de rede en het vliegveld te Muntok (Banka). Alle drie de patrouilles draaiden echter om toen ze boven Zuid-Sumatra in helder weer terecht kwamen. De patrouille van eerste luitenant-vlieger-waarnemer J.C. Beckman kwam noord van Teloekbetoeng in volkomen helder weer terecht, waarop de patrouillecommandant besloot de opdracht niet uit te voeren. Dit was in overeenstemming met de instructies van luitenant-kolonel Zomer [28].

Tweede luitenant-vlieger-waarnemer G. Cooke had opdracht de zeven 100 kg-bommen per toestel op vliegveld Muntok af te werpen wanneer daar vijandelijke vliegtuigen zouden worden aangetroffen, of anders op schepen in de haven of op de rede van die plaats. Was er bij Banka geen vijandelijke activiteit, dan moest worden doorgevlogen naar de Moesi om schepen op de rivier te bombarderen. Toen de patrouille Banka naderde, kwamen ook deze bommenwerpers in volkomen helder weer terecht terwijl de bemanningen in de verte jagers zagen vliegen [29].

Tweede luitenant-vlieger-waarnemer C.J.H. Samson had als primair doel de rede en de haven van Muntok en zijn patrouille had drie 300 kg-bommen per toestel aan boord. Net als Cooke nam Samson de beslissing om te draaien. Via Tegal vlogen de zes Glenn Martins terug naar Kalidjati. Daar wachtte kapitein-waarnemer J.D. de Riemer van het Kantoor Operatiën van het Commando ML, die op nogal onvriendelijke toon informeerde waarom niet was doorgezet. Een frustrerende ervaring [30].

In de middag voerde de patrouille-Van den Broek van 2-VI.G.I, onder leiding van eerste luitenant-vlieger-waarnemer H. van den Broek, een aanval uit op vliegveld P I. De volgvliegtuigen werden gevlogen door de sergeanten-vlieger L.N. Bieger en L. Davids. De aanval werd uitgevoerd om circa 14.00 uur, maar moest worden afgebroken vanwege een onderschepping door Japanse jagers. De weersomstandigheden leenden zich nu goed voor het ongezien naderen van het doel, maar de patrouille werd vlak voor de aanval zou worden ingezet, aangevallen door drie Ki-27 jagers. De bommen werden direct afgeworpen. De patrouille dook de bewolking in en de bemanningen probeerden vliegend van cumuluswolk naar cumuluswolk te ontsnappen. Door de ontwijkende manoeuvres in de bewolking ging het patrouilleverband geheel verloren [31].

Op een gegeven moment had de bemanning-Davids alle drie de Ki-27's achter zich aan, die van achteren, van boven en van onderen aanvallen uitvoerden. Brigadier-luchtvaart-radiotelegrafist H.J. Burgers wist een der Ki-27's zodanig te treffen dat de vlieger van het toestel het gevecht afbrak. Kort daarna wist ook sergeant-vlieger Davids als laatste een wolk in te duiken. Bij de terugkeer op Kalidjati bleek alleen de Glenn Martin van de bemanning-Davids licht beschadigd. De *M-568* had kogelgaten in de staart en enkele kogelgaten in het stabilo. Het laatste kwam doordat sergeant 2^e bestuurder-mitrailleerschutter D. Brouwer in de hitte van de strijd het eigen stabilo had getroffen. Burgers kreeg (waarschijnlijk ten onrechte) een *Army 97* op zijn naam [32].

De grondstrijdkrachten in Zuid-Sumatra

Het versterkte Inf. X, ruim 1.000 man, had op 17 februari Praboemoelih verlaten en trok in opdracht van de Territoriaal Commandant Zuid-Sumatra terug op Martapoera. De voorste eenheden, onder commando van kapitein M.U.H.L.E. Ohl, bereikten deze plaats in de ochtend van 18 februari en stelden vervolgens de brug over de Komering-rivier veilig. Hierna werd de hoofdmacht aangetrokken. De voorhoede voerde van ongeveer 12.30 uur tot ongeveer 16.30 uur een gevecht met Japanse troepen, hetgeen resulteerde in een licht gewonde. De Japanse voorhoede die langs de weg in opmars was, werd met succes tegen gehouden. Ohl brak het gevecht in opdracht van bataljonscommandant majoor B.P. de Vries echter af, omdat er na het vernielen van de brug niets meer te verdedigen viel en het bataljon eenvoudig kon worden omtrokken [33].

Het onderdeel had inmiddels van de Territoriaal Commandant opdracht gekregen naar Oosthaven terug te trekken voor evacuatie naar West-Java. De terugtocht werd professioneel uitgevoerd, maar er was verder geen contact meer met Japanse troepen. Vanaf ongeveer 15.00 uur in de middag van 19 februari vertrokken de KNIL-troepen samen met andere evacuees in drie kleine schepen naar Merak in West-Java. Een tocht van circa zes uur. Op 20 februari 1942 was Inf. X terug in Batavia [34].

Samenvatting

De twee eerste dagen van het geallieerde bombardementsoffensief leverden relatief geringe resultaten op door de slechte weersomstandigheden of juist te goed weer boven het doelgebied, alsmede door de Japanse jagerafweer. Met behulp van Ki-27 jagers van de 12^e Hiko Dan, soms bijgestaan door Ki-43 jagers van de 3^e Hiko Dan, onderhield de 3^e Hiko Shudan zuid van Palembang een ‘jager permanence’. Toch lukte het om op 19 februari 1942 een eerste grote opslagtank met vliegtuigbenzine te Pladjoe in brand te bombarderen. Verder verloor de 12e Hiko Dan bij een bombardement op vliegveld P I een Ki-27 jager en liepen twee andere Ki-27's aanzienlijke schade op. Tenminste één Ki-27 werd verder door de luchtschutter van een *Blenheim* neergeschoten. Enkele andere Ki-27's werden in luchtgevechten met bommenwerpers beschadigd.

Op 18 februari 1942 werden voor het eerst en voor het laatst B-17 bommenwerpers van *East Group* in het westen ingezet. De toestellen moesten echter door slecht weer terugkeren en konden daarna, door de Japanse actie tegen Bali, niet meer aan de campagne deelnemen. Hoewel de squadrons van de RAF en RAAF nog maar gedeeltelijk inzetbaar waren, vlogen de *Hudsons* op 18 en 19 februari in totaal al (los van verkenningen) vier sorties, waarvan er echter twee moesten worden afgebroken door slecht weer en één door het missen van een rendez-vous. De *Blenheims* vlogen op 18 en 19 februari in totaal twaalf sorties, waarvan er één afgebroken moest worden. Door Glenn Martins van de ML werden op genoemde dagen respectievelijk twaalf en negentien sorties uitgevoerd. Drie *Hudsons* gingen, met enkele andere vliegtuigen, verloren bij een Japans bombardement op Semplak op 19 februari 1942.

Noten bij hoofdstuk 4

- [1] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); Shores, 2, 193-194; Maltby, *Report*, 1393, par. 497; interviews met A.D.M. Moorrees, T. van der Muur en P.A. Hoyer.
- [2] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); notities A.B. Wolff (diens zakboekje) en H.J. Weijsschede (diens zakboekje); Maltby, *Report*, 1394, par. 504 (noemt de missie, maar dateert abusievelijk op 19 februari 1942); interviews met A.D.M. Moorrees, C.J.H. Samson en G. Cooke; correspondentie auteur en nader interview met F.R. Lettinga.
- [3] Shores, 2, 199; interview met T. van der Muur.
- [4] Shores, 2, 199-200.
- [5] Ibidem (Shores noemt abusievelijk Siddell, diens verkenning vond echter pas op 19 februari plaats, zie ook Shores, 2, 203); Maltby, *Report*, 1393, par. 503; interview met T. van der Muur.
- [6] Interviews met J.C. Benschop en T. van der Muur.
- [7] AAFHS 29 A; Edmonds, 342.
- [8] Ibidem.
- [9] Maltby, *Report*, 1393, par. 501; interview met J.V.C. Wyllie.
- [10] Interviews met ir. C.W.A. Oyens en J.C. Benschop.
- [11] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); interviews met G. Cooke, K.B.A. Karssen, B. Erkelens, T. van den Dolder, M. Jassies, R.A. Maassen H.E. van Wijk.
- [12] Vragenlijst R. de Senerpont Domis (SLH, collectie Ward); interview met G. Cooke.
- [13] Rapport Kengen, 49 (stelt ten onrechte dat het algemeen commando overging naar de RAF); nadere interviews met mr. F. Stapel en F.J.W. den Ouden; correspondentie auteur met A.D.M. Moorrees.
- [14] Ibidem.
- [15] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); notitie A.B. Wolff (diens zakboekje); correspondentie auteur met F.R. Lettinga en J.G. Bucker.
- [16] Boer, *Indië*, 113; nader interview met A.B. Wolff en J. Coblijn.
- [17] Ibidem (spreekt in navolging van Deel 34, zie hierna, abusievelijk over 4.800 liter); Series of Military History of World War II, deel 34 *Army air drive* (hierna Deel 34), 550 (spreekt abusievelijk over 4.800 liter); gegevens ontvangen van voorlichtingsafdeling Shell m.b.t. de inhoud van de opslagtanks.
- [18] Boer, *Indië*, 113; nader interview met J.H. Wetzels en R. Timmermans.
- [19] Shores, 2, 199 (gebeurtenis verkeerd gedateerd, zie 203), 203; interview met T. van der Muur.
- [20] Shores, 2, 203; schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 13.
- [21] AAFHS 29A (noemt als oorzaak voor het afbreken van de missie het heldere weer); beschrijving missie door F.R. Lettinga (correspondentie auteur met F.R. Lettinga); interviews met W. de Vrij (destijds als monteur-luchtschutter ingedeeld in de bemanning-Lettinga) en M.F. Noorman van der Dussen.
- [22] Ibidem.
- [23] Correspondentie auteur met A.D.M. Moorrees; Shores, 2, 204 en nadere informatie verstrekt door Chr. Shores (Shores vermeldt abusievelijk als vlieger van een der *Blenheims* M.K. Holland); interview met J.V.C. Wyllie (bevestigt dat hij en niet M.K. Holland en met Bennett als luchtschutter het leidende toestel van 84 Squadron vloog); Maltby, *Report*, 1394 en Boer, *Indië*, 114 geven foutieve informatie.
- [24] Shores, 2, 204-207; interview met J.V.C. Wyllie.
- [25] Ibidem; Deel 34, 550.
- [26] Shores, 2, 206.
- [27] AAFHS 29A, bevestigt als totale claim *raid* P I, twee vijandelijke jagers neergeschoten; Shores, 2, 207; Deel 34, 550.
- [28] Boer, *Indië*, 114.
- [29] Ibidem.
- [30] Ibidem.

- [31] Ibidem.
- [32] Boer, *Indië*, 114-115; nadere interviews met H.J. Burgers en D. Brouwer.
- [33] Verslag B.P. de Vries, dossier NIcJ 5/74 (IMG).
- [34] Ibidem; Bosscher, 2, 251.

5. De missies van 20 februari 1942

Inleiding

De reorganisatie van de Britse en Australische squadrons in West-Java werd op 20 februari 1942 voortgezet. Het 27 Squadron RAF te Kalidjati was intussen al gedeactiveerd en op deze dag volgde 34 Squadron RAF. Het uit Zuid-Sumatra geëvacueerde personeel van de squadrons was voor het overgrote deel weer ingedeeld en op en na 20 februari druppelden alleen nog wat kleine groepjes en individuele militairen binnen. Het personeel van genoemde squadrons werd deels opgenomen in 84 Squadron RAF en 211 Squadron RAF te Kalidjati respectievelijk Andir en werd voor het overige aangewezen voor evacuatie. De inzetbaarheid van de bommenwerpers was nog erg laag en van de *Blenheim*-squadrons bevond het grootste deel van het personeel en van de vliegtuigen zich nog te Kemajoran. Het 211 Squadron was zoals vermeld te Andir gestationeerd, maar vloog zijn missies vanaf Kalidjati [1].

ABDAIR beschikte op 20 februari in West-Java over de navolgende aantallen ingedeelde en inzetbare bommenwerpers [2].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
Vl.G.I/II	16	7	
84/211 Sq	?	3	Merendeel toestellen te Kemajoran, excl. Mark I's
1/8/62 Sq	20	4	Enkele toestellen nog te Kemajoran en Andir (TD)
2-III	6	4	
3-III	7	3	
totaal	?	21	

De missies vanuit Andir

In de ochtend voerde Tlt vl wnr R.C. Schäftlein met drie Glenn Martins een missie uit naar het tankpark van de BPM-olieraffinaderij. Vliegers van de volgvliegtuigen waren Tlt vl wnr K. van Gessel en Sgt vl L.H. van Onselen. Er was vrij veel bewolking boven het doel, terwijl bovendien grote zwarte rookkolommen opstegen van de twee raffinaderijcomplexen. De patrouille kon daardoor onopgemerkt aanvallen en werd niet onderschept. Wel was er vrij intensief luchtafweervuur, zowel afkomstig van Japanse schepen in de rivier de Moesi bij Palembang, als van geschut opgesteld op de raffinaderijcomplexen. De bommenwerpers liepen echter geen schade op. Tweede bestuurder-mitrailleurschutter Sgt M. de Mens, van de bemanning van Schäftlein, nam een aantal foto's van het doel, waaruit achteraf bleek dat vier van de gebombardeerde grote tanks met vliegtuigbenzine inderdaad in brand waren gevlogen [3].

In de avond voerden twee Glenn Martins gevlogen door Tlt vl wnr J. Coblijn en Vdg vl wnr M.P. Bosman opnieuw een missie uit naar de tankfarm te Pladjoe. Doel vormden de resterende tanks met 100 octaan vliegtuigbenzine aldaar. De aanval werd om ongeveer 18.45 uur in de diepe schemering uitgevoerd bij het laatste licht. Goed was te zien dat op de tankfarm al enkele branden woedden. De patrouille werd onderschept, maar te laat, door twee Mitsubishi F1M-drijvervliegtuigen van de Japanse marine. De bommenwerpers lieten deze jager-verkenners in een lichte duik snel achter zich en verdwenen in het donker zonder dat van een feitelijke aanval door de F1M's sprake was. Het bombardement was succesvol en de bemanningen rapporteerden dat enkele nieuwe branden waren ontstaan. Ook de Japanners meldde dat de brand op de tankfarm zich uitbreidde [4].

De missies vanuit Tjisaoek en Semplak

De patrouille van Elt vl wnr H.M.E. van Leyden van 2-Vl.G.III (volgvliegers onbekend) vertrok rond zonsopkomst van Tjisaoek voor een aanval op schepen in de Moesi bij Palembang. De drie Glenn Martins werden niet onderschept en bombardeerden met succes een transportschip. Dat liep een voltreffer op, terwijl een aantal sloepen en prauwen in de nabijheid zonk door *near misses*. Het vierde beschikbare toestel van 2-Vl.G.III (bemanning onbekend) werd in de vroege ochtend ingezet voor een verkenning naar Oosthaven en Teloekebetoeng en omgeving, alsmede van de weg vanuit de richting

Palembang naar Oosthaven. Er werden geen Japanse activiteiten ontdekt. Het Japanse leger bereikte pas op 21 februari 1942 Tandjoengkarang, gelegen net ten noorden van genoemde havens [5].

Laatstgenoemde missie, een geplande herhaling later op de dag kon door slecht weer niet doorgaan, diende ter ondersteuning van een actie van de geallieerde marine en de RAF. Het Britse korvet *Ballarat* en de Nederlandse kanonnerboot *Soemba* voeren voor zonsopkomst van Batavia naar Oosthaven, met aan boord een ploeg vrijwilligers van de RAF, om in deze haven achtergelaten materieel van 41 *Air Stores Park* en 81 *Repair and Salvage Unit* op te gaan halen. Het ging hierbij onder andere om vliegtuigonderdelen en reservemotoren voor *Hurricanes*. De 50 man RAF-personeel borg zoveel mogelijk materieel en stapelde de *Ballarat* verder vol met (schaarse) Bofors-munitie ten behoeve van naar Java geëvacueerde Britse luchtdoeleenheden. De militairen waren twaalf uur in de weer, in welke periode ook nog een aantal vernielingen werden uitgevoerd in Oosthaven [6].

In de ochtend voerden ook vier *Hudsons* van Semplak aanvallen uit op Japanse schepen. Twee *Hudsons* van 1 Squadron RAAF (vliegers Flt Lt J.G. Emerton en Flg Off J.M. Sutherland) plus nog twee van 62 Squadron RAF (vliegers onbekend), vertrokken in de vroege ochtend voor een missie naar de delta van de Moesi en het belendende zeegebied van Straat Banka. Door een laaghangend wolkendek waren eventuele doelen echter niet zichtbaar. Daarop verkenden de bemanningen de rivier de Moesi op Japanse schepen. Die werden bij Palembang inderdaad aangetroffen, maar slechts één bemanning kon de vier 250 lbs-bommen afwerpen boven een transportschip. Japanse jachtvliegtuigen onderschepten de *Hudsons* en dwongen de toestellen in de bewolking. Alle vier de bommenwerpers keerden behouden terug. Er werden waarschijnlijk geen resultaten geboekt [7].

De missies vanuit Kalidjati

Drie *Blenheims* met bemanningen van 84 Squadron vertrokken in de vroege ochtend voor een missie naar P I, met schepen in de Moesi als alternatief doel. Vliegveld P I lag verscholen onder lage bewolking, maar het lukte niet alle bemanningen om de te Palembang aanwezige schepen aan te vallen. Bij het naderen van de Moesi doken Japanse jagers op. Minstens een van de toestellen, gevlogen door Sgt G.W. Sayer, wierp de bommen af (maar waarschijnlijk zonder resultaat) boven een te Palembang voor anker liggend schip, om direct daarna te worden aangevallen door een Japanse jager. Ki-27's achtervolgden de *Blenheims* en op ongeveer 20 km ten oosten van Palembang vielen twee Ki-27's opnieuw de *Blenheim* van Sayer aan. Een van de jagers werd door de *Air gunner* Sgt A.H. Ross (maar mogelijk ten onrechte) geclaimd als neergeschoten. Door af en toe in de grondmist te duiken ontsnapte het toestel [8].

In de ochtend vertrok om 06.35 uur van Kalidjati de patrouille-Samson van 1-VI.G.II voor een bombardement op schepen in de delta van de Moesi. De patrouille had vliegveld Palembang I als alternatief doel. Vliegers van de drie Glenn Martins waren, behalve Tlt vl wnr C.J.H. Samson, Vdg vl wnr J.C. Yland en Sgt vl Th. H.M. Duffels. Het weer en route was goed met een wolkendek op 6.000 meter. Na de start vloog de patrouille rechtstreeks naar de Moesi-delta, maar in de monding van de Oepang-rivier werden geen schepen gevonden. In de monding van de Moesi viel door een laaghangend wolkendek niets te zien, waarop de patrouillecommandant besloot door te vliegen naar Muntok (Banka) [9].

Tussen de monding van de Moesi en Muntok werd een zware kruiser waargenomen, die van 4.500 meter hoogte werd aangevallen. Om 09.00 uur wierpen de patrouillewaarnemer Elt wnr J. van Loggem en de afwerpers in de volgvliegtuigen de drie 300 kg-bommen per toestel af. Vanaf het oorlogsschip kwam geen afweervuur, alleen een aantal schepen op de rede en in de haven van Muntok gaf een weinig, slecht gericht, afweervuur af. Het aangevallen schip veranderde echter plotseling 90 graden van koers, waardoor alle bommen naast gingen. Na een snelle verkenning van Muntok, waar vijf grote transportschepen, een klein oorlogsschip (vermoedelijk een mijnenveger) en een groot aantal barkassen en kleine vaartuigen werden aangetroffen, vlogen de Glenn Martins via het eiland Noordwachter en Krawang op de noordkust van West-Java terug naar Kalidjati. Er waren geen vijandelijke jagers in de lucht en ook de terugvlucht verliep zonder problemen. Om 11.10 uur stonden de toestellen weer aan de grond [10].

Om ongeveer 08.00 uur startten de (inmiddels) vijf overige inzetbare Glenn Martins te Kalidjati, in één patrouille onder commando van Elt vl wnr F.J.W. den Ouden, voor een bombardement op de tankfarm van de BPM-raffinaderij te Pladjoe. De patrouille moest echter terugkeren door een gesloten be-

wolking. Vliegers van de toestellen waren, behalve Den Ouden, Tlt vl wnr R. Belloni, Sgt vl J. van Kruiselbergen, SM vl F. van den Broek en SM vl D.T. de Bont, allen van afdeling 1-Vl.G.I. Aangekomen bij Teloekbetoeng bleek geheel Zuid-Sumatra bedekt met een gesloten wolkendek, zodat het doel niet zou kunnen worden opgespoord. Onverrichter zake keerde de patrouille om. Boven West-Java was het inmiddels slecht weer geworden met zware bewolking, waardoor de patrouille uiteen viel. Vier toestellen kwamen behouden aan te Kalidjati.

De *M-560* van de bemanning-Van Kruiselbergen werd bij het passeren van de noordkust van Java, hoewel op de voorgeschreven wijze was aangevlogen, beschoten door eigen luchtdoelartillerie. Weliswaar zonder merkbaar resultaat, maar Sgt vl Van Kruiselbergen nam mede vanwege de zware bewolking met buien het zekere voor het onzekere en vloog via de zuidkust van Java naar Pameungpeuk voor een tussenlanding. Later op de dag vloog de bemanning door naar de thuisbasis Kalidjati [11]. Die was intussen, voor het eerst, aangevallen door de Japanse legerluchtmacht, opererend vanuit het veroverde Palembang I.

Om ongeveer 13.00 uur vielen de Japanners aan met tien tweemotorige Ki-48's van de 90^e Sentai, begeleid door 24 Ki-43 jagers van de 59^e en 64^e Sentai's. De waarschuwing kwam te laat, net voor de aanval begon met een eerste *strafing* door een groep Ki-43's. De meeste vliegtuigen stonden veilig geparkeerd in de *dispersal area's* rond het feitelijke vliegterrein. Maar van de Glenn Martins die na de ochtendmissies voor onderhoud aan de zuidrand van het vliegterrein in *pens* stonden geparkeerd, gingen er twee volledig verloren. De *M-540* en de *M-580* van 1/2-Vl.G.I brandden uit. Een toestel van 1-Vl.G.II (de *M-592* of *M-5102*) liep matige tot zware schade op en ging, na provisorisch herstel, een paar dagen later naar de TD te Andir voor verdere reparatie. Verder liep nog een Glenn Martin bij de aanval lichte schade op (de *M-545* van 1/2-Vl.G.I) en ging een Lockheed 212-trainer van de Vlieg- en Waarnemersschool van de ML verloren [12].

De luchtafweer op de basis had geen resultaten weten te boeken. Kalidjati beschikte nauwelijks over luchtdoelgeschut, vier 4 cm-Bofors-kanonnen van het KNIL en een aantal in betonringen rond het vliegterrein opgestelde 7,7 mm mitrailleurs met een bediening van Landstorm-militairen, maar een *Battery* (minus) met tien 4 cm-kanonnen van het Britse leger (49 *Battery* van 48 LAA) was naar Kalidjati aan het verplaatsen en was om 16.45 operationeel. De schade aan het vliegterrein zelf viel erg mee maar toen de basis weer operationeel was, was het inmiddels te laat om nog bij daglicht missies naar Zuid-Sumatra of Banka te kunnen uitvoeren. Bovendien was het weer nogal verslechterd met zware bewolking en buien boven grote delen van West-Java en Zuid-Sumatra [13].

Samenvatting

Op 20 februari 1942 werden in totaal 24 sorties uitgezonden, tien naar Padjoe, tien met Japanse schepen als doel en drie naar vliegveld Palembang I. Verder vloog 2-Vl.G.III een verkenning ten behoeve van een operatie van de geallieerde marine en de RAF naar het al geëvacueerde Oosthaven. De geallieerde bombardementen waren op deze dag niet erg succesvol. De meeste van de uitgezonden toestellen misten hun doel, konden door jagerafweer hun doelen niet bereiken of werden geconfronteerd met een laaghangend gesloten wolkendek boven het doelgebied. Alleen een patrouille van 2-Vl.G.III en een tweetal patrouilles van 3-Vl.G.III boekten succes en troffen respectievelijk een transportschip in de Moesi bij Palembang en opslagtanks te Pladjoe. Op deze dag viel de Japanse legerluchtmacht voor het eerst Kalidjati aan. Er gingen twee Glenn Martins en een L-212 trainer geheel verloren en één Glenn Martin was door matige tot zware schade enige tijd uit de vaart.

Noten bij hoofdstuk 5

- [1] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); informatie met betrekking tot 27 en 34 Squadron ontvangen van Chr. Shores; zie ook Shores, 2, 212 (volgens ABDAIR-berichten vond de reorganisatie van de *Hudson*-squadrons in tegenstelling tot hetgeen Shores stelt echter op 21 februari 1942 plaats).
- [2] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); notities A.B. Wolff (diens zakboekje); correspondentie auteur met F.R. Lettinga en J.G. Bücker.
- [3] Dagboeknotities F.H. van Onselen (diens zakboekje); correspondentie auteur met R.C. Schäftlein; interviews met A.B. Wolff en K. van Gessel. Geconcludeerd werd destijds dat één van de vier tanks door de bemanning-Van Erkel was getroffen (op 19 februari) en de overige drie door de patrouille-Schäftlein.
- [4] Interviews met J. Coblijn en M.P. Bosman; correspondentie auteur met M.P. Bosman; Series of Military History of World War II, deel 34 (hierna Deel 34), 550, stelt: “*the fire in the fuel tank [farm] was stirred up more*”.
- [5] Originele operations summary missies 2-VI.G.III; schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942 (hierna Verslag Coster), F, 14 (vermeldt het resultaat van 2-VI.G.III conform de operations summary); Deel 34, 546 (ontdekking vliegveld Tandjoengkarang).
- [6] Bosscher, 2, 252; Maltby, *Report*, 1391, par. 478 en 479 (verwijst naar alle waarschijnlijkheid naar de sortie van 2-VI.G.III en eerdere verkenningen door *Hudsons*).
- [7] Maltby, *Report*, 1394, par. 505; Shores, 2, 212, zegt vier voltreffers op schepen, dit wordt echter niet door enig document gestaafd.
- [8] Shores, 2, 205-206, echter verkeerd gedateerd op 19-02-1942; Maltby, *Report*, 1394, par. 505, spreekt van “*severe fighter opposition*” van jagers opgestegen van PI.
- [9] Originele gevechtsverslag van de missie (met dank aan G.J. Casius).
- [10] Ibidem.
- [11] Logboek J. van Kruiselbergen; interviews met F.J.W. den Ouden, J. van Kruiselbergen, D.T. de Bont, F. van den Broek en W. Bohre.
- [12] Deel 34, 548; *Japanese Monograph* 69; Verslag Coster, F, 14; interviews met A.D.M. Moorrees, J. van Kruiselbergen, J.C.H. Samson, F.J.W. den Ouden, K.B.A. Karssen, F. van den Broek en D.T. de Bont.
- [13] Lieutenant-colonel J.V.O. Macartney-Filgate M.C., ‘*The 48th Light Anti-Aircraft Regiment Royal Artillery in the Dutch East Indies, February-March 1942*’ (in maart 1942 uitgewerkte dagboeknotities); interviews met J. Tap en J. Hendriks; correspondentie met A.D.M. Moorrees.

6. De gebeurtenissen en operaties op 21 februari 1942

Inleiding

In de vroege ochtend van 21 februari 1942 kreeg het geallieerde bombardementsoffensief een iets gewijzigd zwaartepunt. Generaal Wavell liet alle planning en voorbereidingen voor een tegenaanval op Palembang door het KNIL vanuit Padang stoppen. De bommenwerpers die scheepsdoelen in Straat Banka en bij Banka hadden zullen aanvallen, kregen in de vroege ochtend andere doelen. De sorties van de bommenwerpervloot werden geconcentreerd op de tankfarm te Pladjoe en op vliegveld P I, met daarnaast als doel Japanse schepen te Palembang en op weg daar naar toe. In het westen waren nog geen tekenen van een nieuwe grote Japanse operatie. Kennelijk hadden de Japanse strijdkrachten nog de handen vol aan het voltooien van de bezetting van Zuid-Sumatra en de te Muntok waargenomen activiteiten leken ook geheel in dit kader te passen. Een vliegboot van *RecGroup*, die op 21 februari 1942 de Anambas Eilanden verkende, meldde echter bij Terempa Japanse kruisers en transportschepen te hebben waargenomen. Mogelijk was dit het begin van de opbouw van een nieuwe strijdmacht. In reactie op de ontdekking werden door ABDA-FLOAT twee onderzeeboten van de KM voor observatietaken naar de Anambas Eilanden gedirigeerd [1].

Om de Japanse maritieme activiteiten in Straat Banka en op de rivier de Moesi te hinderen, werd besloten om vliegboten van *RecGroup* magnetische mijnen te laten leggen in de Moesi-delta en in de zuidelijke toegang tot Straat Banka. Deze operaties werden uitgevoerd in de nacht van 22 op 23 februari 1942 en de daar op volgende nacht door telkens twee *Catalina*-vliegboten van de MLD, toestellen van de vliegtuiggroepen 2, 17 en 18 afkomstig van de marinevliegkampen Tandjong Priok en Soerabaja [2].

De bombardementscampagne ging in het westen met alle beschikbare toestellen door, al waren wel een aantal bommenwerpers ingedeeld voor de uitvoering van zeeverkenningen. Dit had te maken met een komende operatie van ABDA-FLOAT. Op 22 februari zouden zoveel mogelijk schepen in de overbelaste en voor luchtaanvallen kwetsbare haven Tandjong Priok (Batavia) via Straat Soenda naar elders worden gedirigeerd.

Tekorten aan luchtdoelartillerie

Een bron van zorg was het grote tekort aan luchtdoelgeschut op Java, waardoor de bommenwerpers op hun thuisbases een vergroot risico liepen om bij Japanse luchtaanvallen verloren te gaan. Alleen Tjililitan, Andir en Kalidjati konden worden voorzien van extra, Brits, luchtdoelgeschut in de vorm van een *Battery* van 48 LAA met in alle drie de gevallen tien 4 cm Bofors-kanonnen. Twee van de vuurmonden van de batterij te Tjililitan werden overigens gedetacheerd te Tandjong Priok voor de bescherming van het marinevliegkamp. In de avond van 20 februari 1942 was 49 *Battery* (48 LAA) te Kalidjati ontplooid, met tien 4 cm-Bofors-kanonnen. Verder bleef een van de twee secties 4 cm-ge-schut van het KNIL op de basis gestationeerd, zodat de totale luchtafweer, afgezien van mitrailleurs langs de rand van het vliegterrein, nu uit twaalf 4 cm-kanonnen kwam te bestaan. De tweede sectie van het KNIL werd overgeplaatst naar Andir [3].

Meer luchtdoelartillerie was echter niet beschikbaar en de zo drukke bommenwerperbasis Semplak zou het, afgezien van een aantal 7,7 mm mitrailleurs, geheel zonder luchtafweer moeten doen. Deze basis beschikte in tegenstelling tot Kalidjati niet over *dispersal area's* voor de verspreiding van vliegtuigen. Die konden door de terreingesteldheid ook niet eenvoudig worden aangelegd en de bommenwerpers moesten daarom noodgedwongen langs de rand van het vliegterrein en in een beperkt aantal scherfweren aan het begin en het eind van de hoofd baan worden geparkeerd. ABDAIR bereidde daarom de verplaatsing van de *Hudsons* voor. Een probleem hierbij was dat *WestGroup* om logistieke redenen de toestellen niet over verschillende schuilterreinen wilde verspreiden. De bases Tjisaoek en Tjileungsir waren bijvoorbeeld schuilterreinen die zodanig opgingen in de omgeving dat bescherming met luchtdoelgeschut eerder averechts kon uitpakken. Deze vliegvelden werden nimmer door de Japanse luchtmacht aangevallen [4].

De beschikbare bommenwerpers

Op deze dag werd te Semplak de reorganisatie van de *Hudson*-squadrons afgerond. Het 8 Squadron RAAF en 62 Squadron RAF werden gedeactiveerd. Een aantal personeelsleden van beide squadrons werd ingedeeld bij 1 Squadron RAAF. Het personeel van 62 Squadron RAF werd daarbij geconcentreerd in een apart detachement bestaande uit grondpersoneel en vier bemanningen.

De sterktes aan ingedeelde en inzetbare bommenwerpers waren op 21 februari 1942 aan het begin van de dag als volgt [5].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
VI.G.I/II	14	8	
84/211 Sq	?	5	Deel toestellen nog te Kemajoran
1/8/62 Sq	20	4	
2-III	6	4	
3-III	7	3	
totaal	?	24	

De misies vanuit Andir

In de ochtend bombardeerden drie Glenn Martins van 3-VI.G.III opnieuw de tankfarm te Pladjoe. Vliegers van de toestellen waren ditmaal Tlt vl wnr P.J.P. van Erkel, Tlt vl wnr H.E. van Thiel en Vdg vl wnr L. Kroes. Het trefferpatroon van de zeven 100 kg-bommen per toestel lag precies goed, maar het resultaat was moeilijk te zien door al woedende branden en rook. De bemanningen meenden tenminste vier nieuwe brandhaarden te hebben veroorzaakt [6].

Afdeling 3-VI.G.III voerde in de avond nog een tweede aanval uit op de tankfarm van de BPM-raffinaderij. Twee toestellen, gevlogen door Tlt vl wnr K. van Gessel en Sgt vl L.H. van Onselen en elk bewapend met zeven 100 kg-bommen, startten van Andir bij het laatste licht en landden na een succesvol bombardement om ongeveer 24.00 uur op Kemajoran. Bij de nadering van het doel zagen de bemanningen al een aantal branden op de tankfarm woeden. Ook op het raffinaderijcomplex zagen de bemanningen een grote brand. Hoewel het slecht was te zien, meende men met het bombardement toch succes te hebben geboekt. Er was, zo rapporteerden de staartschutters, één grote nieuwe brand veroorzaakt. Zonder problemen vlogen de bemanningen in de maanlichte nacht, het was deze dagen zo helder dat als in de loop van de nacht de maan was opgekomen bij maanlicht de krant kon worden gelezen, terug naar Java. De volgende ochtend vroeg werden de toestellen overgevoerd naar Tjileungsir [7].

De missies vanuit Semplak en Tjisaok

In de vroege ochtend startten van Semplak twee *Hudsons* voor de uitvoering van een zeeverkenning. De *Hudson* van de bemanning van Flg Off P.M. Bonn (62 Squadron RAF) had als opdracht het opsporen en aanvallen van enkele schepen die waren gerapporteerd door een *Catalina*-vliegboot bij de Riouw Archipel ten zuidoosten van Singapore. Hier werd echter regelmatig gepatrouilleerd door te Singapore gestationeerde Ki-27 jagers van de 12^e Hiko Dan. Bonn wist zijn na een aanval door jagers beschadigde *Hudson* terug te vliegen naar Java, maar verongelukte vijftien km ten noordwesten van Buitenzorg. De vlieger overleed later die dag in het Militair Hospitaal te Batavia, zijn waarnemer Flt Sgt W.F.F. Perkins overleed twee dagen later. Van de resultaten van de tweede verkenning zijn geen resultaten bewaard gebleven. Japanse schepen werden naar alle waarschijnlijkheid niet ontdekt [8].

Om 09.00 uur startten twee *Hudsons* met als vliegers Flt Lt J.G. White en Flt Lt K.R. Smith (beiden 1 Squadron RAAF), voor het uitvoeren van een bombardement op P I en het vervolgens verken- nen van de rivier de Moesi op Japanse schepen. Het bombardement op P I slaagde, maar de bommenwerpers werden onderweg naar de Moesi onderschept door Japanse jagers en doken de wolken in. Beide *Hudsons* bleven onbeschadigd en keerden behouden terug [9].

De afdeling 2-VI.G.III viel in het begin van de middag met de volledige sterkte van vier inzetbare Glenn Martins de BPM-raffinaderij te Pladjoe aan. Ditmaal was de raffinaderij zelf het doel en wel de kraakinstallatie, het hart van de raffinaderij. Die werd met zeven 100 kg-bommen per toestel vernield.

Patrouillecommandant tijdens de missie was Elt vl wnr L. Gosma, de volgvliegers zijn niet bekend [10].

De missies vanuit Kalidjati

Toen om ongeveer 08.00 uur het weer was opgeklaard startten van Kalidjati allereerst twee patrouilles Glenn Martins. De patrouille-Samson (vliegers Tlt vl wnr C.J.H. Samson, Vdg J.C. Yland en Sgt vl Th.H.M. Duffels) ging naar P I, maar keerde vlak voor het doel terug door te goed weer en vijandelijke jagerafweer. Hoewel er enige wolkendekking was, zag Samson boven het doel een groot aantal jachtvliegtuigen vliegen, naar hij meende 'Navy O's'. Bij de debriefing op Kalidjati vielen er enige harde woorden omdat Lkol vl wnr J.J. Zomer, de Commandant Luchtstrijdkrachten, meende dat zijn instructies wat te ruim waren geïnterpreteerd [11].

De patrouille-Den Ouden viel de tankfarm van de BPM-raffinaderij te Pladjoe aan, waar tanks met vliegtuigbenzine het doel vormden. Vliegers van de volgvliegtuigen waren Tlt vl wnr R. Belloni en Vdg vl wnr R. Jacobs. De patrouille werd tijdens de aanvals-*run* onderschept door drie of vier Japanse jagers. De *run* werd echter ondanks de aanwijzingen van de mitrailleursschutter Sld W. Bohre in het commandovliegtuig, die de jagers aan zag komen en enkele malen riep "in de wolken luit", toch afge maakt. De zeven 100 kg-bommen per toestel werden door Kap wnr R.E. Jessurun en de afwerpers in de volgvliegtuigen boven het doel afgeworpen en direct daarna dook de patrouille de gebroken bewolking in. De bemanning van het commandovliegtuig kon nog net de inslagen zien, waarop Jessurun riep "we hebben ze". De feitelijke resultaten waren echter moeilijk waar te nemen omdat al het nodige in brand stond op het tankpark. De bommenwerpers vlogen van de ene cumuluswolk naar de andere en ontsnapten. Een van de twee volgvliegtuigen had lichte schade door een paar kogelgaten. De tegenstander bestond ditmaal uit Ki-43 jagers en niet uit Ki-27's [12].

Omstreeks 10.00 uur startten alle *serviceable* vijf *Blenheims* van 84 en 211 Squadron voor een aanval op doelen bij Palembang. Een sectie van twee bommenwerpers geleid door Wg Cdr R.N. Bateson, de commandant van 211 Squadron, bombardeerde schepen bij Palembang in de rivier de Moesi en een sectie van twee *Blenheims* geleid door Flt Lt J.V.C. Wyllie van 84 Squadron viel het tankpark van de BPM-raffinaderij te Pladjoe aan. De bemanning met als vlieger Sgt J.A. Burrage (211 Squadron) raakte vermist op de heenvlucht tijdens het passeren van een tropisch front. De vlieger en zijn bemanningsleden bleken na de oorlog te zijn omgekomen [13].

De sectie Bateson vond te Palembang enkele afgemeerde schepen en bombardeerde een groter transportschip temidden van licht afweervuur. De vier 250 lbs-bommen per toestel misten echter hun doel, al zonken mogelijk enkele kleinere vaartuigen in de nabijheid door een *near miss*. De sectie van Wyllie bombardeerde een aantal tanks van de tankfarm te Pladjoe en meende er enkele te hebben getroffen. De vier overgebleven toestellen werden, waarschijnlijk dankzij de nu zware bewolking en de rook die opsteeg van de brandende raffinaderijcomplexen, niet onderschept en keerden behouden terug [14].

Drie Glenn Martins van 1/2-VI.G.I gingen verloren door een Japans bombardement op Kalidjati kort na het vertrek van de *Blenheims*. De toestellen werden net gereed gemaakt voor een zeeverkenning boven het westelijk deel van de Javazee, onder commando van Tlt vl wnr P.E. Straatman van 1-VI.G.II en met bemanningen van 1-VI.G.II, toen om ongeveer 11.00 uur luchalarm werd gegeven. Meteen na het alarm vielen vijftien bommenwerpers van de 90^e Sentai, geëscorteerd door zeventien Ki-43 jagers van de 59^e en 64^e Sentai's Kalidjati aan. De aanval begon ook ditmaal met een *strafing* door een deel van de Japanse jagers. De Ki-48's bombardeerden van betrekkelijk lage hoogte met lichte anti-personeel-bommen [15].

Sergeant-majoor-monteur W.H. Goudswaard en sergeant-majoor-monteur K.B.A. Karssen van 1-VI.G.I hadden met hun monteurs en helpers net de twee laatste Glenn Martins afgetankt en bewapend met drie 300 kg-bommen per toestel. De bemanningen liepen al naar de toestellen en wisten met het grondpersoneel van 1/2-VI.G.I nog op het nippertje een loopgraaf te bereiken of in een nabijgelegen sloot te springen, voordat de Ki-43's aan hun aanval begonnen. De in scherfweren langs de zuidrand van het vliegterrein geparkeerde *M-544*, *M-546* en *M-560* raakten in brand door bomscherven en vlogen de lucht in toen de eigen bommen ontploften. De explosies waren zo krachtig dat de motoren van de toestellen soms wel 50 meter waren weggeslingerd. De kraters waren zo'n tien meter in doorsnee en vier meter diep. Een van de militairen die het water was ingedoken, Vdg vl wnr G.A. van Catten-

burch van 1-Vl.G.II, werd een dag later ziek en moest naar het Militair Hospitaal te Bandoeng worden overgebracht. Waarschijnlijk had hij door het slootwater geelzucht opgelopen. Met hem ging ook Tlt vl wnr P.C. Farret Jentink van 1-Vl.G.I naar het hospitaal, die enkele dagen eerder ziek was geworden [16].

Twee *Lodestar*-transportvliegtuigen van de ML gingen eveneens geheel verloren. De luchtdoel-artillerie claimde vier van de Japanse bommenwerpers te hebben getroffen en mogelijk nog een vijfde te hebben beschadigd. Er werden echter later maar van twee Ki-48's wrakstukken gevonden. Hoe dan ook, een succesvol eerste optreden van de nu gezamenlijk Brits/Nederlandse luchtafweer. Bij 49 *Battery* vielen door een bom echter twee doden en vijf gewonden [17].

Samenvatting

Op 21 februari 1942 voerden de geallieerde bommenwerpers in West-Java in totaal 24 sorties uit, waarvan vijftien naar de BPM-raffinaderij (waarvan één *Blenheim* vermist op de heenvlucht) en vijf naar vliegveld P I (waarvan drie terug voor het bereiken van het doel), terwijl vier sorties waren gericht tegen Japanse scheepsdoelen. Het offensief van ABDAIR was op 21 februari 1942 geen onverdeeld succes. Alleen de bombardementen op de BPM-raffinaderij en het bijbehorende tankpark te Pladjoe waren succesvol. De kraakinstallatie van de raffinaderij werd door 2-Vl.G.III vernield en enkele patrouilles van de ML en de RAF vielen vanuit Andir en Kalidjati met succes de tankfarm aan. Een nieuwe Japanse luchtaanval op Kalidjati kostte echter drie Glenn Martin-bommenwerpers en twee transportvliegtuigen van de ML. Een *Hudson* van Semplak crashte verder op de terugvlucht ten gevolge van schade opgelopen in een luchtgevecht met Ki-27 jagers ten zuidoosten van Singapore. De luchtdoelartillerie te Kalidjati schoot tenminste twee Ki-48's neer.

Noten bij hoofdstuk 6

- [1] Helfrich, I, 373; schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, D, 5-6; interview met W. Mulder.
- [2] Bosscher, 2, 304 (stelt dat de missies werden uitgevoerd in de nachten van 23 op 24 en 24 op 25 februari, volgens G.F. Rijnders, diens logboek, vloog hij op 22 februari mee in de Y-69 van Groep Vliegtuigen 17 van de MLD); Helfrich, I, 375. Volgens Helfrich kreeg de MLD de opdracht tot het leggen van magnetische mijnen in de avond van 20 februari en werden de missies uitgevoerd op 22 en 23 februari 1942. Dit is in overeenstemming met G.F. Rijnders.
- [3] Lieutenant-colonel J.V.O. Macartney-Filgate M.C., *'The 48th Light Anti-Aircraft Regiment Royal Artillery in the Dutch East Indies, February-March 1942'*; interviews met J.Tap en J. Hendriks; correspondentie auteur met A.D.M. Moorrees.
- [4] Beschrijving Semplak door T. van der Muur; interviews met T. van der Muur en ir. C.W.A. Oyens.
- [5] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); ABDAIR-message (deactivated squadrons); notities A.B. Wolff (diens zakboekje).
- [6] Vragenlijst H.E. van Thiel (SLH, collectie Ward); schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 14; interview met H.E. van Thiel.
- [7] Interview met K. van Gessel; dagboeknotities F.H. van Onselen (diens zakboekje).
- [8] Shores, 2, 214; informatie ontvangen van de Commonwealth War Graves Commission (zie voor data overlijden van genoemden www.cwgc.org); personeel van VI.G.V dat hielp met het laden van bommen bevestigt dat in eerste instantie twee *Hudsons* vertrokken, ik heb echter geen verdere gegevens of resultaten van deze verkenningen kunnen achterhalen.
- [9] Shores, 2, 214.
- [10] Series of Military History of World War II, deel 34 (hierna Deel 34), 550; correspondentie auteur en nader interview met F.R. Lettinga.
- [11] Boer, *Indië*, 117.
- [12] Ibidem; nadere interviews met F.J.W. den Ouden en W. Bohre.
- [13] Maltby, *Report*, 1394, par. 505; Shores, 2, 214, noemt echter een foutief starttijdstip; interviews met F.J.W. den Ouden, J.C.H. Samson en K.B.A. Karssen.
- [14] Shores, 2, 214.
- [15] Boer, *Indië*, 118; Deel 34, 549; *Japanese Monograph*, 69.
- [16] Boer, *Indië*, 118 (geeft onjuiste informatie omtrent de Japanse verliezen); nadere interviews met G.A. van Cattenburch en K.B.A. Karssen; correspondentie auteur met A.D.M. Moorrees.
- [17] Boer, *Indië*, 118; AHQFE Reports (AHB); verslag commandant 48 LAA, zie noot [3].

[blanco pagina]

7. De gebeurtenissen en operaties op 22 februari 1942

Inleiding

In de ochtend van 22 februari 1942 beschikte ABDAIR (voor zover bekend) over de navolgende aantallen ingedeelde en inzetbare bommenwerpers [1].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
VI.G.I/II	?	6	
84/211 Sq	?	5	Deel toestellen nog te Kemajoran
1/62 Sq	20	5	
2-III	7	4	
3-III	6	4	
totaal	?	24	

Een deel van de bommenwerpervloot werd tijdens de daglichturen of gedurende een deel van de dag stand-by gehouden, als onderdeel van een *Striking Force* voor de bescherming van schepen.

22 februari 1942 beloofde voor het geallieerde luchtmachtcommando ABDAIR een zware dag te worden. Het weer boven grote delen van West-Java was slecht, waardoor grote kans bestond dat de luchtwachtposten Japanse formaties niet zouden opmerken. De Engelse radarposten op de noord- en zuidkust van West-Java waren nog niet operationeel. De haven Tandjong Priok en de Baai van Batavia lagen vol schepen. Dit waren enerzijds schepen van een op 3 februari 1942 te Priok gestrand Brits konvooi, oorspronkelijk bestemd voor Singapore, plus schepen van enkele daarna gearriveerde kleinere konvooien en anderzijds uit Singapore gevluchte en uit Zuid-Sumatra afkomstige schepen. Meer dan honderd schepen in totaal, waarbij tientallen vrachtschepen die vol urgent benodigd en waardevol oorlogsmaterieel zaten [2]. Verder bevonden zich te Priok de oorlogsschepen, vijf kruisers en zes torpedobootjagers, van de geallieerde *Western Striking Force* [3].

De haven van Batavia was volkomen overbelast. Het lossen van schepen ging langzaam en het duurde dagen voor een schip aan de beurt was. Als er dan eindelijk gelost werd, waarbij door gebrek aan kades met voldoende diepgang soms eerst overgeladen moest worden in kleinere schepen of lichters, dan moest door gebrek aan opslagruimte en een totaal onvoldoende capaciteit van de spoorwegen die voor de afvoer moest zorgen, de lading her en der langs wegen in het havengebied worden neergezet [4]. Het geallieerde marinecommando ABDA-FLOAT stuurde daarom al voor 22 februari grote aantallen schepen zonder meer weg, meestal met wijziging van de bestemming in Australië of Ceylon.

Uit verkenningen van de *Reconnaissance Group* van ABDAIR (vliegboten van de MLD en de RAF) bleek dat Straat Soenda “vrij van vijand” was en het risico van de doorvaart naar de Indische Oceaan daarmee gering. Japanse luchtverkenning vond echter regelmatig plaats en elk moment kon een grote luchtaanval op de schepen te Batavia worden verwacht. Haast was dus geboden. Besloten werd zoveel mogelijk van de resterende schepen op 22 februari te laten vertrekken en de haven van Batavia de volgende dag voor inkomend civiel scheepvaartverkeer te sluiten [5].

Een aantal van de schepen te Batavia bevatte zoals gezegd op Java dringend benodigde lading. Besloten werd deze schepen in konvooi naar Tjilatjap in het zuiden van Java over te brengen en daar te lossen. In verband met deze geplande scheepsbewegingen en de bescherming van schepen die vanuit Australië naar Tjilatjap onderweg waren, werd 205 Squadron RAF (met drie *Catalina*-vliegboten) in de vroege ochtend van 21 februari van Tandjong Priok naar Tjilatjap verplaatst, om de MLD aldaar te versterken [6].

Oorlogsschepen van de *Western Striking Force* bewaakten op 22 februari de toegang tot Straat Soenda en vliegboten van de MLD verkenden vanuit Tandjong Priok periodiek het zeegebied tussen Banka en noordwest-Java en delen van Straat Soenda. Begeleid door enkele marineschepen voer het konvooi van Batavia naar Tjilatjap. De nadruk lag bij de passage door Straat Soenda op luchtbescherming en hiertoe was een *Air Striking Force* gevormd bestaande uit een aantal jachtvliegtuigen van de ML en de RAF en elf bommenwerpers van de ML en de RAF [7].

De missies vanuit Andir

Afdeling 3-VI.G.III stond vanaf de vroege ochtend van deze dag met drie Glenn Martins startklaar in het kader van de bescherming van de hiervoor bedoelde schepen. Hierbij waren ook enkele alleen varende grote troepentransportschepen, die in de nacht van 21 op 22 februari uit Tandjong Priok waren vertrokken en nu door Straat Soenda voeren op weg naar Ceylon. Een van de schepen die alleen voeren en slechts door een geallieerd marineschip een eind de Indische Oceaan in werden begeleid, was het snelle troepenschip *Orcades*, met aan boord 2.000 man van de RAF en 700 man van de RAAF. Van de RAF ging het om personeel van onder andere 27 en 34 Squadron, het grootste deel van 62 Squadron en het grondpersoneel van 243 Squadron, terwijl van de RAAF onder andere evacueerde 453 Squadron en 8 Squadron [8].

Eén Glenn Martin van 3-VI.G.III vloog vanaf Andir een zeeverkenning, die geen resultaten opleverde [9]. De andere drie toestellen van de afdeling werden gedurende de dag verder niet ingezet, maar 3-VI.G.III zou in de avond of nacht een aanval uitvoeren op Palembang. Die kon echter geen doorgang vinden door schade aan de baan te Kemajoran veroorzaakt door een Japanse luchtaanval (zie hierna).

De missies vanuit Tjisaoek

In de ochtend stond ook afdeling 2-VI.G.III met drie toestellen startklaar in het kader van de bescherming van de geallieerde schepen die door Straat Soenda voeren. Eén toestel met als vlieger Tlt vl wnr H.M. Franken (op zijn eerste missie volgend op een medisch vliegverbod na zijn terugkeer uit Singapore) voerde in de ochtend een verkenning uit van de kusten van Straat Soenda. Japanse infiltraties of andere activiteiten op of onder de kust van West-Java werden hierbij niet ontdekt. In de middag vertrok de afdeling met de overige op dat moment inzetbare (vier) bommenwerpers naar Palembang voor een bombardement op de tankfarm te Pladjoe. Het weer was echter dermate slecht dat moest worden teruggekeerd naar Tjisaoek [10].

Ook de Japanners hadden last van het erg slechte weer op deze dag. De *Yamada*-vliegtuiggroep van de marineluchtmacht te Kuching (*Navy O*-jagers en enkele C5M-verkenners), op 21 februari niet operationeel in verband met de voorbereiding van de overplaatsing naar vliegveld Muntok op het eiland Banka, kon op 22 februari niet vertrekken en vloog pas de volgende dag over naar Muntok. Wel vloog de marineluchtmacht enkele verkenningen met bommenwerpers boven de Java Zee vanuit Kuching en vloog een transportvliegtuig in de ochtend naar Palembang voor een inspectie van het de vorige dag door het Japanse leger ontdekte vliegveld P II [11].

De missies vanuit Kalidjati

Te Kalidjati waren in de ochtend vijf, later zes *Blenheims* van de RAF en zes Glenn Martins beschikbaar, waarvan alle *Blenheims* werden ingezet bij de bescherming van de schepen in Straat Soenda. Drie *Blenheims* met bemanningen van 211 Squadron werden de lucht in gestuurd voor een aanval op vier mogelijke vijandelijke onderzeeboten. Tijdens de start kreeg het toestel van Plt Off E.P. Coughlan motorstoring, waardoor de vlieger moest terugkeren naar Kalidjati. De twee andere *Blenheim*-bemanningen zochten tevergeefs de toegang tot Straat Soenda bij St. Nicolaaspunt af [12].

In de ochtend vielen twee patrouilles Glenn Martins Palembang aan. Dit waren de patrouille-Van den Broek van 2-VI.G.I, die schepen in de Moesi bij Palembang bombardeerde, en de patrouille-Den Ouden van 1-VI.G.I, die opnieuw een aanval deed op de tankfarm te Pladjoe. Ditmaal werden de toestellen niet onderschept. De patrouille van Elt vl wnr H. van den Broek, met Sgt vl L.N. Bieger en Sgt vl L. Davids als vlieger in de volgvliegtuigen, kwam dankzij het slechte weer met zware bewolking ongemerkt boven het doel aan. Door die bewolking moesten echter ook de bommen op de gok worden afgeworpen, omdat zelfs de rivier de Moesi nauwelijks was te zien. Resultaten zijn waarschijnlijk in het geheel niet geboekt. Hoewel enig luchtafweervuur werd ontvangen, bleven de bommenwerpers onbeschadigd [13].

De patrouille geleid door Elt vl wnr F.J.W. den Ouden, volgvliegers waarschijnlijk Vdg vl wnr R. Jacobs en Tlt vl wnr R. Belloni, kon door de zware bewolking het doel niet localiseren, wierp de bommen op de gok af en keerde terug naar Kalidjati. Van enig resultaat was waarschijnlijk geen

sprake. Alle in de middag geplande missies werden gecancelled door het slechte weer boven grote delen van West-Java en Zuid-Sumatra [14].

De missies vanuit Semplak

De laatste ochtendmissies werden op 22 februari 1942 uitgevoerd door drie *Hudsons*. Twee *Hudsons* van 1 Squadron RAAF, gevlogen door respectievelijk Flt Lt J.T. O'Brien en Flg Off P.J. Gibbes, vertrokken rond 10.00 uur voor de uitvoering van een tweetal gewapende (foto)verkenningen naar Oosthaven, P I, P II, schepen op de Moesi en de BPM-olieraffinaderij te Palembang. Het weer boven Zuid-Sumatra was intussen enigszins opgeklaard en de twee *Hudsons* van 1 Squadron werden bij Palembang prompt onderschept door Japanse jachtvliegtuigen. Beide toestellen ontsnapten in de bewolking, maar een aanval op Japanse schepen of op het tankpark te Pladjoe kon niet worden uitgevoerd [15].

De derde *Hudson* vertrok omstreeks dezelfde tijd voor een gewapende verkenning naar Straat Banka en Muntok. Plt Off J.F.P. Fitzgerald en zijn bemanning (van oorspronkelijk 59 Squadron RAF) voerde de verkenning uit en bombardeerde in Straat Banka een transportschip van naar schatting 10.000 ton. Het resultaat bestond uit twee voltreffers en een near miss, terwijl het schip in brand vloog [16].

Het tweede bombardement van Semplak

Tussen omstreeks 11.30 uur en 11.50 uur viel de Japanse legerluchtmacht Semplak en Kemajoran aan. In totaal veertien Ki-43's van de 59^e en 64^e Sentai's uit Palembang I mitraileerden in twee groepen een half uur lang de langs de randen van het vliegveld Semplak en in pens aan beide einden van de startbaan geparkeerde *Hudsons*. Zes Ki-48 bommenwerpers van de 90^e Sentai uit Palembang I bombardeerden vervolgens het vliegterrein. Semplak had geen luchtdoelartillerie en de geallieerde jachtvliegtuigen waren druk met konvooibeschermting boven Straat Soenda (zie deel 1: *Beschrijving en analyse van de jagerinzet*). De Japanse vliegers konden daarom ongestoord hun gang gaan. Zes *Hudsons* verbrandden, drie waren *damaged beyond repair* en één was zwaar beschadigd maar herstelbaar. Verder verbrandde een Lockheed *Lodestar*-transportvliegtuig van de D.VI.A. van de ML. Een Fokker transportvliegtuig van de KNILM was zwaar beschadigd en af te schrijven [17].

Negen Ki-48's vielen samen met twaalf Ki-43 jagers vliegveld Kemajoran aan, waar de oost-west baan door bomtreffers gedeeltelijk onbruikbaar werd. De Japanse jagers voerden ook te Kemajoran strafings uit. Een aantal langs de rand van het vliegveld opgestelde, in reparatie zijnde, *Blenheim*-bommenwerpers liep schade op [18].

De vorming van Java Air Command

De hiervoor beschreven konvooi-beschermingsoperatie was de laatste grote operatie van ABDAIR. In de avond van 22 februari droeg *air-marshal* Peirse in het kader van de reorganisatie van de geallieerde staven en de opheffing van het overkoepelende *Unified Command*, zijn commando over aan generaal-majoor Van Oyen, de commandant ML. Dit geschiedde niet in een erg hartelijke atmosfeer. Van Oyen was het oneens met het beleid van Peirse, dat volgens hem neerkwam op "Britse belangen eerst". Kolonel E.T. Kengen, de commandant Commando ML, werd tevens waarnemend commandant ML [19].

Unified Command en ABDA-FLOAT beschouwden de deze dag uitgevoerde operatie als een groot succes. Het overbrengen van een groot aantal beladen schepen van Tandjong Priok naar Tjilatjap verliep vlekkeloos. In Tjilatjap had de RAF met hulp van het KNIL en civiele autoriteiten intussen een detachement van een *Air Stores Park* gestationeerd. Munitie, reservemotoren en ander materieel voor de RAF-eenheden op Java werd door dit onderdeel vanuit opslagruimten te Tjilatjap per spoor en vrachtauto gedistribueerd [20]. De ML deed dit al langer en de Inspectie ML, het niet-operationele deel van de ML waar onder andere de Technische Dienst en de Magazijnsdienst onder vielen, voerde zelfs per schip aangekomen nieuwe vliegtuigen per spoor naar Bandoeng. De ML kon de RAF dan ook waardevolle ondersteuning leveren bij het opzetten van de nieuwe logistieke pijplijn en deed dit van harte. De grootscheepse evacuatie van RAF- en RAAF-personeel viel bij Van Oyen en Kengen echter slecht.

Samenvatting

Voor ABDAIR verliep 22 februari 1942 aanzienlijk minder succesvol dan voor ABDA-FLOAT. Door het slechte weer wisten de Japanners onopgemerkt de vliegvelden Kemajoran en Semplak te naderen. Te Semplak gingen negen *Hudson*-bommenwerpers en twee transportvliegtuigen verloren, zonder dat eigen jagers konden ingrijpen. Tot en met 22 februari waren nu negentien van de oorspronkelijk 83 bommenwerpers van ML, RAF en RAAF, 23%, verloren gegaan. De bommenwerpers waren hard nodig voor het uitvoeren van aanvallen op Japanse doelen in Zuid-Sumatra en te Banka en het verlies van zoveel *Hudsons* was daardoor een ernstige tegenslag.

Van de bommenwerpers die deze dag gereed stonden voor de bescherming van de schepen die door Straat Soenda voeren, werden in de ochtend drie *Blenheims* (waarvan er een terugkeerde) ingezet voor een vergeefse speurtocht naar vijandelijke onderzeeboten. De Glenn Martins die startklaar werden gehouden, zouden in de middag (2-VI.G.III) respectievelijk in de avond (3-VI.G.III) worden ingezet tegen doelen bij Palembang. De vier toestellen van 2-VI.G.III vertrokken wel, maar moesten terugkeren door slecht weer. De aanval door 3-VI.G.III kon geen doorgang vinden door het Japanse bombardement op Kemajoran.

Twee Glenn Martins van de hiervoor genoemde afdelingen en drie *Hudsons* van de squadrons te Semplak, vlogen in de ochtend individueel een verkenning. Zes Glenn Martins van Kalidjati vielen in de ochtend in twee patrouilles doelen bij Palembang aan, maar boekten door het slechte weer geen succes.

Noten bij hoofdstuk 7

- [1] ABDAIR Available aircraft/crews (AHB); notities A.B. Wolff (diens zakboekje); interviews met A.B. Wolff en F.R. Lettinga.
- [2] Zie bijvoorbeeld De Jong, 11a, 2^e helft, 879; zie ook Maltby, *Report*, 1392.
- [3] Bosscher, 2, 272.
- [4] Zie bijvoorbeeld Maltby, *Report*, 1392.
- [5] De Jong, 11a, 2^e helft, 879.
- [6] Maltby, *Report*, 1399 (noemt ten onrechte 1 maart 1942 als overplaatsingsdatum); zie ook Shores, 2, 216.
- [7] Interviews met A.B. Wolff, P.A. Hoyer en R.A. Sleeuw.
- [8] Zie bijvoorbeeld Gillison, 437-438; Shores, 2, 212 en Cull et al, 199-201.
- [9] Notitie A.B. Wolff (diens zakboekje); interviews met A.B. Wolff en J. Coblijn; de informatie over de inzet van 3-VI.G.III op 22 februari 1942 in Boer, *Indië*, 119 is onjuist (foutieve datering van de genoemde missie).
- [10] Beschrijving van de verkenning door H.M. Franken en nader interview met H.M. Franken; interviews met F.R. Lettinga, W. de Vrij en M.F. Noorman van der Dussen. Boer, *Indië*, 118-119, geeft onjuiste informatie over de inzet van 2-VI.G.III. De missie van Franken is verkeerd gedateerd op 21 februari 1942.
- [11] Series of Military History of World War II, deel 26 *Naval drive*, 646.
- [12] Shores, 2, 217.
- [13] Boer, *Indië*, 119.
- [14] Deze missie is ten onrechte niet vermeld in Boer, *Indië*, 119; nadere interviews met F.J.W. den Ouden en W. Bohre (destijds mitrailleursschutter in het commandovliegtuig).
- [15] Shores, 2, 217; Maltby, *Report*, 1394, par. 505, echter fout gedateerd op 21 februari 1942.
- [16] Gillison, 438; Shores, 2, 217; Boer, *Indië*, 118, dateert in navolging van Maltby, *Report*, 1394, par. 505, de missie foutief op 21 februari 1942.
- [17] Schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 13; *Japanese Monograph* 69; Shores, 2, 217-218.
Opgemerkt zij dat de Japanse aanval wel wordt genoemd in *Japanese Monograph* 69, maar niet in Series of Military History of World War II, deel 34. De te Semplak verloren gegane toestellen worden met vermelding van serienummers gespecificeerd in een ABDAIR-bericht (overgenomen in onder andere Shores, 2, 217).
- [18] Schout-bij-nacht Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 13; Van den Hoogenband en Schotborgh (bewerkers), *Nederlands-Indië contra Japan*, IV, 139; *Japanese Monograph* 69; interview met J. van Breemen (destijds KNILM).
- [19] Interview met mr. H. Creutsberg (destijds luitenant-adjudant van Van Oyen).
- [20] Correspondentie auteur met B. Wink; interview met ir. C.W.A. Oyens.

[blanco pagina]

8. De missies van 23 februari 1942

Inleiding

JAC beschikte op 23 februari 1942 in West-Java over maar weinig inzetbare bommenwerpers. Het grootste deel van de Britse en Australische toestellen was nog altijd niet inzetbaar en de vorige dag waren op Semplak zware verliezen waren geleden. De status van de verschillende onderdelen was, voor zover bekend, op 23 februari 1942 als volgt [1].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
Vl.G.I/II	?	6	
84/211 Sq	?	6	
1/62 Sq	13	2	Incl. det. van 62 Sq
2-III	6	3	
3-III	7	3	
totaal	?	20	

Het geallieerde bombardementsoffensief tegen doelen in Zuid-Sumatra en te Banka werd met alle beschikbare middelen voortgezet.

Japanse problemen te Palembang

Het Japanse leger en de legerluchtmacht te Palembang hadden grote moeite met de bescherming van de doelen van de geallieerde luchtmacht. De bescherming van met name de raffinaderij van de BPM had prioriteit, in verband met de behoefte van de Japanse economie op langere termijn en wegens de voorraden olie en benzine in het tankpark. Er kwam niets van terecht.

In het gebied rond Palembang werd niet beschikt over een luchtverdedigingssysteem met waarschuwings- en luisterposten, de telefoonverbindingen waren slecht en er was tot 23 februari op P I geen luchtdoelgeschut. Wel waren er voldoende jachtvliegtuigen, maar die konden niet alle vijandelijke intrusies opvangen. Op 23 februari 1942 werd op Palembang I een afdeling luchtdoelartillerie van het Japanse leger operationeel, met twee luchtdoelkanonnen en vier luchtdoelmitrailleurs. Er kwamen echter geen zoeklichten of andere hulpmiddelen. Het Japanse leger had al eerder de conclusie getrokken dat men het zou moeten hebben van preventieve aanvallen op de geallieerde vliegvelden in West-Java [2].

De missies vanuit Andir

Drie Glenn Martins van afdeling 3-Vl.G.III voerden in de ochtend een bombardement uit op schepen in de Moesi bij Palembang. Vliegers van de toestellen waren (waarschijnlijk) Tlt vl wnr J.P.J. van Erkel, Vdg vl wnr L. Kroes en (zeker) Vdg vl wnr M.P. Bosman. Er werd een treffer op een transportschip geplaatst. De toestellen werden niet onderschept en niet getroffen door het Japanse luchtafweervuur [3].

In de late avond werd opnieuw een nachtaanval uitgevoerd op tanks van de tankfarm van de BPM-raffinaderij te Pladjoe. Vliegers waren Tlt vl wnr K. van Gessel en Sgt vl L.H. van Onselen. Er woedden al een aantal grote branden en er was veel rookontwikkeling. Het afweervuur was relatief gering zodat in alle rust kon worden afgeworpen. De bemanningen meenden dat enkele nieuwe branden waren veroorzaakt, maar met zekerheid was dat niet vast te stellen [4].

De missies vanuit Tjisaoek en Semplak

Drie Glenn Martins van 2-Vl.G.III voerden in de ochtend een aanval uit op het tankpark van de BPM-raffinaderij te Pladjoe. Een van de ingedeelde bemanningen was die van Sgt vl J. Bos, de andere zijn niet bekend. Over de resultaten zijn geen gegevens bewaard gebleven [5].

De zes vliegklare en deels ook gevechtssklare *Hudsons* die na de Japanse luchtaanval van de vorige dag over waren, vertrokken in de ochtend van Semplak naar het (met twaalf 4 cm Bofors-luchtdoel-

kanonnen van het Britse leger en van het KNIL) beter beveiligde Kalidjati. De twee operationele toestellen werden vervolgens vanaf dit laatste vliegveld ingezet (zie hierna).

De missies vanuit Kalidjati

De afdelingen van de ML voerden op deze dag met twee patrouilles, in totaal zes Glenn Martins, aanvallen uit op Palembang en op de rede van Muntok. Een patrouille onder commando van Elt vl wnr H.J. Otten, de commandant 1-Vl.G.II, vertrok naar Muntok (eiland Banka) en de patrouille van (waarschijnlijk) Elt vl wnr J.C. Beckman van 1-Vl.G.I bombardeerde vliegveld P I en verkende vervolgens P II. Otten vertrok om 06.00 uur van Kalidjati en keerde om ongeveer 10.30 uur terug na een missie van viereneenhalf uur [6].

De patrouille-Otten voerde een offensieve verkenning uit van de haven van Muntok. In een van de volgvliegtuigen vlogen Sgt vl J. Bakker en Sgt bri H. Calf, die na een noodlanding in Zuid-Sumatra op 16 februari en een enerverende tocht terug naar Java, weer waren ingedeeld. Het andere volvliegtuig werd waarschijnlijk gevlogen door Vdg vl wnr J.J. Stuurhaan. Boven Muntok zagen de bemanningen zes kleine vrachtschepen naast elkaar in de haven liggen, terwijl op de rede nog een kruiser of torpedo-bootjager lag. De eerste *run* mislukte omdat het afwerpmechanisme in het leidende toestel weigerde. Met een grote bocht werd positie gekozen voor een tweede aanval, terwijl Elt wnr J. van Loggem in het leidende toestel de zekeringen controleerde. Ook bij de tweede *run* weigerde echter het afwerpmechanisme, waarop het leidende toestel en het linker-volgvliegtuig afdraaiden voor de terugvlucht.

Sergeant Bakker nam het initiatief de bommen toch af te werpen en vloog voor de derde maal op de vrachtschepen aan. De Japanse luchtafweer was inmiddels aan het inschieten en de granaten ontploften steeds dichterbij de buurt van de Glenn Martin. Sergeant Calf wierp “over het handje”, het toestel had geen bomrichtkijker aan boord, de drie 300 kg-bommen af. Bakker zette de bommenwerper meteen daarna 90 graden op zijn kant en dook van 4.000 meter naar de bosrand toe om aan het hevige afweervuur te ontsnappen. Resultaten konden niet worden waargenomen en zijn er wellicht ook niet geweest. Het vliegtuig was voor zover viel na te gaan niet getroffen en werd op de terugvlucht niet onderschept. Door brandstofgebrek werd een tussenlanding gemaakt op Kemajoran. Na de landing vond de bemanning toch nog een stukje ter grootte van een vingertop dat uit een van de propellerbladen was weggeschoten. Geluk gehad dit keer. Men haalde de schouders op en vloog terug naar Kalidjati. Naar de mening van Calf was op zijn minst enige schade toegebracht door *near-misses* [7].

Op P I zagen de bemanningen van 1-Vl.G.I ongeveer veertig verspreid opgestelde vliegtuigen. Het bommenpatroon viel op en naast een groep vliegtuigen. De bemanningen zagen drie van de toestellen in brand vliegen. Vermoedelijk werden er verder een aantal beschadigd. Op P II was geen enkele activiteit waarneembaar, dit vliegveld was waarschijnlijk nog niet door de Japanners ontdekt, zo concludeerde men ten onrechte bij het Commando ML en JAC [8].

Drie *Blenheims* met bemanningen van 84 Squadron en onder commando van Wg Cdr J.R. Jeudwine, de commandant van 84 Squadron, vielen eveneens P I aan. De bemanningen rapporteerden ook ongeveer 40 verspreid opgestelde Japanse vliegtuigen en claimden er verscheidene te hebben vernietigd of beschadigd. De drie overige inzetbare *Blenheims* vlogen in een gespreide formatie een gewapende verkenning om de vier de vorige dag voor de kust van West-Java ten noorden van St. Nicolaaspunt gerapporteerde (mogelijke) vijandelijke onderzeeboten op te sporen en uit te schakelen. De bemanning van Flg Off B. Fihelly (84 Squadron) viel een net ondergedoken onderzeeboot aan en meende deze tot zinken te hebben gebracht. Bij JAC kwam men echter achteraf tot de conclusie dat het vermoedelijk om zeezoogdieren ging [9].

De twee gevechtssklare *Hudsons* afkomstig van Semplak vertrokken om 11.00 uur van Kalidjati voor een aanval op de te Muntok door de patrouille Otten ontdekte schepen. De twee bommenwerpers, gevlogen door Flg Off P.J. Gibbes en Flg Off J. Lower, vielen individueel aan. Beide werden onderschept door pas aangekomen *Navy O's* van de Yamada-vliegtuiggroep te Muntok en moesten voortijdig de bommen afwerpen. De twee *Hudsons* konden echter bijtijds in de wolken wegduiken [10].

In de middag konden van Kalidjati en de andere bases geen missies meer worden uitgevoerd door slecht weer met zware buien. Pas in de avond werden missies naar Zuid-Sumatra opnieuw mogelijk en vertrokken enkele Glenn Martins van 3-Vl.G.III voor de al beschreven aanval op de tankfarm te Pladjoe.

Samenvatting

Op 23 februari 1942 werden in de ochtend en in de avond door JAC 22 bommenwerper-sorties uitgevoerd, waarbij te Palembang een schip werd getroffen, treffers werden geplaatst op opslagtanks te Pladjoe en op vliegveld P I een aantal Japanse vliegtuigen werd vernield of beschadigd. Een tweetal missies naar Muntok waren niet succesvol, evenals een missie ter opsporing van vijandelijke onderzeeboten noord van St. Nicolaaspunt. In de middag konden door slecht weer geen missies worden gevlogen. Het was een redelijk succesvolle dag.

Noten bij hoofdstuk 8

- [1] Bewaard gebleven gedeelte van een Operations Summary JAC, met daarop aantekeningen van een onbekende over aantallen ingedeelde vliegtuigen (via A.B. Wolff); notities A.B. Wolff (diens zakboekje).
- [2] Series of Military History of World War II, deel 34 *Army air drive* (hierna Deel 34), 550.
- [3] Operations Summary JAC, zie [1]; notities A.B. Wolff (diens zakboekje, bevestigt de treffer); correspondentie auteur met M.P. Bosman
- [4] Operations Summary JAC, zie [1]; notities L.H. van Onselen (diens zakboekje); interview met K. van Gessel.
- [5] Operations Summary JAC, zie [1]; Boer, *Indië*, 120, geeft onjuiste informatie; interview met M.F. Noorman van der Dussen; zie ook de vragenlijst J. Bos (SLH, collectie Ward).
- [6] Operations Summary JAC, zie [1]; Boer, *Indië*, 119-120.
- [7] Boer, *Indië*, 119-120.
- [8] Operations Summary JAC, zie [1]; schout-bij-nacht FW. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 14
- [9] Operations Summary JAC, zie [1]; Maltby, *Report*, 1394, par. 507; Shores, 2, 220; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [10] Operations Summary JAC, zie [1]; Shores, 2, 220.

9. De bommenwerperoperaties op 24 februari 1942

Inleiding

Op 24 februari 1942 waren in West-Java aan het begin van de dag maar 21 geallieerde bommenwerpers operationeel inzetbaar. In opdracht van JAC deelden het Commando ML en BRITAIR alle beschikbare bommenwerpers in voor aanvallen op doelen bij Palembang en te Muntok. Slecht weer en Japanse luchtaanvallen op onder andere vliegveld Kalidjati frustreerden echter de planning. De status van de verschillende onderdelen in West-Java was als volgt [1].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
Vl.G.I/II	9	3 [6]	later 6 inzetbaar
84/211 Sq	21	5	excl. Mark I's
1 Sq	13	4	
2-III	6	3	
3-III	7	3	
totaal	56	18 [21]	

De missies vanuit Tjisaoek

Net als de vorige dag voerde afdeling 2-Vl.G.III op 24 februari 1942 met alle inzetbare, drie, Glenn Martins een bombardement uit op de tankfarm te Pladjoe. Vanwege het risico op onderschepping startten de toestellen om ongeveer 03.00 uur bij het licht van olielampen van Tjisaoek, om bij het eerste licht om ongeveer 05.15 uur hun aanval te kunnen uitvoeren. Die was succesvol en de bommenwerpers waren veilig op de terugweg voor Japanse jagers konden reageren. Op het tankpark waren enkele grote branden veroorzaakt. De Japanse luchtafweer schoot er weliswaar flink op los, maar reageerde te laat en de drie bommenwerpers bleven onbeschadigd. Het raffinaderijcomplex te Sungai Gerong bleek volledig uitgebrand. De patrouillecommandant tijdens deze missie is niet bekend, vliegers van de volgvliegtuigen waren Sgt vl M.F. Noorman van der Dussen en (waarschijnlijk) Sgt vl J. Bos [2].

De missies vanuit Andir

Aanvankelijk kon door slecht weer op de Bandoengse hoogvlakte door 3-Vl.G.III niet worden gestart. Tussen ongeveer 08.00 uur en 08.30 uur, kort voor een luchtalarm en daarop volgend bombardement op Andir, vertrok echter een patrouille van drie Glenn Martins onder commando van waarschijnlijk Elt vl wnr A.B. Wolff naar Palembang voor een aanval op vliegveld P I en een verkenning van vliegveld P II. Vliegers van de volgvliegtuigen waren (waarschijnlijk) Tlt vl wnr H.E. van Thiel en (zeker) Vdg vl wnr M.P. Bosman. Door de zware bewolking waren geen resultaten van het bombardement waarneembaar. Op P II waren geen vliegtuigen of activiteiten te zien [3].

Vliegveld P II werd juist op deze dag in gebruik genomen door de Japanse marineluchtmacht en niet lang na de gewapende verkenning door 3-Vl.G.III arriveerden uit Kuching de toestellen van de *Genzan Kokutai* op P II. Dit betrof 29 bommenwerpers en een transportvliegtuig, waarvan echter één bommenwerper een noodlanding op P I moest maken na abusievelijk door de luchtdoelartillerie op het vliegveld te zijn beschoten toen de formatie laag over Palembang vloog [4].

In de avond werd bij het laatste licht om ongeveer 18.30 uur met twee Glenn Martins, gevlogen door Tlt vl wnr J. Coblijn en Sgt vl L.H. van Onselen, een tweede aanval gedaan op vliegveld Palembang I. Die was succesvol en de bemanningen zagen de bommen inslaan vlak naast een groep van meer dan achttien geparkeerde vliegtuigen. De luchtafweer was vrij intensief waardoor het toestel van de bemanning Van Onselen schade opliep. Na hun aanval werden de twee Glenn Martins aangevallen door zes Ki-43 jagers [5].

Brigadier-luchtvaart-radiotelegrafist Boedihardjo van de bemanning-Van Onselen wist een Ki-43 te treffen, waarop de Japanse vlieger de aanval afbrak. Daarna werd de Glenn Martin van deze bemanning echter in brand geschoten en gaf Van Onselen het bevel "springen". Alleen de waarnemer Vdg wnr A.B. Hogendorp kon aan dit bevel geen gevolg geven, hij was tijdens het luchtgevecht gesneu-

veld. Sergeant-monteur P. van der Zee, ingedeeld als mitrailleursschutter op de 2^e bestuurderplaats, sprong wel, maar er werd nimmer meer iets van hem vernomen. Brigadier (beroepskorporaal) Boedihardjo bleef eveneens vermist en dook pas na de oorlog weer op, toen hij bij de Indonesische luchtmacht bleek te dienen. Van Onselen kwam met hulp van de plaatselijke bevolking uiteindelijk op 19 maart 1942 aan in de Baai van Bantam op Java. Het KNIL had toen al gecapituleerd en de vlieger ging te Serang in krijgsgevangenschap [6].

Voor de bescherming van het vliegveld P I en de olieraffinaderijen waren tijdens de aanval zes Ki-27's van de 11^e Sentai en zes Ki-43's van de 59e Sentai in de lucht. De Japanse jachtvliegers claimden beide bommenwerpers, maar de bemanning Coblijn ontsnapte in het donker en haalde met hun licht beschadigde Glenn Martin zonder verdere problemen Kemajoran. De op P I toegebrachte schade bedroeg volgens Japanse bron: één Ki-27 in brand gevlogen en ernstig beschadigd, één Ki-27 totaal vernield en twee Ki-27's licht beschadigd [7].

De missies vanuit Kalidjati

Het weer boven grote delen van West-Java was, zoals al vermeld, in de ochtend van 24 februari aanvankelijk erg slecht. Vijf *Blenheims*, vier *Hudsons* en drie Glenn Martins stonden te Kalidjati klaar om missies naar Palembang en Muntok uit te voeren, maar konden aanvankelijk niet vertrekken vanwege dit slechte weer. Toen de eerste missie groen licht kreeg, werd kort voor het start-tijdstip luchtalarm gegeven. Ongeveer een half uur later, rond 09.20 uur, viel de Japanse legerluchtmacht met zestien Ki-48 bommenwerpers begeleid door dertien Ki-43 jagers Kalidjati aan [8].

Op het vliegveld telde men na afloop 45 kraters van mijnbommen. Ook wierpen Ki-48's lichte anti-personeel-bommen uit. De hoofdbaan was uitgeschakeld en de basis moest tijdelijk worden gesloten. Twee *Hudson*-bommenwerpers van 1 Squadron RAAF waren total loss. Een of twee andere liepen lichte schade op, evenals drie Glenn Martin-bommenwerpers. Laatstebedoelde toestellen waren het slachtoffer van op lage hoogte mitrillerende Ki-43 jagers. De overige vliegtuigen bleven door de goede verspreiding gespaard, maar het vliegterrein zelf was erg beschadigd en tijdens de rest van de dag konden van Kalidjati geen missies meer worden uitgevoerd. Eerst moesten de bomkraters op de taxiroutes worden gevuld en moest een noodstrip in het nog weinig beschadigde noordelijk gedeelte van het vliegveld gereed worden gemaakt. De luchtdoelartillerie claimde drie van de Japanse bommenwerpers plus nog een *probable*, maar er werden achteraf geen wrakken gevonden. Te Andir, vrijwel gelijktijdig door de Japanse legerluchtmacht aangevallen, ging de Glenn Martin *M-545* van 1/2-VI.G.I verloren, die voor een reparatie bij de TD stond [9].

Flt Lt J.V.C. Wyllie (84 Squadron) was ontboden bij *Air Vice-Marshal* P.C. Maltby, commandant van het nieuwe BRITAIR-hoofdkwartier te Bandoeng, om deze te brieven over zijn ervaringen boven Palembang. Hij vloog in een niet-operationele *Blenheim* I naar Andir en maakte daar een crashlanding omdat een wielpoot niet uit wilde. Na een *groundloop* kwam de bommenwerper midden op het vliegterrein tot stilstand. De vlieger en de hem vergezellende monteur mankeerden niets. Toen Wyllie na zijn bezoek aan BRITAIR bij de *Blenheim* terug kwam, viel de Japanse legerluchtmacht Andir aan. De bommenwerper liep geen verdere schade op en werd na reparatie van het landingsgestel en enige noodreparaties bij de TD van de ML te Andir, voor verder herstel overgevlogen naar Kalidjati [10].

In de middag werd toch nog een missie naar Muntok uitgevoerd en wel door twee Dornier-vliegboten van Groep Vliegtuigen 8 van de MLD, vanuit Tandjong Priok. De vliegboten vielen individueel aan, maar de bemanningen boekten niet veel succes. Mogelijk liep één van de vijf kleine vrachtschepen in de haven van Muntok één treffer op. Beide Dorniers werden op de terugvlucht neergeschoten. Een door waarschijnlijk een drietal *Navy O*-jagers van de *Yamada*-vliegtuiggroep die een *standing patrol* vanaf Muntok uitvoerden en één bij het eiland Noordwachter door een aantal van een luchtaanval op Batavia terugkerende Ki-43 jagers. De bemanning van de *X-18* wist de vuurtoren op Noordwachter te bereiken en werd de volgende dag gered door de mijnenveger *Djombang* van de KM. Van de bemanning van de als eerste neergeschoten en brandend in zee gestorte *X-17* werd nimmer meer iets vernomen [11].

Samenvatting

Het aantal op 24 februari 1942 uitgevoerde missies was door slecht weer en Japanse luchtaanvallen gering. Er werden (met succes) drie sorties naar de tankfarm te Pladjoe gevlogen en in twee missies in totaal vijf sorties naar vliegveld P I. Op P I werden enkele Ki-27 jagers vernield of beschadigd. Bij de laatste missie naar P I ging echter een Glenn Martin verloren. Te Kalidjati gingen twee *Hudsons* verloren bij een Japanse luchtaanval, terwijl het vliegveld door bombardementsschade moest worden gesloten. Twee Dornier-vliegboten van de MLD die een missie naar Muntok uitvoerden, boekten niet of nauwelijks resultaat en werden op de terugvlucht beide neergeschoten.

Noten bij hoofdstuk 9

- [1] Bewaard gebleven gedeelte Operations Summary JAC, met daarop aantekeningen van een onbekende over aantallen ingedeelde vliegtuigen (via A.B. Wolff).
- [2] F.W. Coster, Verslag van de krijgsv verrichtingen, 20 mei 1942 (hierna Verslag Coster), F, 14; Series of Military History of World War II, Deel 34 (hierna Deel 34), 552; Japanese Monograph 69; interview met M.F. Noorman van der Dussen.
- [3] Operations Summary JAC, zie [1]; Verslag Coster, F, 14; correspondentie auteur met M.P. Bosman.
- [4] Series of Military History of World War II, deel 26 (hierna Deel 26), 646; Deel 34, 551.
- [5] Operations Summary JAC, zie [1]; notities L.H. van Onselen (diens zakboekje), zie ook vragenlijst L.H. van Onselen (SLH, collectie Ward); Verslag Coster, F, 14; interview met J. Coblijn.
- [6] Ibidem; gegevens ontvangen van de OGS; interviews met vroegere klasgenoten van P. van der Zee en A.B. Wolff.
- [7] Deel 34, 552; *Japanese Monograph 69*.
- [8] *Japanese Monograph 69* (de vermeldingen in Deel 34 zijn niet geheel compleet/correct)
- [9] Verslag Coster, F, 15; lieutenant-colonel J.V.O. Macartney-Filgate M.C., '*The 48th Light Anti-Aircraft Regiment Royal Artillery in the Dutch East Indies, February-March 1942*'; interviews met K. Akkerman, K.B.A. Karssen en J.C.H. Samson.
- [10] Interview met J.V.C. Wyllie.
- [11] Bosscher, 2, 304; Honselaar, 196; Deel 34, 551 (de Ki-43 vliegers claimden twee viermotorige vliegboten bij Noordwachter te hebben neergeschoten); Deel 26, 646 (de Japanse marinevliegers claimden een van twee Dorniers te hebben neergeschoten). Gezien het vrij grote betrokken aantal Ki-43 vliegers is 'over-claim' niet onwaarschijnlijk, zulks in tegenstelling tot de claim van de Japanse Navy O-vliegers. Ik heb daarom geconcludeerd dat het het meest waarschijnlijk is dat één Dornier is neergeschoten door Ki-43 vliegers en één door Navy O-vliegers.

10. De missies van 25 februari 1942

Inleiding

JAC had op 25 februari 1942 opnieuw alle inzetbare bommenwerpers in laten delen voor missies naar Palembang en Muntok. Het merendeel van de toestellen kreeg Palembang als doel, om met enkele geconcentreerde aanvallen de laatste nog intact zijnde opslagtanks te Pladjoe en een flink aantal van de Japanse gevechtsvliegtuigen op P I uit te schakelen. Er kwam door Japanse luchtaanvallen en slecht weer weinig van de plannen terecht. De missies die wel doorgingen, mislukten bovendien geheel of gedeeltelijk door Japanse jagerafweer nabij Palembang.

In de ochtend van 25 februari 1942 waren de navolgende aantallen ingedeelde en inzetbare bommenwerpers in West-Java beschikbaar [1].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
VI.G.I/II	9	3	
84/211 Sq	21	6	Excl. Mark I's
1 Sq	11	2	2 nog te Semplak, 4 TD Andir, 1 u/s Kemajoran
2-III	6	5	
3-III	6	3	
totaal	53	19	

De missies vanuit Tjisaoek

Op de ochtend van 25 februari vertrok 2-VI.G.III met de volledige sterkte van vijf inzetbare Glenn Martins naar het tankpark te Pladjoe. Elt vl wnr H.M.E. van Leyden leidde de missie en vloog voorop in een patrouille van drie toestellen. Zijn volgvliegers waren Vdg vl wnr T. Magnee en (waarschijnlijk) Sgt vl H.C. Keim. Elt vl wnr L. Gosma volgde met een patrouille van twee toestellen. Met een laatste precisiebombardement dienden de nog onbeschadigd gebleven opslagtanks te worden vernietigd. Brewster-jagers van Andir zouden als escorte mee gaan. Die steun werd echter vlak voor de start ingetrokken omdat luchtaanvallen op Batavia en Bandoeng werden verwacht [2].

De afdeling vertrok toch, in de hoop dat er boven Zuid-Sumatra voldoende wolkendekking zou zijn. Dat bleek niet het geval. Na het passeren van Straat Soenda viel het toestel van Gosma uit door problemen met een propeller. Diens volgvlieger, Tlt vl wnr H.M. Franken, sloot aan bij de patrouille van Elt vl wnr Van Leyden. Gosma wist in een daalvlucht nog net Straat Soenda te passeren en maakte vervolgens in een sawa bij Anjer een noodlanding. Zijn waarnemer Vdg wnr J.M.A. Stock raakte daarbij vrij ernstig gewond. Het vliegtuig was af te schrijven [3].

In één patrouille van vier toestellen werd de missie voortgezet. Op ongeveer 135 km zuidzuidwest van Palembang bij Batoeradja vielen zes Japanse Ki-27 jagers aan, een formatie geleid door de Japanse ace Tlt Yutaka Aoyagi van de 11e Sentai. Uiterekend die ochtend was een detachement van de 11e Sentai vanuit Tandjoengkarang *standing patrols* (tegenwoordig *combat air patrols*) gaan vliegen, om te helpen geallieerde bommenwerpers te onderscheppen op de route naar Palembang. De Glenn Martins wierpen de bommen af en doken naar beneden om te proberen om op lage hoogte weg te komen. Met steile bochten probeerden de bemanningen het vuur van de jagers te ontlopen. Drie toestellen ontsnapten, waarbij de luchtschutter in het toestel van Tlt Franken een Ki-27 zodanig wist te treffen dat de Japanse vlieger het gevecht moest afbreken. De toestellen waren Straat Soenda inmiddels al dicht genaderd [4].

Magnee was wat achterop geraakt en diens toestel werd door twee Ki-27's beschoten, op lage hoogte achtervolgd dwars over Tandjoengkarang, om uiteindelijk zo'n 1.000 meter ten zuidwesten van dit vliegveld in een bos een crashlanding te maken. De bemanning overleefde de crash en trok naar het vissersdorp Kaleander aan de zuidoost-kust, waar de bewoners hen echter niet over wilden varen naar de kust van West-Java. Soldaat-mitrailleursschutter Pengalilah werd er door luitenant Magnee op uit gestuurd om te proberen op een andere manier Java te bereiken. Dat lukte, maar Pengalilah kwam pas na de Japanse bezetting van Batavia aan in West-Java. Magnee en de andere leden van de bemanning kwamen onder nimmer opgehelderde omstandigheden op of omstreeks 3 maart 1942 om het leven [5].

Elt vl wnr F.R. Lettinga, de afdelingscommandant, kon de missie in de ochtend tot zijn ongenoegen niet leiden. Hij was in zijn nevenfunctie van vliegekampcommandant Tjisaoek druk aan het vergaderen, om de laatste zaken te regelen in verband met de komst naar Tjisaoek van twee Amerikaanse squadrons met Curtiss P-40 E jagers. De twee squadrons, 32 jachtvliegtuigen in totaal, waren onderweg met de vliegtuigtender *Langley*. Onder leiding van de luitenant-adjudant van 2-Vl.G.III, Tlt J.G. Bucker, was inmiddels al begonnen met het uitbreiden van het vliegveld door onder andere de aanleg van een nieuwe *dispersal area* in een plantagebos [6].

De missies vanuit Kalidjati

In de eerste helft van de ochtend was het in de omgeving van Batavia zeer slecht weer met zware buien. De als eerste van Kalidjati uitgezonden patrouille, de patrouille van Tlt vl wnr G. Cooke van 2-Vl.G.I, moest noodgedwongen terugkeren naar de thuisbasis. Vanaf omstreeks 10.00 uur was de luchtverdedigingsector Batavia gesloten in verband met verwachte luchtaanvallen. Hierdoor kon een patrouille van 3-Vl.G.III te Andir niet starten. De luchtaanvallen volgden prompt. Tussen 10.30 en 11.00 uur vielen de Japanners zowel Tandjong Priok als Tjililitan aan. Inmiddels was het boven de Bandoengse Hoogvlakte erg slecht weer geworden. Kalidjati, in de laagvlakte ten noorden van de hoogvlakte, had hier echter weinig last van [7].

Rond 12.00 uur wachtten zes *Blenheim*-bemanningen van 84 en 211 Squadron, na hun briefing voor een aanval op vliegveld P I, bij de Britse commandopost in het noordoosten van het vliegveld op toestemming om te mogen starten. Plotseling en zonder voorafgaand luchtalarm, vielen Japanse bommenwerpers het vliegveld aan. Vrijwel gelijktijdig ontspon zich boven de bossen rond Kalidjati een luchtgevecht tussen escorterende Ki-43's en *Hurricanes* van 2-Vl.G.IV. Toen de bemanningen ongeveer een uur later alsnog per vrachtauto op weg waren naar het verspreidingsgebied-West, waar hun toestellen stonden, vielen opnieuw bommenwerpers aan. Ditmaal bombardeerde de Japanse legerluchtmacht van lage hoogte, terwijl Ki-43's doelen op het vliegveld beschoten [8].

Een van de gereedstaande *Blenheims* liep matige tot zware schade op door bomscherven. Twee niet operationele *Blenheim* I's gingen door brand verloren, terwijl ook de hangaar in het noordoosten van het vliegveld waar de toestellen voor stonden, brandschade opliep. Twee Glenn Martins van Vl.G.I liepen matige tot zware schade op door bomscherven. Dit waren toestellen van de patrouille-Cooke, die klaar stonden voor een tweede poging om de missie naar Palembang I uit te voeren. Van een van de Glenn Martins moest een vleugel worden vervangen. Het toestel ging hiertoe later op de dag naar de Hulpwerkplaats van de TD in het noordoostelijk deel van het vliegveld. De *M-5105* van Tlt Cooke zelf had scherven door een vleugel gekregen, waardoor een brandstoftank moest worden uitgebouwd. Vervanging van de tank en verdere reparatie zou daarna bij de TD op Andir moeten gebeuren. De overige toestellen van 1/2-Vl.G.I en 1-Vl.G.II stonden goed verspreid en gecamoufleerd in het verspreidingsgebied-Zuid en liepen geen schade op. De luchtdoelartillerie claimde twee bommenwerpers te hebben neergeschoten en nog vijf andere te hebben getroffen [9].

Pas tussen ongeveer 13.30 en 14.00 uur kon met de vijf resterende *Blenheim*-bommenwerpers worden gestart. Sqn Ldr A.K. Passmore van 84 Squadron leidde de missie en leidde zelf een sectie van drie *Blenheims*. Zijn volgvliegers waren Sgt W.N.P. Cosgrove en Flg Off B. Fihelly. Het toestel gevlogen door Cosgrove moest onderweg terugkeren, omdat bij het boven zee uitproberen van de bewapening, de geschutskoepel niet bleek te werken. Er werd derhalve maar met vier bommenwerpers aangevallen [10].

De sectie van Passmore en Fihelly werd wat ten zuiden van Palembang opgevangen door zes Ki-27 jagers en viel uit elkaar. De bemanningen probeerden ieder voor zich zo snel mogelijk de bommen op het dichtstbijzijnde alternatieve doel, het tankpark van de BPM-raffinaderij, te krijgen. Veel wolkendekking was er niet. Hier en daar een grote cumuluswolk en dat was het. Het toestel van de bemanning-Fihelly werd in een der motoren getroffen, maar ontsnapte in de bewolking aan de Ki-27's. Door oliegebrek verloor het toestel echter een propeller en moest voor de kust van zuidoost-Sumatra een *ditching* worden gemaakt. Die slaagde en met een van dorpelingen gekocht vissersbootje keerde de bemanning terug naar West-Java. Na een avontuurlijke tocht en enkele ontmoetingen met de Japanners kwam de bemanning in maart 1942 aan in de Baai van Bantam en ging vervolgens in krijgsgevangenschap [11].

De overige *Blenheims* keerden behouden terug op Kalidjati. Alleen de bemanningen van Passmore en Fihelly hadden mogelijk enig resultaat geboekt door het afwerpen van de vier 250 lbs-bommen per toestel boven de tankfarm te Pladjoe. De twee toestellen van 211 Squadron, die achterop vlogen, hadden de bommen boven het oerwoud moeten afwerpen [12].

De twee inzetbare *Hudsons* van 1 Squadron voerden op 25 februari 1942 elk één sortie uit. Het ging in beide gevallen waarschijnlijk om een zeeverkenning. De verkenningen leverden geen resultaten op [13].

Samenvatting

Door slecht weer en Japanse luchtaanvallen voerden de afdelingen Glenn Martins te Andir en Kalidjati op 25 februari 1942 geen missies uit. Drie uitgestuurde Glenn Martins moesten door slecht weer terugkeren en toen daarna het weer wat opklaarde volgde een Japanse luchtaanval op Kalidjati. Die kostte twee *Blenheims*, terwijl twee Glenn Martins van de net teruggekeerde patrouille en een *Blenheim* matige tot zware schade opliepen. Afdeling 2-VI.G.III vertrok in de ochtend met vijf toestellen van Tjisaoek naar Pladjoe maar verloor onderweg een toestel bij een noodlanding en werd vervolgens onderschept door Ki-27's. De afdeling draaide om. Bij een achtervolging door de Ki-27's ging een tweede Glenn Martin verloren. Eén Ki-27 werd getroffen.

In de middag startten van Kalidjati de overgebleven vijf inzetbare *Blenheims* alsnog voor een missie naar Palembang. Ook die leverde weinig of geen resultaten op. Een van de toestellen keerde onderweg om met pech en de overige toestellen werden nabij Palembang opgevangen door Ki-27's. Een *Blenheim* moest door opgelopen schade op de terugvlucht een noodlanding maken. Van de in totaal dertien uitgestuurde sorties kwamen er slechts vier boven hun doel, met als enig resultaat enkele boven de tankfarm te Pladjoe afgeworpen 250 lbs-bommen. Daarnaast vlogen *Hudsons* nog een tweetal verkenningssorties.

Noten bij hoofdstuk 10

- [1] Bewaard gebleven gedeelte Operations Summary JAC met daarop aantekeningen van een onbekende over aantallen ingedeelde vliegtuigen (via A.B. Wolff); zie voor wat betreft de RAF/RAAF-sterkte de vergelijkbare opgave in Maltby, *Report*, 1394, par. 509.
- [2] Operations Summary JAC, zie [1]; zie ook schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942 (hierna Verslag Coster), F, 14, laatste alinea (datering in marge ontbreekt), geeft een wat ingekorte versie van de missiebeschrijving uit de operations summary; beschrijving van de missie door H.M. Franken; Boer, *Indië*, 121, dateert deze missie foutief op 24 februari en geeft de ingedeelde bemanningen niet correct weer; *Indië*, 124 (vermeldt foutief dat een *Blenheim* werd onderschept).
- [3] Beschrijving van de missie door H.M. Franken; interview met F.R. Lettinga.
- [4] Ibidem; Series of Military History of World War II, deel 34 (hierna Deel 34), 552 (het neergeschoten toestel werd destijds foutief als een *Blenheim* geïdentificeerd); Verslag Coster, F, 14.
- [5] Operations Summary, zie [1]; zie ook verslag Coster, F, 14; Deel 34, 552; briefje van Th. Magnee aan een familielid in Batavia (geschreven te Kaleander omstreeks 27 februari 1942 en ontvangen eind maart 1942 (SLH, collectie Ward).
- [6] Interviews met F.R. Lettinga en J.G. Bucker.
- [7] Interviews met A.B. Wolff, G. Cooke, C.J.H. Samson en K. Akkermans; Boer, *Indië*, 125, vermeldt ten onrechte dat 3-Vl.G.III geen inzetbare toestellen had.
- [8] Shores, 2, 222; Boer, *Indië*, 124.
- [9] Lieutenant-colonel J.V.O. Macartney-Filgate M.C., 'The 48th Light Anti-Aircraft Regiment Royal Artillery in the Dutch East Indies, February-March 1942'; interviews met C.J.H. Samson, K. Akkerman en G. Cooke; Shores, 2, 222.
- [10] Operations Summary JAC, zie [1]; Maltby, *Report*, 1394, par. 509; Shores, 2, 222-223, echter verkeerd gedateerd op 24 februari 1942 (de beschrijving van de Japanse aanval in twee *waves*, waarvan een op lage hoogte, wijst op 25 februari 1942).
- [11] Shores, 2, 222-224; Deel 34, 552, vermeldt het gevecht niet (geen gevechtsverslag bewaard gebleven).
- [12] Operations Summary JAC, zie [1].
- [13] Ibidem.

11. Cruciale beslissingen op 25 februari 1942

Inleiding

Vanaf het moment waarop Nederlandse officieren volledig verantwoordelijk werden voor het geallieerde commando op Java, werd de algemene strategie volledig gericht op het behoud van Java voor de geallieerden. Het Algemeen Hoofdkwartier achtte gelijktijdige Japanse landingen in West-Java en Oost-Java het meest waarschijnlijk. Japanse invasievloten verwachtte men via de zeeroute door Straat Makassar, ten oosten van Borneo, en via Straat Karimata en de Gaspar Straten, ten westen van Borneo. Landing in Midden-Java werden onwaarschijnlijk geacht en gelet op het grote tekort aan troepen werd dan ook besloten tot verreгаande troepenverplaatsingen om met name West-Java, waar het zwaartepunt van de eventuele landstrijd werd verwacht, te versterken. Een en ander is nader beschreven in het deel: *De Slag om Kalidjati vanuit een Joint-optreden perspectief*.

Bedoelde algemene strategie bestond kort samengevat uit het navolgende.

- a. Door middel van lange afstand-verkenningen door de vliegboten van *RecGroup*, aangevuld met bewaking van zeegebieden door onderzeeboten, wordt zover naar het noorden als mogelijk, gezocht naar Japanse invasievloten.
- b. Ontdekte invasievloten worden aangevallen door alle beschikbare bommenwerpers, en zo veel als mogelijk ook door de beschikbare verkenningsvliegtuigen, zodra ze binnen bereik van de toestellen komen.
- c. De *Combined Striking Force*, het geallieerde eskader bestaande uit kruisers en torpedobootjagers, vaart uit voor een aanval op de *main threat* zodra deze is gelocaliseerd.
- d. De landstrijdkrachten worden niet verspreid over mogelijke landingslocaties, maar zodanig opgesteld dat ze snel geconcentreerd kunnen worden voor het doen van een tegenaanval op een eventuele vijandelijke landingsoperatie.
- e. Bij een succesvolle Japanse invasie wordt teruggetrokken op de Bandoengse Hoogvlakte in het westen en de hoogvlakte van Malang in het oosten [1].

De geallieerde beslissingen

In de late ochtend van 25 februari concludeerde Van Oyen dat de strijd tegen de tijd verloren was. *RecGroup* ontdekte in de ochtend op de rede van Balikpapan een Japanse invasievloot, die zonder enige twijfel Oost-Java als bestemming had. Van een soortgelijke Japanse operatie in het westen was weliswaar nog geen spoor te bekennen, maar uit inlichtingen-kanalen was bekend dat een dergelijke vloot werd samengetrokken. De Japanners hadden hun geplande invasie niet of nauwelijks uitgesteld en de verwachte Amerikaanse P-40's en Britse *Hurricane*-jachtvliegtuigen zouden niet tijdig genoeg aankomen om een invasie nog te kunnen afwenden [2].

De Japanse luchstrijdkrachten waren, als eerder in Oost-Java, ook in hun strijd om het luchtverwicht boven West-Java succesvol geweest. Slecht weer en de onmogelijkheid om snel de Britse radarstations operationeel te maken had ABDAIR en JAC parten gespeeld. De geallieerde jagers hadden desalniettemin in het westen aardig weerstand kunnen bieden, maar in een week tijd was ongeveer een derde van de sterkte aan jachtvliegtuigen verloren gegaan. Verder was de lokale krachtsverhouding zo ten nadele van de geallieerde luchtmacht geweest, dat Japanse bommenwerpers vrijwel ongestoord vliegvelden (en ook de haven van Batavia) hadden kunnen bombarderen. Hierbij was een groot aantal bommenwerpers van de ML, de RAF en de RAAF verloren gegaan. De mogelijkheden om door middel van bombardementen druk uit te oefenen op de Japanners in Zuid-Sumatra, met name door het bombarderen van vliegveld Palembang I, waren daardoor sterk afgenomen.

Luitenant-generaal Ter Poorten, de geallieerde opperbevelhebber *ABDA Area*, besloot in overleg met Van Oyen en vice-admiraal Helfrich, de bevelhebber van de geallieerde marinestrijdkrachten (ABDA-FLOAT), in de late ochtend van 25 februari 1942 tot ondermeer het volgende.

- De geallieerde vloot wordt direct samengetrokken te Soerabaja, om vandaar een aanval te doen op de gemelde vloot; hiertoe dienen zoveel mogelijk oorlogsschepen van Tandjong Priok te worden verplaatst naar Soerabaja.
- De geallieerde luchtmacht verplaatst zoveel mogelijk jachtvliegtuigen naar Ngoro (Oost-Java) voor de bescherming van de *Combined Striking Force*, het geallieerde eskader te Soerabaja.
- Na uitvoering van een aanval verplaatst het eskader zich naar West-Java voor het doen van een tweede aanval op de Japanse invasievloot die (men was hier zeker van, ook al was deze vloot nog niet verkend) onderweg is naar West-Java. De naar Ngoro verplaatste jagers worden voor de ondersteuning teruggeplaatst naar West-Java [3].

Het *Counter-air* offensief ging desondanks door. De jachtvliegtuigen van JAC in West-Java werden echter deels ingezet voor de bescherming van geallieerde oorlogsschepen in het oosten. Het bombardementsoffensief tegen Japanse doelen in Zuid-Sumatra verloor verder kracht omdat vanaf 26 februari een groter deel van de bommenwerpers werd ingezet voor het opsporen en aanvallen van de verwachte 'westelijke' invasievloot [4].

De Japanse beslissingen

De op 25 februari uitgevoerde Japanse luchtaanvallen waren bedoeld als de laatste in het kader van de operatie ter verwerving van het luchtoverwicht boven West-Java, voorafgaand aan de invasie van het eiland. Per 26 februari 1942 kwam de nadruk te liggen op de bescherming van de schepen van de invasievloot bestemd voor de landingen in het westelijk deel van Java en de voor de logistieke ondersteuning zo belangrijke bases in het veroverde Zuid-Sumatra. De Japanse legerluchtmacht was opgetogen over de grote successen behaald in de strijd boven West-Java.

De Japanse marine was veel voorzichtiger. Op 23 februari werden de landingen op Java op initiatief van de marine met twee dagen uitgesteld tot (de zeer vroege ochtend van) 28 februari, omdat de beheersing van het luchtruim zowel in West- als Oost-Java onvoldoende werd gevonden [5]. Op 25 februari werkte de 3^e Hiko Shudan de resultaten uit van het sedert 19 februari boven West-Java gevoerde offensief. Er zouden tot en met 25 februari 33 vijandelijke vliegtuigen zijn neergeschoten, 53 vernield en meer dan 150 geallieerde vliegtuigen werden 'verondersteld te zijn beschadigd' [6].

De verbindingsofficier van de Japanse marine te Palembang zette de nodige vraagtekens bij het rapport. Zo bedroegen de in het rapport vermelde eigen verliezen van de 3^e Hiko Shudan drie toestellen, maar dit bleken alleen de directe gevechtsverliezen van de boven West-Java ingezette Ki-43 jagers te zijn, terwijl er ook 'operationele verliezen' waren. Bovendien waren er ook toestellen van andere typen verloren. Als de eigen verliezen al zo gunstig mogelijk werden voorgesteld, hoe zat dat dan met de aan de vijand toegebrachte verliezen? De verbindingsofficier had gelijk, in werkelijkheid waren maar rond 65 toestellen (in plaats van 86 toestellen) door de 3^e Hiko Dan neergeschoten of op de grond vernield, inbegrepen een aantal transport-, les- en communicatie-vliegtuigen. Een flinke 'over-claim'. De toegebrachte verliezen waren echter ernstig [7].

De commandant van de 3^e Hiko Shudan hield vast aan de analyse, maar op 26 februari kwam de 3^e Aanvalsgroep van de marineluchtmacht (vliegtuiggroepen te Kuching en Muntok) met een eigen analyse op basis van verkenningsresultaten. Geconcludeerd werd dat in de omgeving van Batavia nog sterke vijandelijke luchtstrijdkrachten waren overgebleven. Op 27 februari besloot de Japanse marine op basis van het rapport de 4^e Luchtgroep te St. Jacques in Indo-China (bestaande uit een licht vliegdekschip, een torpedobootjager en enkele hulpschepen) aan de strijdmacht voor West-Java toe te voegen [8]. Verder uitstel van de invasie op grond van de luchtsituatie kon niet in verband met de halsstarrige houding van het leger. Dat was op 23 februari akkoord gegaan met twee dagen uitstel, op voorwaarde dat er geen verder uitstel meer zou zijn [9].

Noten bij hoofdstuk 11

- [1] Zie voor een beknopte samenvatting bijvoorbeeld Maltby, *Report*, 1396, par. 523.
- [2] Boer, *Indië*, 165, 175-176; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [3] Ibidem.
- [4] De geallieerde jagerinzet is beschreven het deel: Beschrijving en analyse van de jagerinzet.
- [5] Series of Military History of World War II, deel 26 *Naval drive* (hierna Deel 26), 618 en deel 34 *Army air drive* (hierna Deel 34), 551.
- [6] Deel 34, 553.
- [7] P.C. Boer, 'Het vliegtuigmaterieel en de materieelverliezen van de ML/KNIL in de periode mei 1940-mei 1942' (ongepubliceerd manuscript).
- [8] Deel 26, 631.
- [9] Deel 34, 551.

[blanco pagina]

12. De gebeurtenissen en de gevlogen missies op 26 februari 1942

Inleiding

Een vliegboot van *RecGroup* ontdekte op 25 februari 1942, zoals in het vorige hoofdstuk beschreven, op de rede van Balikpapan (Oost-Borneo) een Japanse invasievloot. Die had ongetwijfeld Oost-Java als bestemming. In verband met deze ontdekking waren door de geallieerde hoofdkwartieren in Bandoeng tal van maatregelen genomen. Zo zou er onder andere intensiever worden gezocht naar de aanwezigheid van een Japanse invasievloot in het westen. *Java Air Command* zette hiertoe in de ochtend van 26 februari 1942, ter aanvulling op de lange afstand-verkenningen door de vliegboten van *RecGroup*, vijf bommenwerpers van Kalidjati in.

Er waren door JAC geen missies gepland naar vliegveld Palembang I. Dat was aanvankelijk wel de bedoeling geweest, maar men was inmiddels tot de conclusie gekomen dat voor de vereiste precisie alleen dagbombardementen in formatie en met een jagerescorte zinvol waren. Het laatste om de Japanse jagers die zuid van Palembang *standing patrols* (tegenwoordig *combat air patrols*) vlogen, bezig te houden. Eigen jagers met een voldoende groot vliegbereik waren op 26 februari niet beschikbaar door de verplaatsing van een deel van de Brewster-jagers van de ML van Andir naar Ngoro (Oost-Java) voor de bescherming van het geallieerde vlooteskader (zie het deel: Beschrijving en analyse van de jagerinzet).

Op basis van verkenningsrapporten en gegevens van de afdeling *Intelligence* van het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) werd een concentratie van Japanse schepen te Muntok (Banka) vermoed en twee in de nacht van 25 op 26 februari 1942 door de staf van JAC geplande missies kregen in de ochtend de rede van Muntok als primair doel. Tevens werd een laatste missie naar het tankpark van de olieraffinaderij te Pladjoe gepland [1].

De beschikbare middelen

In West-Java waren in de ochtend de volgende aantallen toestellen ingedeeld en inzetbaar [2].

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
Vl.G.I/II	7	4 (?)	
84/211 Sq	20	4 (?)	Exclusief <i>Blenheim</i> I's
1 Sq	11	2	
2-III	4	1	
3-III	6	3	
totaal	48	14	

Dit was maar een geringe sterkte die, zoals al vermeld, bovendien deels voor de uitvoering van zee-verkenningen moest worden ingezet.

Verkenningen door vliegboten en bommenwerpers

In de vroege ochtend startten eerst twee *Hudsons* en vervolgens drie Glenn Martins, voor verkenningen in het zeegebied ten zuiden van Banka en Billiton, alsmede de toegang tot Straat Karimata ten oosten van Billiton. De *Hudsons* werden individueel ingezet, de Glenn Martins in patrouilleverband [3].

De bommenwerper-bemanningen vonden echter niets en rond het middaguur en in het begin van de middag waren de toestellen terug op hun basis. Een *Catalina*-vliegboot vond in de ochtend in het noordelijk deel van Straat Karimata wel Japanse scheepsbewegingen, maar kon door het slechte zicht geen details melden. Rond 10.30 uur zag vervolgens de bemanning van een *Blenheim*, die terugkeerde van een missie naar Muntok (Banka), een Japans konvooi op circa 100 mijl (180 km) ten noorden van Sint Nicolaaspunt, de noordoostelijke toegang tot Straat Soenda. Dit voer echter een noordelijke koers (345 graden) en bestond uit hooguit twintig schepen, het escorte inbegrepen (zie hierna). Het konvooi kon wel en het kon geen deel vormen van een westelijke invasievloot. Vooralsnog nam men in de geallieerde hoofdkwartieren aan dat de acute dreiging uit het oosten kwam [4].

In de late ochtend van 26 februari 1942 vond een Dornier-vliegboot van *RecGroup* de Japanse invasievloot in het oosten terug in het zuidelijk deel van Straat Makassar. Vanaf ongeveer 14.00 uur werd daarop de bommenwerpervloot in West-Java stand-by gehouden. Men wilde bij JAC eerst zien hoe de dreiging zich zou ontwikkelen en dan eventueel een deel van de bommenwerpers verplaatsen naar Oost-Java, om de squadrons van de USAAF aldaar te versterken. De bombardementscampagne werd deels beëindigd en het accent kwam te liggen op het opsporen en aanvallen van schepen van de Japanse invasievloten. De aanvallen van JAC op met name vliegveld Palembang I en vliegveld Den Pasar (Bali) zouden, zoveel als de capaciteit dat zou toestaan, echter doorgaan [5].

De laatste missie naar Pladjoe

Afdeling 2-VI.G.III beschikte op 26 februari 1942 maar over één inzetbare Glenn Martin, met welk toestel Sgt vl M.F. Noorman van der Dussen en zijn bemanningsleden in de zeer vroege ochtend naar Palembang vlogen voor een aanval op het tankpark te Pladjoe. Kort na 03.00 uur werd bij het licht van olielampen gestart, waarna in de korte schemerperiode net voor zonsopgang om ongeveer 05.15 uur de bommen werden afgeworpen. De aanval was, gezien de zichtbare inslagen van de bommen, succesvol en de bommenwerper werd niet onderschept en evenmin getroffen door luchtafweervuur [6].

JAC besloot in overleg met het AHK om de missies naar Pladjoe te staken. De doelen waren inmiddels voor een belangrijk deel bereikt en de bommenwerpers waren voor andere missies nodig. Gelet op de eerder vanuit Glenn Martins en *Hudsons* genomen foto's, was de opslag van vliegtuigbenzine in tanks voor het overgrote deel vernietigd en was van de totale opslagcapaciteit tenminste 35% en waarschijnlijk meer voor de Japanners verloren gegaan [7].

De missies naar Muntok

Om ongeveer 07.30 uur startten drie *Blenheims* met bemanningen van 84 Squadron van Kalidjati voor de uitvoering van een eerste missie naar de rede van Muntok (Banka). Een van de toestellen werd gevlogen door Sgt W.N.P. Cosgrove, de andere vliegers zijn niet bekend. Om ongeveer 09.45 uur waren de toestellen boven het doel, maar daar lagen maar een paar vrachtschepen, waarvan het grootste als doel werd uitgekozen. Het bombardement leek succesvol en de bemanningen namen aan dat een voltreffer op het schip was geplaatst, ook al werd geen explosie waargenomen. Er waren geen jagers in de lucht en de na het bombardement individueel terugvliegende bommenwerpers werden ook op de terugweg niet onderschept [8].

Op de terugvlucht zag de bemanning van Cosgrove, zoals al beschreven, rond 10.30 uur een Japans konvooi. Dit voer op een koers van 345 graden ongeveer 80 mijl (150 km) ten zuiden van Toboali in het zuidoosten van Banka en vrij dicht onder de kust van Sumatra. Door het lage gebroken wolkendek was er weinig zicht op de schepen en over het aantal schepen was men enigszins onzeker [9]. De tweede missie naar Muntok werd uitgevoerd door afdeling 3-VI.G.III te Andir.

Om ongeveer 08.00 uur startten van Andir drie Glenn Martins van 3-VI.G.III voor een gewapende verkenning van de rede van Muntok. Vliegers waren Tlt vl wnr R.C. Schäftlein, Tlt vl wnr K. van Gessel en Vdg vl wnr M.P. Bosman. Van Gessel moest door een motorstoring onderweg naar het doel terugkeren, waarna met twee toestellen de missie werd voortgezet. Bij helder weer werden om ongeveer 10.00 uur de drie 300 kg-bommen per toestel afgeworpen boven een vrachtschip van circa 8.000 ton, waarschijnlijk hetzelfde schip dat kort daarvoor door de RAF was aangevallen. De bommen gingen echter naast. Wel werden twee landingsvaartuigen in de nabijheid van het schip tot zinken gebracht. Toen de terugtocht was aanvaard, doken zes *Navy O's* op, die waarschijnlijk op zoek waren geweest naar de *Blenheims*. Drie vielen er aan [10].

De twee Glenn Martins doken al bochten draaiend naar het lage gebroken wolkendek dat boven het eiland Banka zelf hing. Het toestel gevlogen door Schäftlein werd na een korte achtervolging in brand geschoten en verdween rokend in een wolk. Vliegtuigcommandant Elt wnr A.F.A.R. Vos de Wael slaagde er niet meer in uit het toestel te komen, evenals de twee bemanningsleden achter in de Glenn Martin. Zij hadden mogelijk door een stukgeschoten intercomsysteem de order van Schäftlein om te springen ook niet gehoord. Alleen Tlt Schäftlein sprong van 1.500 meter en werd tijdens de afdaling per parachute beschoten door twee van de Japanse jachtvliegers. Hij kwam gewond in zijn rug en aan een arm in een moeras terecht, waaruit hij vele uren later door een politiepatrouille werd gered. De

andere bemanningsleden waren al eerder dood bij het wrak van de *M-599* aangetroffen. De betrokken Japanse jachtvliegers waren van de *Yamada*-vliegtuiggroep en ingekwartierd te Muntok bij een ambtenaar van de PTT. Zij vertelden hem later met trots een Nederlandse bommenwerper te hebben neergehaald en vervolgens de vlieger hangend aan zijn parachute aan flarden te hebben geschoten [11].

Het toestel gevlogen door Bosman kreeg het ook hard te verduren. Bij de eerste aanval door de derde *Navy O* werden al treffers geïncasseerd; bij de volgende aanval werd de rechtervleugel zwaar getroffen. De Japanse jager werd echter ook geraakt door vuur van Kpl 2^e best ms R. Haasjes. De Japanse jachtvlieger brak het gevecht abrupt af. Bosman besloot onbestuurbaarheid voor te wenden en trok de Glenn Martin in een vrille. In een wolk trok hij de machine weer recht om daarna een noordelijke koers voor te gaan liggen in de hoop zo te kunnen ontsnappen. In verband met de treffers in de rechtervleugel en de kans op brand zette Bosman de rechtermotor af, met de propeller in vaanstand. De vijandelijke jagers waren verdwenen en via oost-Banka en het eiland Billiton zocht de bemanning de kust van Sumatra op. Via de noordkust van Java vloog Bosman vervolgens naar Batavia om te Kemajoran een noodlanding te maken. Die was noodzakelijk want boven Tandjong Priok was de brandstof door al het manoeuvreren echt op. Voor een keurige landing was geen tijd meer en Bosman moest rechttoe, rechtaan landen tussen de 'Friesche ruiters' (verrijdbare prikkeldraadversperringen) [12].

De schade viel mee en bleef beperkt tot een beschadigde vleugeltip. De schade opgelopen in het luchtgevecht was echter aanzienlijk. Zo was er een behoorlijke hap uit de hoofdligger van de rechtervleugel geschoten. Bosman meldde telefonisch de vermissing van Schäftlein en de resultaten van de missie. Er lag bij Muntok geen konvooi. Hij vloog na noodreparaties het toestel de volgende dag alleen terug naar Andir, zijn bemanningsleden volgden over de weg. Door onderweg optredende besturingsproblemen moest de vlieger echter een noodlanding maken op Tjileungsir. Die liep minder goed af. De Glenn Martin raakte van de baan, verloor een wiel in een afwateringssloot en kwam met zware schade tot stilstand. De TD zou de bommenwerper een aantal dagen later afschrijven [13].

Op zoek naar de westelijke invasievloot

Naar aanleiding van de door de *Catalina* en de *Blenheim* van de bemanning-Cosgrove in het westen waargenomen Japanse scheepsbewegingen, kwamen de staven van de geallieerde hoofdkwartieren in Bandoeng snel in actie. De *Western Striking Force* van de geallieerde marines te Tandjong Priok (enkele aldaar achtergebleven kruisers en torpedobootjagers, dus in feite een restant van de *Western Striking Force*) kreeg de opdracht om in de avond en nacht van 26 op 27 februari een zoekslag uit te voeren richting Banka en Billiton, maar vond niets [14]. Tegelijkertijd zocht een *Catalina*-vliegboot van de MLD in opdracht van *RecGroup* tot tweemaal toe Straat Banka en omgeving af naar Japanse vlootactiviteiten. Dit was de *Y-63* van Groep Vliegtuigen 2 (GVT 2) van de MLD, die om 21.00 uur startte van Marinevliegkamp Tandjong Priok (Batavia) en in Straat Banka enkele oorlogsschepen en andere vaartuigen vond, maar geen groot konvooi. Het weer was echter te heilig voor een nauwkeurige observatie. Om 23.00 uur werd een telegram verzonden over deze waarneming. Om 03.00 uur (op 27 februari) probeerde de bemanning het opnieuw en ditmaal werd wel bij Muntok een concentratie schepen ontdekt. Het bericht hierover kon echter niet worden verzonden door een langdurige telegramwisseling tussen twee andere marineradiostations [15].

De opdracht aan de commandant van de *Y-63* behelsde ook een verkenning van de zuidoostelijke toegang tot Straat Banka, maar daar was aanvankelijk door zware heiligheid niets te zien. Om 06.30 uur (op 27 februari) bleek de straat leeg en vloog de *Y-63* door en vlak onder de bewolking terug naar Batavia. In een klein open stuk tussen twee wolkenformaties werd het toestel echter ontdekt door zes patrouillerende Ki-27 jagers, die meteen op de *Catalina* neerdoken en de aanval inzetten. Een van de jagers werd tijdens de aanvallen getroffen door mitrailleurvuur van een der telegrafisten en stortte in zee. Een tweede Ki-27 werd getroffen en verdween van het strijdtoneel. Twee van de zeven bemanningsleden raakten gewond tijdens het luchtgevecht, waarvan de 1^e bestuurder door twee schoten aan het hoofd en de vliegtuigcommandant licht door een schampschot aan een been en een aluminiumsplinter [16].

Door de opgelopen schade en daardoor veroorzaakt brandstofverlies moest op zee een noodlanding worden gemaakt. Die slaagde en met behulp van een (zij het lek geschoten) rubberboot wist de bemanning uiteindelijk het verlaten eilandje Zuidelijke Gebroeders te bereiken, waar een prauw werd

gevonden. Hiermee werd een vissersdorp op de kust van Sumatra bereikt. Met hulp van de vissers bereikte men hierna Anjer in West-Java. De Japanners waren intussen al in de Baai van Bantam en te Merak geland. Drie van de bemanningsleden werden tijdens een ontsnappingspoging in Bantam door waarschijnlijk opstandige Indonesiërs vermoord en vier man werden door de Japanners krijgsgevangen gemaakt. Dit alles bleek pas in 1945, de kort na de noodlanding gezonken *Y-63* en zijn bemanning bleven tot dat moment vermist [17].

De Japanse invasievloot in het oosten

In de avond van 26 februari adviseerden zowel de afdeling *Intelligence* van het AHK als het *Combined Operations and Intelligence Centre* (COIC) om rekening te houden met een Japanse invasie van Java de volgende ochtend vroeg. Deze waarschuwingen waren waarschijnlijk gebaseerd op een analyse van afgeluisterd Japans radioverkeer en de gemelde posities van Japanse schepen [18]. In het zuidelijk deel van Straat Makassar was, zoals al vermeld, door de Dornier-vliegboot *X-28* van Groep Vliegtuigen 6 van de MLD in de late ochtend een Japans konvooi ontdekt en enkele uren geschaduwd. Het konvooi telde 30 schepen met een escorte van twee kruisers en vier torpedobootjagers en bevond zich ten noordwesten van de Arends Eilanden, dat wil zeggen op ongeveer 200 mijl noordnoordoost van Soerabaja. Daarna was dit konvooi, naar werd aangenomen een deel van de voor Oost-Java bestemde invasievloot, een tijdlang zoek. In de avond vielen twee Mitsubishi F1M-drijververkenner echter bij Bawean een *Catalina* van de MLD aan. Japanse kruisers en/of vliegtuigtenders moesten dus in de buurt zijn [19].

Schout-bij-nacht Doorman voer in opdracht van ABDA-FLOAT om ongeveer 18.30 uur met de *Combined Striking Force* (het geallieerde vlooteskader te Soerabaja) uit om te proberen het waargenomen konvooi terug te vinden en aan te vallen. Op hetzelfde tijdstip viel een Amerikaanse B-17 bommenwerper van *East Group* op ongeveer 20 mijl ten noordoosten van Bawean een konvooi aan van tenminste achttien schepen, waarboven zes *Navy O's* patrouilleerden. Dit was een van twee B-17's van de 7^e *Bombardment Group* die om 17.00 uur waren gestart van Madioen voor een gewapende verkenning en eventuele aanval op schepen. Het ene toestel vond geen schepen en bombardeerde op de terugvlucht vliegveld Den Pasar op Bali. Het tweede toestel viel om 18.30 uur aan van een hoogte van 21.000 voet (ongeveer 6.300 meter), maar de bommen gingen naast.

Het organieke operatieverslag heeft de KM te Soerabaja en Doorman om onbekende redenen niet bereikt. De Stafkamer van de Commandant Marine Soerabaja hoorde om 22.30 uur over de aanval in een telefoongesprek met de Staf IIIe Divisie van het KNIL. Daar had men via het AHK een *operations summary* ontvangen. Het geallieerde eskader voerde intussen een zoekslag uit langs de noordkust van Madoera naar Straat Sapoedi en daarna weer terug naar het westen en vond niets [20].

Evacuatie en vertrek naar Brits-Indië van personeel van de RAF en de ML

Het overgrote deel van het personeelsbestand van 211 Squadron RAF en het resterend deel van 62 Squadron RAF vertrokken op deze dag naar Tjilatjap voor evacuatie. Samen met personeel van diverse andere onderdelen van de RAF, in totaal was 2.110 man van de RAF aan boord, vertrokken de militairen op 28 februari 1942 met de *Kota Gede* naar Ceylon [21]. Van de afdeling 2-VI.G.I van de ML vertrokken vier bemanningen naar Andir in verband met het ophalen van nieuwe North American B-25C *Mitchell*-bommenwerpers in Brits-Indië. In drie *Lodestar*-transportvliegtuigen vertrokken deze ML-militairen, samen met enig personeel afkomstig van andere onderdelen en in totaal negentien man, op 28 februari 1942 naar Bangalore [22]. Het betekende te Kalidjati slechts het vertrek van overcompleet personeel. Vooral de twee *Blenheim*-squadrons beschikten, gelet op het geringe aantal inzetbare bommenwerpers, over zoveel personeel dat het moreel begon te lijden onder gebrek aan werk. Twintig complete bemanningen bleven bij 84 Squadron achter. Het gecombineerde 1/2-VI.G.I hield negen complete bemanningen in de sterkte [23].

Samenvatting van de gebeurtenissen op 26 februari 1942

De op 25 februari 1942 in verband met de ontdekking van de eerste Japanse invasievloot te Bandoeng getroffen maatregelen, hadden grote consequenties voor de inzet van de geallieerde bommenwerpers. In feite moest het bombardementsoffensief grotendeels worden gestaakt. Niet alleen moest in West-Java een deel van de bommenwerpers voor de uitvoering van zeeverkenningen worden ingezet (vijf sorties), ook moesten vanwege de geringe capaciteit die hierdoor overbleef de aanvallen op Pladjoe worden gestaakt. Dit laatste vond men in de hoofdkwartieren te Bandoeng geen ramp. Het belangrijkste doel, het vernietigen van de voorraden vliegtuigbenzine, was inmiddels goeddeels gerealiseerd. Ook het laatste bombardement (één sortie) was succesvol.

De twee missies (zes sorties) naar Muntok waren veel minder succesvol (mogelijk één treffer op een transportschip en twee gezonken landingsboten) en kostte JAC twee Glenn Martins. Op de terugvlucht ontdekte een Britse bemanning een Japans konvooi, dat echter een noordelijke koers voer. In het oosten verkende de bemanning van een Dornier-vliegboot opnieuw de 'oostelijke' Japanse invasievloot. Die voer nu in het zuidelijk deel van Straat Makassar. Vanaf ongeveer 14.00 uur stonden de bommenwerpers in het westen stand-by in afwachting van nadere ontwikkelingen. *Catalina*-vliegboten zetten de zoektocht naar de verwachte 'westelijke' invasievloot voort, maar vonden niets. Pas op 27 februari 1942 zou duidelijkheid ontstaan.

Noten bij hoofdstuk 12

- [1] Interviews met A.B. Wolff, mr. H. Creutzberg en W. Mulder; zie ook Helfrich, I, 351.
- [2] Bewaard gebleven deel van een Operations Summary JAC, met daarop aantekeningen van een onbekende over aantallen ingedeelde vliegtuigen (via A.B. Wolff).
- [3] Operations Summary JAC, zie [2]; interviews met C.J.H. Samson en W. Mulder.
- [4] Bosscher, 2, 277-278, 299; Morison, 338; Shores, 2, 233; Helfrich, I, 395-396; gegevens m.b.t. de inzet van vliegboten van de MLD ontvangen van N. Geldhof; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [5] Ibidem.
- [6] Operations Summary JAC, zie [2]; beschrijving van de missie door M.F. Noorman van der Dussen.
- [7] Helfrich, I, 351; interviews met A.B. Wolff, C.J.H. Samson en mr. F. Stapel. Enkele van de bedoelde (niet bewaard gebleven) foto's hingen in de commandopost van Lkol Zomer te Kalidjati. De schatting van het percentage vernielde opslagcapaciteit werd destijds door het Commando ML bekend gemaakt (correspondentie ir. S.H.A. Begemann, via W. Bosman; interview met mr. F. Stapel).
- [8] Helfrich, I, 395-396; Shores, 2, 233; interviews met mr. H. Creutzberg, W. Mulder en mr. F. Stapel.
- [9] Ibidem.
- [10] Operations Summary JAC, zie [2]; correspondentie auteur met R.C. Schäftlein (11-02-1988) en M.P. Bosman (4-10-1987); interview met K. van Gessel.
- [11] Correspondentie auteur met R.C. Schäftlein (11-02-1988) en M.P. Bosman (4-10-1987); interview met R. Haasjes.
- [12] Correspondentie auteur met M.P. Bosman (4-10-1987); interview met R. Haasjes.
- [13] Correspondentie auteur met M.P. Bosman (3-4-1988).
- [14] Conform [4].
- [15] Honselaar, *Vleugels van de vloot*, 196-200.
- [16] Series of Military History of World War II, deel 34, 553.
- [17] Conform [15].
- [18] Interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [19] Boer, *Indië*, 176; Bosscher, 2, 274.
- [20] Boer, *Indië*, 177; Bosscher, 2, 277-278.
- [21] Boer, *Indië*, 260; Shores, 2, 234; Edmonds, 408, 412. Over de datum van het vertrek van de *Kota Gede* bestaat wat verwarring. Zeker is dat dit schip vertrok op dezelfde dag als de *Abbekerk*, maar enkele uren eerder. Volgens notities van A.J. van der Heiden (destijds als leerling-vlieger van de ML op de *Abbekerk*) in diens logboek, was het vertrek op 28 februari, conform Edmonds.
- [22] Boer, *Indië*, 264-265.
- [23] Correspondentie met Chr. Shores; interviews met G. Cooke, K. Akkerman, C.J. Gilin, F.J.W. den Ouden, D.T. de Bont en J. van Kruiselbergen.

13. Het opsporen van de Japanse invasievloten en de op 27 februari 1942 gevlogen bommenwerpermissies.

Inleiding

In de nacht van 26 op 27 februari 1942 vonden noch de vliegboten van *RecGroup* van JAC, noch de oorlogsschepen van de *Combined Striking Force* en het restant van de *Western Striking Force* van ABDA-FLOAT enig spoor van de Japanse invasievloten. De *Operations Staff* van JAC had een drukke nacht. De staf plande een aantal missies voor het geval dat een Japanse invasie van Java al de komende ochtend zou plaatsvinden en zowel in West-Java als in Oost-Java stond de bommenwerpervloot gereed om bij zonsopkomst te kunnen worden ingezet. Er werden echter ook enkele missies naar Palembang en vliegveld Den Pasar op Bali gepland. Tevens werd de eventuele verplaatsing voorbereid van een deel van de bommenwerpervloot in het westen naar Oost-Java [1].

Rond 02.00 uur werd geconcludeerd dat zich bij Banka of Billiton nog geen Japanse vloot bevond. De *Catalina* van *RecGroup* die onder andere Straat Banka verkende, had in de avond van 26 februari om 23.00 uur een verkenningrapport gestuurd en had weliswaar enkele schepen ontdekt, maar geen konvooi. De oorlogsschepen van het restant van de *Western Striking Force* speurden in het zeegebied ten zuiden van Banka en Billiton, maar hadden volgens de eerste berichten geen schip gezien. Een tweetal *Catalina*'s van de RAF, die vanuit Tjilatjap verkenden, wisten ook al geen spoor te vinden van de Japanse vlootoperatie zuid van Java waarvoor in de avond van 26 februari door de afdeling *Intelligence* van het Algemeen Hoofdkwartier (AHK) was gewaarschuwd [2].

JAC besloot de geplande missies naar Palembang uit te sturen en de overige bommenwerpers in het westen voorlopig vanaf 05.00 uur en in afwachting van nadere ontwikkelingen stand-by te houden. Dit met uitzondering van een vijftal bommenwerpers die vanaf zonsopgang voor zeeverkenningen zouden worden ingezet om de (vrij geringe) capaciteit van *RecGroup* aan te vullen. Ook in het westen moest zo snel mogelijk zekerheid komen over het al dan niet naderen van een Japanse invasievloot [3].

In de vroege ochtend van 27 februari 1942 werd bij JAC en de andere geallieerde hoofdkwartieren te Bandoeng geconcludeerd dat de komst van de Japanners kennelijk een dag te vroeg was geschat. Maar dat ze er (in ieder geval in het oosten) aankwamen, was zeker. Het AHK achtte nog steeds gelijktijdige landingen in zowel West-Java als Oost-Java het meest waarschijnlijk, maar er ontstond bij het AHK langzaam enige hoop dat de Japanners wellicht toch eerst alleen Oost-Java zouden aangrijpen en pas op een iets later tijdstip West-Java. Dat zou wellicht de gelegenheid bieden de *Combined Striking Force* eerst in het oosten en vervolgens nog een keer in het westen in te zetten [4].

De beschikbaarheid van bommenwerpers in West-Java

Door onder andere het (na langdurige reparaties) weer gereed komen van enkele *Blenheim*-bommenwerpers, was op 27 februari in West-Java sprake van een toename van het aantal inzetbare bommenwerpers van veertien tot twintig. De RAF beschikte te Kalidjati ook over nog drie verouderde *Blenheim Mark I*-bommenwerpers die niet volledig operationeel bruikbaar waren, en daardoor niet in de sterktes werden vermeld, maar die wel konden worden ingezet voor de uitvoering van nachtbombardementen. Ook 36 Squadron RAF te Tjikampek, met tien *Vildebeest*- en *Albacore*-lichte bommenwerpers, werd niet vermeld, maar was met de volledige sterkte inzetbaar voor nachtmissies tegen een invasievloot. Uiteindelijk werden op 27 februari geen bommenwerpers van het westen naar Oost-Java overgeplaatst. Pas in de ochtend van 28 februari 1942 werd besloten om (alleen) 36 Squadron te verplaatsen naar Madioen (Oost-Java).

De status van de verschillende eenheden in West-Java was op 27 februari 1942 om 05.00 uur als volgt [5].

(Zie volgende blz.)

<i>Onderdeel</i>	<i>ingedeeld</i>	<i>inzetbaar</i>	<i>opmerkingen</i>
VI.G.I/II	7	6	
84 Sq	20	7	Exclusief <i>Blenheim</i> I's
1 Sq	11	2	Drie bij TD Andir, 1 nog te Semplak
2-III	4	2	
3-III	5	3	
totaal	47	20	

Zeeverkenningen met bommenwerpers

Drie Glenn Martins en twee *Hudsons* vlogen in de ochtend vanuit Kalidjati zeeverkenningen boven het westelijk deel van de Java Zee tot net ten zuiden van Banka en Billiton, maar vonden behalve een der *Hudsons* geen vijandelijke activiteit. De Glenn Martins vlogen in patrouillevierband, in een gespreide formatie, de *Hudsons* verkenden individueel. Een van de *Hudsons*, gevlogen door Flg Off H.H. Siddell, ontdekte bij toeval temidden van zeer slecht weer een klein Japans konvooi op 90 km zuid van de zuidoostpunt van Banka. Dit voer echter een noordoostelijke koers. Het kon wel en het kon niet een deel zijn van een invasievloot. De bommenwerper werd beschoten, maar ontsnapte licht beschadigd in de bewolking [6].

De missie naar Palembang I

In de vroege ochtend vertrokken om ongeveer 03.00 uur van Andir drie Glenn Martins van 3-VI.G.III voor een bombardement op vliegveld P I met negen 50 kg-scherfbommen per toestel, uit te voeren in de ochtendschemering, vlak voor zonsopkomst. Nabij het doel zou de patrouille jagerbescherming krijgen van Brewster-jachtvliegtuigen van VI.G.V, die de terugtocht zouden dekken. Vliegers waren Tlt vl wnr P.J.P. Van Erkel, Vdg vl wnr L. Kroes en Tlt vl wnr H.E. van Thiel. Beide laatste vliegers moesten echter onderweg door een motorstoring terugkeren. Na een half uur moest de bemanning van het eerste volgvliegtuig afhaken, een tien minuten later het tweede. De overgebleven toestellen bevonden zich toen al in de buurt van Batavia [7].

Luitenant Van Erkel vloog bij P I eerst nog een eindje in noordelijke richting door, omdat het nog te donker was voor een nauwkeurig bombardement, maar werd vervolgens tijdens het aanvliegen van P I onderschept door drie Ki-27 jagers die meteen aanvielen. De bemanning kon van P I meer jagers zien starten. Van Erkel moest door de eerste aanvallen een bocht inzetten, waardoor Elt wnr J.P.G. Sloos in de neus de bommen niet kon afwerpen. Een tweede aanvalspoging zou zelfmoord zijn en de bemanning ging er vandoor. Terwijl de Glenn Martin nabij de stad Palembang over de Moesi vloog, werd het toestel beschoten door luchtdoelgeschut vanaf de oevers en vanaf schepen. Een granaat klapte een eind onder de rechtervleugel uit elkaar en in de bommenruimte verschenen gaatjes. Na het passeren van de luchtafweer vielen de drie Ki-27's opnieuw aan [8].

Sergeant-monteur A.H. Erdkamp, ingedeeld als mitrailleursschutter op de plaats van de 2^e bestuurder wist een jager in de motor te treffen, die daarop met rokende motor afdraaide en verdween. Van Erkel zette de bommenwerper in een duik om in de laag grondmist zuid van de Moesi te kunnen wegduiken. Dat was een gevaarlijke aangelegenheid, want deze laag was zo dun dat de bommen er hier en daar met de toppen bovenuit staken. Af en toe dook Van Erkel kort in de mistlaag en veranderde van koers. De twee overgebleven jagers zaten echter telkens weer snel achter de bommenwerper. De *M-524* werd tot aan Straat Soenda achtervolgd en maakte vervolgens beschadigd op Kemajoran een buiklanding vanwege een kapotgeschoten band. De bommenwerper werd direct verlaten toen bleek dat niemand van de bemanningsleden er in de drukte en de stress van de luchtgevechten aan had gedacht om de bommen af te werpen [9].

De volgende dag keerde de bemanning over de weg terug naar Andir. De steun van de Brewsters bleek ingetrokken, omdat alle in West-Java beschikbare jachtvliegtuigen van dit type beschikbaar dienden te zijn voor de bescherming van geallieerde oorlogsschepen bij een operatie van de *Combined Striking Force* langs de noordkust van Java. Eerste luitenant-vlieger-waarnemer P.G. Tideman, een van de jachtvliegers die dienst draaiden, kreeg midden in de nacht telefonisch opdracht om met alle beschikbare jagers vanaf 05.00 uur stand-by te staan voor de bescherming van oorlogsschepen. Dit bericht had men niet aan Van Erkel kunnen doorgeven, omdat hij was gestart met een bemanningslid

minder. De luchtvaart-radiotelegrafist had zich ziek gemeld en er was zo snel geen vervanger geweest [10].

De laatste aanvallen op schepen bij Palembang

Afdeling 2-VI.G.III had twee toestellen vliegklaar, waarmee onder leiding van Elt vl wnr F.R. Lettinga in de ochtend een aanval werd uitgevoerd op Japanse schepen die werden vermoed in de Moesi bij Palembang. Dit soort missies had een hoge prioriteit, omdat zo de bevoorrading van vliegveld Palembang I kon worden verstoord. De vlieger van het volgvliegtuig is niet bekend. Afdelingscommandant Lettinga viel in voor Elt vl wnr L. Gosma, die een medisch vliegverbod had naar aanleiding van zijn noodlanding op 25 februari beschreven in hoofdstuk 10 [11].

Lettinga was in de nacht uit zijn bed gebeld door zijn Commandant Luchtstrijdkrachten, majoor-waarnemer C.J.J.M. Waltmann. Die deelde mee dat bij de komende operatie naar Palembang rekening moest worden gehouden met een verwachte Japanse vlootoperatie zuid van Java. Tijdens de heen-vlucht moest door de telegrafist voortdurend worden uitgeluisterd. Bij een bericht over de vlootactie moest direct worden omgedraaid en naar de opgegeven locatie worden gevlogen. Omdat er maar drie bruikbare koptelefoons voor de bemanning beschikbaar waren, stond Elt wnr J.M.L. van Roon zijn koptelefoon af aan de telegrafist Sgt lvt K.R. Romen [12].

Omstreeks 07.00 uur naderden de bommenwerpers Palembang. Boven het doelgebied hing (inmiddels) veel bewolking, waardoor weliswaar ongemerkt kon worden aangevlogen, maar waardoor ook geen resultaten waarneembaar waren. Of enig resultaat werd geboekt, is twijfelachtig. De inslagen van de drie 300 kg-bommen per toestel waren niet zichtbaar. Van Roon was een ervaren bommenrichter, maar was wat gehandicapt omdat hij het zonder intercomverbinding met de vlieger moest doen. Hij gaf met behulp van het noodstelsel, een op afstand beweegbaar wijzertje, Lettinga aanwijzingen bij het aanvliegen. De bommenwerpers werden niet onderschept en evenmin getroffen door luchtafweervuur [13].

Twee *Blenheims* van 84 Squadron vertrokken ongeveer gelijk met Lettinga van Kalidjati naar Palembang voor een aanval op hetzelfde doel, schepen in de Moesi. Ook de (onbekende) bemanningen van 84 Squadron wisten wel boven het doel te komen, maar konden door de zware bewolking geen resultaten waarnemen [14].

Verkenningen naar de vliegvelden te Palembang

In de eerste helft van de middag werden, conform een opdracht van JAC, vanuit Kalidjati een tweetal verkenningen (zonder bommen) gevlogen naar vliegveld P I, respectievelijk vliegveld P II. De bemanning van Flt Lt J.V.C. Wyllie van 84 Squadron ontdekte op P II een dertigtal geparkeerde bommenwerpers, zag nergens vijandelijke jagers en mitrailleurde vervolgens de aan beide zijden van de startbaan opgestelde vliegtuigen. Eén rij met de ene mitrailleur in de vleugel en de mitrailleur van de navigator-bommenrichter, de andere rij werd beschoten door *Air gunner* Sgt A.W.G. Wakefield met de twee .303 mitrailleurs in de rugkoepel. De Japanners waren verrast; teruggeschoten werd er niet toen de *Blenheim* op hoge snelheid laag over P II zijn run maakte [15].

Een Glenn Martin van 1-VI.G.II gevlogen door Tlt vl wnr P.E. Straatman, voerde in de middag de verkenning naar vliegveld P I uit, waarbij de als mitrailleursschutter ingedeelde Sgt mont J. Stemerding met een camera van de fotosectie van Kalidjati opnames maakte. Kalidjati beschikte over een donkere kamer met een staf van twee luchtvaart-fotografen van de ML, die zelf echter niet mee mochten vliegen omdat ze het te druk hadden met het ontwikkelen en afdrukken van de foto's waarmee de bemanningen van de *Hudsons* plachten terug te komen. De Glenn Martin zakte boven P I kort uit de dikke bewolking en dook meteen na het nemen van de foto's de bewolking weer in. Op P I stonden veel meer vliegtuigen dan op P II, minstens 60, en boven het vliegveld vlogen jagers [16].

Een Japanse invasievloot was weliswaar in het westen nog niet ontdekt, maar duidelijk was nu dat de Japanners te Palembang vliegtuigen concentreerden voor de komende aanval op West-Java. Bij JAC nam men (ten onrechte) aan dat P II net in gebruik was genomen en over dit vliegveld maakte men zich (terecht) niet veel zorgen. Het was moeilijk te bevoorraden en voor de Japanners vanaf P II regelmatig operaties konden vliegen, zou men vele dagen verder zijn. Een juiste inschatting, al was

aan de aandacht ontsnapt dat de Japanse marineluchtmacht P II al op 24 februari in gebruik had genomen. Het mislukte bombardement van 3-Vl.G.III op P I zou herhaald moeten worden [17].

De bommenwerpervloot op 'Readiness'

In de middag van 27 februari gingen tussen 14.30 en 15.00 uur bevelen van JAC naar het Commando ML, BRITAIR en *East Group* uit, inhoudende de opdracht om alle toestellen onmiddellijk gereed te maken voor actie, uitgaande van een verwachte invasie van Java in de nacht van 27 op 28 februari 1942 of de vroege ochtend van laatstgenoemde dag. *RecGroup* had in de buurt van het eiland Bawean de naar Oost-Java opstomende Japanse invasievloot teruggevonden. Vanaf dit moment stonden in beginsel alle bommenwerpers gereed voor een inzet tegen Japanse schepen, maar bij JAC werd besloten een al geplande aanval op P I met één Glenn Martin (en een aanval door een Consolidated LB-30 van *East Group* op vliegveld den Pasar te Bali) in de nacht van 27 op 28 februari gewoon te laten doorgaan [18].

De *Combined Striking Force*, onder commando van schout-bij-nacht K.W.F.M. Doorman, voer na een grotendeels nachtelijke zoekslag (zie het vorige hoofdstuk) in de vroege middag van 27 februari 1942 het Westervaarwater noord van Soerabaja binnen voor het laden van olie in de marinehaven. Doorman liet echter na ontvangst van het bericht over de invasievloot direct de steven wenden en voer weer uit. Hij vond niet de Japanse transportvloot, maar stuitte op Japanse dekkingseskaders, waarmee hij om ongeveer 16.15 uur het gevecht aanging. Het globale verloop van de Slag in de Javazee, gezien vanuit een *joint*-optreden perspectief, wordt separaat beschreven in een volgend deel. Doorman ging uiteindelijk ten onder in het zogenaamde nachtgevecht, waarbij zijn vlaggenschip de lichte kruiser *De Ruijter* om ongeveer 23.30 uur door een torpedo werd getroffen en vervolgens zonk. Ook de lichte kruiser *Java* en een drietal geallieerde torpedobootjagers gingen in de strijd verloren. De Japanners verloren geen schepen, maar moesten wel een torpedobootjager met zware schade uit de strijd terugtrekken.

De eerste nachtmissie vanuit Kalidjati naar Palembang

Over het verloop van de zeeslag hoorde men aanvankelijk bij *Java Air Command* niets. Men wist alleen dat de vloot was uitgevaren en in de nacht ontving men via *RecGroup* enkele verkenningberichten van een tweetal *Catalina*'s die de Japanse transportvloot in het oosten hadden getraceerd. In het westen kon *RecGroup* nog steeds geen Japanse vloot vinden. Intussen werd in opdracht van JAC de al genoemde nachtmissie naar vliegveld Palembang I uitgevoerd. Generaal-majoor Van Oyen had de Brewster-jagers van de ML in West-Java aanvankelijk willen inzetten voor het escorteren van Glenn Martin-bommenwerpers (de zwaarste bommenwerpers waar JAC in het westen over beschikte) naar vliegveld Palembang I.

Om de Japanse luchtmacht krachten werkelijk afbreuk te kunnen doen, waren precisiebombardementen in formatie nodig. Met escorte was er een kans dat deze konden worden uitgevoerd. Zonder escorte was dit zo goed als onmogelijk gebleken door Japanse *standing patrols* (*combat air patrols*). De Brewsters hadden in tegenstelling tot de Britse *Hurricanes* een voldoende groot vliegbereik en konden bovendien lichte bommen meevoeren. De eerste missie had, zoals beschreven, in de vroege ochtend van 27 februari plaats zullen vinden, maar de bescherming van oorlogsschepen kreeg prioriteit. Een alternatieve oplossing werd gevonden in het door een klein deel van de bommenwerpers van de ML 's nachts laten uitvoeren van aanvallen op P I [19].

Tweede luitenant-vlieger-waarnemer C.J.H. Samson van 1-Vl.G.II te Kalidjati, die eerder zelf de uitvoering van nachtmissies had voorgesteld, voerde met zijn bemanning het eerste nachtbombardement uit gevlogen vanuit Kalidjati. De aanval werd uitgevoerd tussen omstreeks 23.00 en 24.00 uur (op 27 februari) en wordt beschouwd als de laatste missie die in het kader van de bombardementscampagne tegen doelen in Zuid-Sumatra en te Banka werd gevlogen. De bemanning Samson vloog aan op de plaats Palembang en zocht vandaar vliegveld P I op. Dat viel niet mee. Eerste luitenant-waarnemer J. van Loggem stuurde zijn vlieger tot viermaal toe richting doel en wierp toen pas de bommen af. Zichtbare resultaten in de vorm van ontploffingen of ontstane branden waren er niet. Vijandelijke tegenstand was er evenmin. Samson landde behouden op Kalidjati bij het licht van langs de strip geplaatste olielampen. De eerste proef met een bombardementsmissie vanuit het niet van nor-

male baanverlichting voorziene vliegveld Kalidjati was geslaagd. JAC had eerder nachtmissies alleen vanuit Andir en Kemajoran willen laten vliegen, omdat deze vliegvelden over nachtvliegverlichting beschikten [20].

Samenvatting van de gebeurtenissen op 27 februari 1942

Op 27 februari 1942 werden door JAC maar een klein aantal bommenwerpermissies naar Zuid-Sumatra uitgevoerd, acht sorties, waarvan twee afgebroken door motorstoringen. Een Glenn Martin raakte zwaar beschadigd. Daarnaast werden door de bommenwerpers in West-Java enkele zeeverkenningen gevlogen (vijf sorties), waarbij ten zuiden van de zuidoostpunt van Banka een klein Japans konvooi werd ontdekt. In de eerste helft van de middag verkenden een Glenn Martin en een *Blenheim* respectievelijk vliegveld P I en P II en troffen er een groot aantal Japanse vliegtuigen aan. Duidelijk was nu, hoewel in het westen nog geen invasievloot was gevonden, dat de Japanners gevechtsvliegtuigen voor de komende aanval op West-Java concentreerden te Palembang. Tezelfdertijd werd door een vliegboot van *RecGroup* de Japanse invasievloot in het oosten teruggevonden, waarop de *Combined Striking Force* uitvoer om een aanval te doen. De geallieerde vloot ging na een langdurige zeeslag ten onder, terwijl tezelfdertijd een Glenn Martin van JAC een laatste (nacht)missie naar vliegveld P I uitvoerde. De bombardementscampagne werd met deze missie beëindigd.

Noten bij hoofdstuk 13

- [1] Bosscher, 2, 277-278, 299; Morison, 338; Shores, 2, 233; Helfrich, I, 395-396; gegevens m.b.t. de inzet van de vliegboten van de MLD ontvangen van N. Geldhof; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [2] Honselaar, 196-197; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder; Bosscher, 2, 299; Helfrich, I, 395-396. Zie ook Bosscher, 2, 593 noot 163, de tekst van de twee genoemde telegrammen betreft niet de westelijke, maar de oostelijke invasievloot.
- [3] Interviews met mr. H. Creutzberg en A.B. Wolff.
- [4] Interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder; Helfrich, I, 394; Bosscher, 2, 275.
- [5] Bewaard gebleven deel Operations Summary JAC met daarop aantekeningen van een onbekende over aantallen ingedeelde vliegtuigen (via A.B. Wolff).
- [6] JAC Operations Summary, zie [5] en Maltby, *Report*, 1396, par. 530; Shores, 2, 237; interviews met W. Mulder en C.J.H. Samson.
- [7] Boer, *Indië*, 128-129; nadere interviews met A.H. Erdkamp en A.B. Wolff; interview met P.G. Tideman.
- [8] Boer, *Indië*, 128-129.
- [9] Ibidem.
- [10] Ibidem; interviews met P.G. Tideman en A.B. Wolff.
- [11] Correspondentie auteur en interview met F.R. Lettinga; interview met W. de Vrij.
- [12] Ibidem.
- [13] Ibidem; Operations Summary JAC, zie [5].
- [14] Operations Summary JAC, zie [5]; Shores, 2, 237.
- [15] Schout-bij-nacht F.W. Coster, Verslag van de krijgsverrichtingen, 20 mei 1942, F, 15; interview met J.V.C. Wyllie en diens beschrijving van de missie; interviews met mr. H. Creutzberg en W. Mulder.
- [16] Boer, *Indië*, 127; interview met J. Stemerding.
- [17] Series of Military History of World War II, deel 26 *Naval drive*, 628; interviews met mr. H. Creutzberg, W. Mulder en A.B. Wolff.
- [18] Boer, *Indië*, 194; Maltby, *Report*, 1396-1397; interviews met A.B. Wolff en mr. H. Creutzberg.
- [19] Interviews met mr. H. Creutzberg, J.C.H. Samson, A.B. Wolff, F.J.W. den Ouden en J. Coblijn.
- [20] Boer, *Indië*, 129 en nadere interviews met J.C.H. Samson en J. van Loggem.

14. De behaalde resultaten en een beknopte analyse

Inleiding

Het op 18 februari 1942 gestarte en op 27 februari 1942 beëindigde bommenwerperoffensief van ABDAIR en vervolgens JAC, uitgevoerd door de ML, de RAF en de RAAF vanuit West-Java, was gericht tegen Japanse doelen in Zuid-Sumatra en te Banka. De primaire doelen vormden aanvankelijk het onvernield in Japanse handen gevallen tankpark van de olieraffinaderij te Pladjoe (vol met vliegtuigbrandstof en scheepsbrandstof) en Japanse schepen te Palembang en op weg daar naar toe op de rivier de Moesi, in de delta van de Moesi, in Straat Banka en te Muntok. Opzet was de bevoorrading van de Japanse troepen te Palembang (de luchtstrijdkrachten inbegrepen) zoveel mogelijk afbreuk doen, in verband met een geplande tegenaanval door het KNIL vanuit Padang. Daarnaast vormden de Japanse gevechtsvliegtuigen op vliegveld P I een belangrijk doel.

Het plan voor de tegenaanval werd gecancelld in de late avond van 20 februari of de vroege ochtend van 21 februari 1942, waarna de doelstelling van de bombardementscampagne volledig kwam te liggen bij het verstoren van de Japanse bevoorrading van vooral vliegveld Palembang I (en later ook van vliegveld Muntok te Banka) alsmede bij het vernielen van de opslag van metname vliegtuigbrandstof in het tankpark te Pladjoe, om het Japanse luchtoffensief boven West-Java afbreuk te doen. Dit doel trachtte men te bereiken door het voortzetten van de aanvallen op schepen te Palembang en op weg daar naar toe en het bombarderen van het tankpark te Pladjoe. Het offensief werd dus vooral gericht op het voor de Japanse luchtstrijdkrachten in Zuid-Sumatra en op Banka zo schaars mogelijk maken van vliegtuigbrandstof en daarnaast op het uitschakelen van zoveel mogelijk van de Japanse vliegtuigen zelf.

Vanaf 26 februari 1942 kwam, als gevolg van het ontdekken van een Japanse invasievloot in Straat Makassar, het accent meer te liggen op het opsporen en aanvallen van schepen van de verwachte 'westelijke' Japanse invasievloot. Daarnaast werden echter de aanvallen op vliegveld P I en op schepen te Palembang voortgezet. De bombardementen op Pladjoe konden op 26 februari worden beëindigd, omdat de aanvallen op het tankpark en de raffinaderij voldoende resultaten hadden opgeleverd.

De inspanningen en de resultaten van de bommenwerpervloot

De in het kader van het bombardementsoffensief gerealiseerde aantallen sorties zijn hieronder samengevat, waarbij steeds het aantal uitgestuurde sorties gevolgd door het aantal sorties dat daadwerkelijk boven het doel kwam, is aangegeven. Wanneer een alternatief doel werd aangevallen, vanwege bijvoorbeeld slecht weer, dan zijn de sorties vermeld bij het alternatieve doel.

<i>Datum</i>	Palembang P I	Pladjoe	schepen P'bang	schepen elders	zeeverk. [foto]verk.	Totaal
18-02	3 / 3	9 / 7	8 / 7	10 / -	2 / 2	32 / 19
19-02	14 / 7	4 / 1	- / -	9 / 3	3 / 3	30 / 14
20-02	- / -	10 / 5	10 / 10	3 / 3	1 / 1	24 / 19
21-02	5 / 2	15 / 14	2 / 2	- / -	2 / 2	24 / 20
22-02	- / -	7 / 3	3 / 3	4 / 3	4 / 2	18 / 11
23-02	6 / 6	5 / 5	3 / 3	5 / 3	3 / 3	22 / 20
24-02	5 / 5	3 / 3	- / -	2 / 2	- / -	10 / 10
25-02	6 / 0	7 / 2	- / -	- / -	2 / 2	15 / 4
26-02	- / -	1 / 1	- / -	6 / 6	5 / 5	12 / 12
27-02	4 / 2	- / -	4 / 4	- / -	7 / 7	15 / 13
Totaal	43 / 25	61 / 41	30 / 29	39 / 20	29 / 27	202 / 142

Gemiddeld werden twintig sorties per dag uitgestuurd, waarvan er gemiddeld veertien boven het doel kwamen. Dit is gegeven de geringe aantallen beschikbare bommenwerpers en het seizoen, natte moessontijd, geen slechte prestatie. Opvallend is het in de loop van de campagne ongeveer halveren van het aantal uitgestuurde sorties, terwijl het aantal sorties dat boven het doel kwam redelijk op peil

bleef. Dit laatste werd veroorzaakt door extreem slecht en soms extreem goed weer gedurende de eerste dagen van de bombardementscampagne. De daling van het totale aantal sorties werd veroorzaakt door het wegvallen van de steun van de Amerikaanse *East Group* na 18 februari 1942 en door het verloren gaan van geallieerde bommenwerpers op hun bases bij Japanse luchtaanvallen en als gevolg van operaties.

Op 18 februari 1942 beschikte ABDAIR over 24 boven Zuid-Sumatra en Banka inzetbare bommenwerpers, op 27 februari 1942 was dit aantal teruggelopen tot 20 stuks. Ook dit aantal bleef dus tijdens de campagne, ondanks geleden verliezen, redelijk op peil. Dit was vooral te danken aan de inspanningen van het technisch personeel bij de squadrons en de afdelingen en de technici en specialisten van de Technische Dienst van de ML. Wat waren echter de feitelijke resultaten van al deze inspanningen? Beknopt samengevat, werden de navolgende resultaten gerealiseerd.

<u>Schepen:</u>	vier Japanse schepen getroffen en waarschijnlijk nog een vijfde.
<u>Vliegtuigbrandstof:</u>	de kraakinstallatie van de BPM-raffinaderij vernield en tenminste 35% van de opslagcapaciteit van het tankpark te Pladjoe, waarbij het grootste deel van de opslag van vliegtuigbrandstof.
<u>Gevechtsvliegtuigen:</u>	zes Japanse vliegtuigen vernield en tenminste achttien beschadigd op P I en in luchtgevechten.

Daarnaast leverde de bommenwerperloot van JAC een belangrijke bijdrage bij het opsporen van de 'westelijke' invasievloot.

Ook deze resultaten van het bombardementsoffensief zijn, gegeven de kleinschaligheid en de korte duur van het offensief, geen slechte prestatie. Voldoende was het echter allerm minst. De Japanse luchtacties boven West-Java gingen gewoon door. Hoewel men bij ABDAIR en later JAC beseftte dat de beschikbare middelen eigenlijk ontoereikend waren, was er geen andere mogelijkheid voor een zinvol luchtoffensief boven Zuid-Sumatra en Banka. De bommenwerpers op hun bases houden, was geen optie. Al op 19 februari 1942 waarschuwde generaal Wavell de *Combined Chiefs of Staff* dat de beschikbare gevechtsvliegtuigen nog maar voldoende waren voor hooguit veertien dagen. Twee dagen later bracht hij deze periode terug tot één week. Wavell liet ook de planning van een tegenaanval door het KNIL op Palembang stoppen, omdat hij een dergelijke aanval vanuit Padang een geringe kans op succes gaf en de voorbereidingen bovendien te lang zouden gaan vergen.

Generaal-majoor Van Oyen, die in de avond van 22 februari 1942 aantrad als commandant JAC, was echter van mening dat het met inzet van alle beschikbare middelen (bommenwerpers en jachtvliegtuigen) wellicht mogelijk zou zijn de Japanners tot enig uitstel van de invasie van Java te bewegen. Een uitstel dat het mogelijk zou maken de geallieerde luchtmacht met in eerste instantie jachtvliegtuigen te versterken. Dan zou vervolgens ernstig afbreuk kunnen worden gedaan aan de Japanse pogingen tot het verkrijgen van het luchtoverwicht, voorafgaand aan de invasie. Van Oyen kreeg de steun van de Legercommandant.

De geallieerde strategie

De strategie van ABDAIR en later JAC bestond uit het door de inzet van de eigen bommenwerpers en jagers zoveel mogelijk terugbrengen van de vijandelijke *sortie generating capability*. Een *attrition strategy* in hedendaagse termen. Hiertoe ging op 18 februari 1942 een (zoals dat thans heet) *Counter-air* campagne van start met zowel een offensieve als een defensieve component. De bommenwerpers in West-Java deden, zonder escorte van eigen jagers en door gebruik te maken van bewolking en rook van oliebranden, aanvallen op drie primaire doelen in het bezette deel van Sumatra. Dit waren de tankfarm van de olieraffinaderij te Pladjoe nabij Palembang, Japanse schepen op de rivier de Moesi te Palembang en op weg daar naar toe vanaf de rede van Muntok (Banka) en vliegveld Palembang I, waar de Japanse legerluchtmacht was neergestreken.

Doel was het zoveel mogelijk verstoren van de Japanse bevoorrading (vooral de aanvoer van vliegtuigbenzine), het vernietigen van zoveel mogelijk van de door de Japanners te Pladjoe buitgemaakte voorraden vliegtuigbenzine en het uitschakelen van zoveel mogelijk vliegtuigen die tegen West-Java zouden kunnen worden ingezet. Met andere woorden het zoveel als mogelijk omlaag brengen van het aantal sorties dat de Japanse luchtsrijdkrachten naar West-Java zouden kunnen vliegen voor de verwerving van het luchtoverwicht aldaar.

De schaarse eigen jagers kregen primair een luchtverdedigingsrol voor de verdediging van de voornaamste vliegbases in West-Java, de haven van Batavia en, voor zover mogelijk, de geallieerde vloot. Ook de jagers dienden door het toebrengen van zoveel mogelijk verliezen tijdens onderscheppingen, de vijandelijke *sortie generating capability* zoveel mogelijk afbreuk te doen. De Japanners zouden zo meer tijd nodig hebben voor het realiseren van een luchtoverwicht, tijd die de geallieerden nodig hadden voor de verdere versterking van Java, met in eerste instantie extra jachtvliegtuigen.

De strategie op zich was prima en kan ook vandaag de dag de toets der kritiek doorstaan wanneer gelegd naast de uitgangspunten van moderne *Airpower*-theorie. ABDAIR had twee *centers of gravity* geïdentificeerd, waartegen een *maximum effort offensive* werd ingezet. De inschatting dat de beschikbaarheid van vliegtuigbenzine voor de Japanse opmars het meest beperkend was, was juist. Evenzo de inschatting dat de Japanse luchtsrijdkrachten door de reserves heen waren en het, in ieder geval voor wat betreft de jachtvliegtuigen, zouden moeten doen met de toestellen die (voor wat betreft de strijd tegen West-Java) waren vooruit geschoven naar Palembang [1].

In hoeverre waren echter de beschikbare eigen middelen van de ML en de RAF en de RAAF toereikend voor het kunnen behalen van het gestelde doel? Een luchtcampagne op basis van *attrition* kost tijd om de effecten voor de vijand duidelijk voelbaar te maken en de succesvolle uitvoering vereist dan ook grote reserves aan vliegtuigen. De ML en de RAF en RAAF hadden tijd noch reserves. Een voordeel van de geallieerde luchtsrijdkrachten was wel dat de Japanners de doelen maar heel beperkt konden spreiden. Zo waren in eerste instantie alle Japanse vliegtuigen geconcentreerd op het relatief kleine vliegveld Palembang I en bevond het grootste deel van de uit te schakelen brandstofvoorraad zich in een bekend deel van een tankfarm van een olieraffinaderij.

Enkele basisproblemen waren voor de geallieerden echter onoplosbaar. De strijd speelde zich af in de 'natte' periode. Het was moessontijd met veel slecht weer, zware bewolking en buien. Dit beïnvloedde, zoals al vermeld, de effectiviteit van de gevlogen sorties aanzienlijk. Daarnaast was er een groot tekort aan inzetbare bommenwerpers, terwijl de bommenwerpervloot op de korte termijn niet kon worden aangevuld. Ook bestonden op Java grote tekorten aan luchtdoelgeschut en aan jachtvliegtuigen voor de verdediging van onder andere de voornaamste vliegbases. Aan het tekort aan luchtdoelartillerie was niets te doen. Er waren geen eenheden meer die naar Java konden worden gedirigeerd. Voor wat betreft de jachtvliegtuigen lag dat anders.

Amerikaanse P-40 jagers stonden in Australië klaar, maar om deze tijdig operationeel te kunnen krijgen, moesten de Japanners tot uitstel van hun geplande invasie worden bewogen. Een week was genoeg. Op 22 februari 1942 vertrokken uit Fremantle in Australië de *Langley* en de *Sea Witch* met aan boord in totaal 63 voor Java bestemde P-40 jachtvliegtuigen. Er werd alles op alles gezet om te proberen enig uitstel van de Japanse invasie te bewerkstelligen. De resultaten van de geallieerde bommenwerpers en jagers waren echter van onvoldoende omvang om de Japanse bevelhebbers tot een dergelijk uitstel te bewegen. Het Japanse leger kon zich niet al te veel uitstel permitteren vanwege logistieke problemen en het kwam dan ook prima uit dat de 3^e *Hiko Shudan* zeer gunstige resultaten rapporteerde van het eigen luchtoffensief boven West-Java.

De resultaten van ABDAIR en JAC

ABDAIR en vervolgens JAC wierp vrijwel alles wat aan middelen beschikbaar was in de strijd. Het offensief van de bommenwerpers boven Zuid-Sumatra was zoals gezegd een *maximum effort offensive* dat, ondanks het (door het kleine aantal inzetbare bommenwerpers) relatief geringe aantal sorties, behoorlijke resultaten opleverde. Die resultaten waren echter onvoldoende om invloed te kunnen hebben op het verloop van de strijd om het luchtoverwicht boven West-Java. Het lukte om een groot deel van de voorraad vliegtuigbenzine die te Pladjoe in Japanse handen was gevallen te vernietigen. De Japanse legerluchtmacht leek echter minder afhankelijk van veroverde vliegtuigbenzine voor het verdere of-

fensief dan gedacht, terwijl de bevoorrading per schip van de Japanse eenheden te Palembang I onvoldoende afbreuk kon worden gedaan.

In werkelijkheid was de aanvoer van voldoende vliegtuigbenzine voor de Japanse strijdkrachten wel degelijk een logistieke nachtmerrie. Zo was de aanvoer van benzine en andere luchtvaart-bedrijfsstoffen te Palembang I (het vroegere civiele vliegveld van Palembang) maar net voldoende, mede omdat het geallieerde luchtoffensief tegen de basis de 3^e *Hiko Shudan* dwong tot het laten vliegen van extra *standing patrols* (*combat air patrols*). De aanvoer te Palembang II, het grote militaire vliegveld in de rimboe ten zuidwesten van de stad Palembang, was zelfs volstrekt onvoldoende om vandaar uit regelmatig te kunnen opereren. De van dit vliegveld opererende eenheden van de Japanse marine-luchtmacht hebben dan ook maar een geringe bijdrage kunnen leveren aan de strijd boven West-Java. De logistieke problemen vormden een van de redenen waarom het Japanse leger zo vast hield aan de voor de invasie van Java vastgestelde data. Een aantal dagen uitstel kon, maar een langer uitstel (een langere periode van intensieve operaties vóór de invasie) zou de bevoorrading niet aankunnen [2].

Ook in de strijd om het luchtoverwicht boven West-Java zelf (beschreven in het deel: *Beschrijving en analyse van de jagerinzet*) presteerden de ML en de RAF heel behoorlijk. Van een technische superioriteit van het Ki-43 *Army I*-jachtvliegtuig, de boven West-Java ingezette lange afstand-jager van de Japanse legerluchtmacht, was in werkelijkheid geen sprake. De A6M *Navy O*-jager van de Japanse marineluchtmacht was wel in een aantal opzichten superieur aan de Hawker *Hurricanes*, de Curtiss-Wright CW-21B *Interceptors* en de Brewster B-339C en D's van de RAF en de ML, maar dit type voerde boven West-Java maar één missie uit. Over oorlogservaring beschikten alle Japanse jachtvliegers, maar in de beschreven strijdperiode ook het merendeel van de jachtvliegers van de ML en de RAF.

De uitslag van de strijd tussen de jagers was de facto onbeslist en kostte de 3e *Hiko Dan* te Palembang en de *Yamada Kokutai* te Muntok, naast enkele verkenners, zeven Ki-43 *Army I*'s en een A6M *Navy O*. De geallieerde aanname dat de Japanse luchtstrijdkrachten in ieder geval voor wat betreft de jagers door de reserves heen waren, klopte. Had de luchtoorlog langer geduurd, dan zou dit gegeven zeker een rol hebben gespeeld. De geallieerde jagers werden echter effectief gebonden en waren nimmer in staat om Japanse bommenwerpers effectief aan te vallen. De Japanse luchtstrijdkrachten slaagden er daardoor in om een groot aantal bommenwerpers van de ML, de RAF en de RAAF op hun thuisbases uit te schakelen. Hierdoor liepen de mogelijkheden om te Palembang en te Muntok Japanse vliegtuigen uit te schakelen sterk terug. Het aantal door geallieerde bommenwerpers getroffen Japanse toestellen was dan ook relatief gering. De 3^e *Hiko Dan* verloor op de grond bovendien geen Ki-43 jagers.

Air Supremacy in de moderne betekenis van vrijheid van opereren, wisten de Japanners zeker niet te bewerkstelligen. Verder dan een lokaal tijdelijk luchtoverwicht (*Air Superiority* in het moderne taalgebruik) kwam men niet. Telkens weer kwam men vijandelijke jagers tegen bij aanvallen op West-Java. Geallieerde bommenwerpers bleven daarnaast in kleine groepjes aanvallen uitvoeren op doelen in Zuid-Sumatra, waaronder de vliegbasis Palembang I. Het lukte de ML en de RAF en de RAAF echter niet de Japanse *sortie generating capability* in voldoende mate en voldoende snel aan te tasten om de Japanse bevelhebbers te bewegen tot een verlenging, met meer dan de twee dagen waartoe op 23 februari 1942 was besloten, van het luchtoffensief tegen West-Java. Hier was ook heel wat voor nodig. Verdere verlenging zou het Japanse leger al snel in de logistieke problemen brengen, terwijl men er van uitging dat de geallieerden intussen de verdediging van Java zouden versterken. Het lijkt er op dat om die reden relatief hoge verliezen van de Japanse legerluchtmacht acceptabel waren. De geallieerde luchtstrijdkrachten waren daarmee, gegeven de sterkteverhoudingen, in feite kansloos.

Noten bij hoofdstuk 14

- [1] Uit diverse sterkte-overzichten blijkt dat de 59^e en 64^e *Sentai*'s bij verliezen geen vervangende toestellen ontvingen (Military History Office, National Defense College, Tokio). In de door het Military History Office samengestelde Japanse stafwerken *Army air drive* (deel 34) en *Naval drive* (deel 26) zijn diverse vermeldingen te vinden voor wat betreft de logistieke situatie. Het Japanse leger noemde de bevoorrading met brandstoffen "kritisch" en stelde alles in het werk om te Palembang de grote voorraden vliegtuigbenzine intact te veroveren. Zie bijvoorbeeld deel 34, 498-503 en 550, alsmede 643 tot en met 646 voor de voorraden en het verbruik van de legerluchtmacht; zie deel 34, 624-628, tabellen 29 tot en met 31 voor de verliezen en aanvullingen van vliegtuigen.
- [2] Zie bijvoorbeeld deel 26, 649, voor wat betreft de bevoorradingsproblemen te Palembang II.

[blanco pagina]

15. Conclusies

De gok van Van Oyen

Achteraf gezien had Van Oyen ongelijk met zijn opvatting dat er een kleine kans bestond op een zodanig uitstel van de Japanse invasie, dat Java in die periode versterkt kon worden met in eerste instantie jachtvliegtuigen. Dat hij het heeft geprobeerd is hem allerm minst kwalijk te nemen. Op 23 februari besloten Japanse bevelhebbers tot een uitstel van twee dagen van 26 februari tot (de zeer vroege ochtend van) 28 februari 1942. Met name de Japanse marine was voorzichtig en weigerde zonder luchtoverwicht zijn schepen in te zetten voor de ondersteuning van de geplande landingen op Java van het Japanse leger. Er was echter een uitstel van minstens een week nodig.

Op 25 februari werden door de 3^e Hiko Shudan te Palembang de resultaten van het luchtoffensief boven West-Java van 19 tot en met 25 februari geanalyseerd. Hoewel enkele claims van de 3^e Hiko Dan naar beneden werden bijgesteld, bleef het resultaat zeer gunstig. Het rapport van de commandant van de 3^e Hiko Shudan specificeerde de resultaten als volgt: 33 vijandelijke vliegtuigen neergeschoten, 53 vernield en van meer dan 150 geallieerde toestellen werd aangenomen dat ze beschadigd waren. In werkelijkheid waren maar rond de 65 inplaats van 86 toestellen neergeschoten of op de grond vernietigd, terwijl voor wat betreft het aantal beschadigde vliegtuigen de 'over-claim' nog veel groter was. De eigen verliezen werden opgegeven als drie toestellen, hetgeen echter alleen de directe gevechtsverliezen aan Ki-43's boven West-Java betrof. Het totale verlies was aanmerkelijk groter, maar dit werd niet uitdrukkelijk in het rapport vermeld.

Deze analyse was echter cruciaal voor het verdere verloop van de strijd. De Japanse marine zette bij het rapport van de 3^e Hiko Shudan weliswaar vraagtekens, maar de commandant van het luchtleger hield aan de bevindingen vast. De 3^e Aanvalsgroep van marineluchtmacht (Kuching en Muntok) kwam aan de hand van verkenningsresultaten op 26 februari 1942 met een eigen analyse en constateerde dat in de omgeving van Batavia nog krachtige vijandelijke luchtstrijdkrachten waren overgebleven. De Japanse marine gaf op basis van deze rapportage de volgende dag opdracht aan de 4^e Luchtgroep te St. Jacques in Indo-China (een licht vliegdekschip, een torpedobootjager en enkele hulpschepen) zich te voegen bij de strijdkrachten voor de invasie in West-Java. Verder uitstel, om eerst de resterende geallieerde luchtstrijdkrachten op te ruimen, was voor het Japanse leger niet acceptabel. Dat wilde alleen goed nieuws horen, omdat al te veel uitstel te grote logistieke problemen met zich zou brengen.

Van Oyen had de gok verloren en was zich daar na de ontdekking van de eerste Japanse invasievloot op 25 februari 1942 ook ten volle van bewust. De P-40's van de *Langley* en de *Sea Witch* zouden te laat komen. Inzet van de *Combined Striking Force*, het eskader van de geallieerde marines, vormde de allerlaatste kans om een invasie af te wenden. JAC plaatste op 25 en 26 februari zoveel mogelijk jachtvliegtuigen over naar Ngoro in Oost-Java om de luchtdekking van het eskader zoveel mogelijk op te voeren.

Het offensieve deel van de *Counter-air* campagne, het bommenwerper-offensief tegen doelen in Zuid-Sumatra en te Banka, moest in de avond van 27 februari 1942 door JAC worden beëindigd. De Japanse invasie van Java stond voor de deur en de bommenwerpers werden stand-by gehouden voor het doen van aanvallen op naderende invasievloten. Het geallieerde vlooteskader ging in de avond van 27 februari 1942 ten onder in de Slag in de Javazee.

De tocht van de *Langley* en de *Sea Witch* naar Tjilatjap was na de Japanse bezetting van Bali een fors risico en alleen de *Sea Witch* kwam op 28 februari 1942 behouden aan. De P-40's aan boord maakten geen verschil. Die waren gekrat en ondanks grote inspanningen waren de eerste drie toestellen pas op 7 maart 1942 vliegklaar. De P-40's van de *Langley* stonden gemonteerd op het dek en zowel vliegers als grondpersoneel waren aan boord. De jagers hadden van een geïmproviseerde strip in de haven van Tjilatjap naar Tjisaoek zullen vliegen. Was de *Langley* op 27 februari niet door Japanse bommenwerpers tot zinken gebracht, dan hadden P-40's vanaf begin maart 1942 een bijdrage kunnen leveren aan de luchtverdediging van West-Java, te laat om voor uit- of afstel van de invasie te kunnen helpen zorgen.

Tot besluit

De inschatting van Van Oyen dat er een kleine kans was dat de Japanners door inzet van de geallieerde luchtmachtstrijdkrachten konden worden gedwongen tot uitstel van de geplande invasie, is op zijn best maar half juist gebleken. Het gerealiseerde uitstel was maar twee dagen, hetgeen niet lang genoeg was om de benodigde versterking van de luchtverdediging van Java met jachtvliegtuigen te realiseren. Die versterking was nodig om de strijd om het luchtoverwicht in het voordeel van de geallieerden te kunnen ombuigen, zodat van uitstel afstel kon komen of een situatie kon worden gecreëerd waarin het mogelijk was geallieerde versterking van de landstrijdkrachten op Java te realiseren.

Het JAC deed wat het kon met de beperkte middelen, maar het was niet genoeg. Voor een deel niet genoeg omdat het Japanse leger bereid was relatief grote verliezen bij de eigen luchtmachtstrijdkrachten te accepteren, omdat door logistieke problemen maar zeer beperkte verlengingen van het luchtoffensief mogelijk zouden zijn, voor tot tijdelijk afstel van de invasie van Java zou moeten worden besloten. Voor een deel niet genoeg omdat de 3^e *Hiko Shudan* de resultaten van zijn luchtoffensief boven West-Java veel te rooskleurig inschatte. Dat die te rooskleurig waren ingeschat, bleek in de periode van 25 tot en met 28 februari 1942. Telkens weer werden Japanse formaties onderschept door geallieerde jagers en vijandelijke bommenwerpers bleven alleen of in kleine groepen aanvallen doen op Japanse doelen in Zuid-Sumatra en te Banka. De Japanse bevelhebbers zaten er mee in hun maag, maar konden niet meer terug. De geallieerde marinestrijdkrachten zorgden nog voor een derde dag uitstel van de Japanse invasie, die uiteindelijk plaats vond in de nacht van 28 februari op 1 maart met landingen op drie plaatsen in het westen en een locatie west van Soerabaja in Oost-Java.

De Japanners toonden na de capitulatie van het KNIL hun waardering voor de luchtcampagne van de ML en de RAF en de RAAF en waren verbaasd dat met zo weinig middelen zo hardnekkig strijd was geleverd. De waarnemend commandant ML, kolonel E.T. Kengen (inmiddels generaal-majoor titulair, maar daar was hij niet van op de hoogte) kreeg zelfs toestemming voor een laatste dagorder om zijn ondergeschikten te bedanken voor hun buitengewone inzet. Een unieke welverdiende geste.

Gebruikte literatuur

Boeken en in druk verschenen rapporten

- Beauchamp, G.
Escape from Singapore, Ontario, 1985.
- Boer, P.C.
De Luchtstrijd rond Borneo, Houten, 1987.
- Boer, P.C.
De Luchtstrijd om Indië, Houten, 1990.
- Bosscher, Ph. M.
De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog, Deel 2
 Franeker, 1986.
- Cull, Brian et al
Buffalo's over Singapore, London, 2003.
- Edmonds, W.D.
They fought with what they had, Boston, 1951.
- Gillison, D.
Royal Australian Air Force 1939-1942, Australia in the War of 1939-1945,
 Series 3, Air, Volume 1, Canberra, 1962.
- Hagens, G.J.
De KNILM vloog door, Haarlem, 1972.
- Helfrich, C.E.L.
Memoires van Admiraal Helfrich, deel I, De Maleische Barrière
 Amsterdam-Brussel, 1950.
- Honselaar, L. (bewerker)
Vleugels van de vloot. De geschiedenis van de Marine-Luchtvaartdienst
 Rotterdam, 1950.
- Hoogenband, C. van den & Schotborgh, L. (bewerkers)
Nederlands-Indië contra Japan, Deel VII
 Den Haag, 1961.
- Hoogenband, C. van den & Schotborgh, L. (bewerkers)
Nederlands-Indië contra Japan, IV
 Den Haag, 1956.
- Jong, L. de
Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945,
 Deel 11A Tweede helft, Den Haag, 1984.
- Kelly, T.
Hurricane over the jungle, London, 1977.
- Kempen, A.E. van
Mijn verhaal. Een verhaal uit vele rond de tweede wereldoorlog
 zonder plaats, 1989.
- Maltby, Sir Paul
Report on the air operations during the campaign in Malaya and the Netherlands East Indies
 8 December 1941 to 12 March 1942, London, 1948.
- Military History Office of the Defense Agency's Defense College
Army Air Drive to the Southern Pacific Area, Deel 34
 Series of Military History of World War II, Tokio, 1970.
- Military History Office of the Defense Agency's Defense College
Naval Drive to Dutch East Indies and Bay of Bengal, Deel 26
 Series of Military History of World War II, Tokio, 1969.
- Morison, S.E.
The rising sun in the Pacific: History of United States Naval Operations in World War II,
 Volume III, Boston, 1951.

Shores, Christopher & Cull, Brian

Bloody Shambles, Volume Two, The Defence of Sumatra and the Fall of Burma

London, 1993.

Spick, M.

Allied Fighter Aces: The Air Combat Techniques of World War II,

London / Mechanicsburg, 1997.

Wavell, Sir Archibald

Despatch by the Supreme Commander of the ABDA Area to the Combined Chiefs of Staff on the operations in the South-West-Pacific 15 January 1942 to 25 February 1942

London, 1948.

Winslow, W.G.

The Ghost of the Java Coast (Saga of the U.S.S. Houston)

Sattellite Beach, Florida, 1974.

Niet in druk verschenen rapporten

Japanese Monograph nr. 69

‘Air Operations in the Invasion of the Netherlands East Indies’

Washington, D.C. 1948

(thans verkrijgbaar via Library of U.S. Congress).

Army Air Force Historical Studies nr. 29A

Summary of Air Actions in the Philippines and the Netherlands East Indies

7 December 1941-26 March 1942,

Assistant-Chief of Air Staff, Intelligence-Historical Division, Washington, D.C. 1945

(thans verkrijgbaar via historische afdeling U.S. Air Force).

Tijdschriftartikelen

Nortier, J.J.

‘De Afdeling Operaties van het Algemeen Hoofdkwartier KNIL in 1941/42’

in: *Militaire Spectator*, 156 (1987) 9

Simons, H.H.J.

‘Java-Drama’

in: *Remous*, Jackson, mei 1943

Warden III, John. A.

‘The Enemy as a System’

in: *Air Power Journal*, 9 (Spring 1995) 2

Bijlage 1: Gebruikte afkortingen

ABDA	American British Dutch Australian
ABDA-AIR	Hoofdkwartier commandant geallieerde luchtmacht
ABDAIR	als boven
ABDA-ARM	Hoofdkwartier geallieerde landstrijdkrachten
ABDACOM	Hoofdkwartier opperbevelhebber ABDA-bevelsgebied
ABDA-FLOAT	Hoofdkwartier geallieerde marinestrijdkrachten
AHB	Air Historical Branch (van de RAF)
AHK	Algemeen Hoofdkwartier
Best	Bestuurder
Bew	Bewerkers
BPM	Bataafse Petroleum Maatschappij
Bri	Bommenrichter
BRITAIR	Hoofdkwartier Britse luchtmacht op Java
CO	Commanding Officer
Elt	Eerste luitenant
Flt Lt	Flight Lieutenant (=Kap)
Flg Off	Flying Officer (=Elt)
HQ	Headquarters
Inf	Infanterie (bijv. Inf. X, Xe bataljon Infanterie)
JAC	Java Air Command
Kap	Kapitein
KNIL	Koninklijk Nederlands-Indisch Leger
KNILM	Koninklijke Nederlands-Indische Luchtvaart Maatschappij
KLu	Koninklijke Luchtmacht
Kpl	Korporaal
LAA	Light Anti-Aircraft Regiment
Lkol	Luitenant-kolonel
ML	Militaire Luchtvaart (Wapen der)
MLD	Marineluchtvaartdienst
Ms	Mitrailleurschutter
MU	Maintenance Unit
MVAF	Malayan Volunteer Air Force
NKPM	Nederlandse Koloniale Petroleum Maatschappij
OGS	Oorlogsgraven Stichting
P I(II)	(Vliegveld) Palembang I (II)
Plt Off	Pilot Officer (=Vaandrig)
Plv	Plaatsvervangend
RAAF	Royal Australian Air Force
RAF	Royal Air Force
RecGroup	Reconnaissance Group
Res	Reserve (officier)
Sgt	Sergeant
SLH	Sectie Luchtmachthistorie (van de KLu)
SM	Sergeant-majoor
RSU	Repair and Salvage Unit
Sqn Ldr	Squadron Leader (=Majoor)
TD	Technische Dienst (van de ML)
Tlt	Tweede luitenant
USAAF	United States Army Air Force

[gebruikte afkortingen]

Vdg	Vaandrig
VI.G.	Vliegtuiggroep
VI.A.	Vliegtuigafdeling
Wg Cdr	Wing Commander (=Lkol)
Wnd	Waarnemend
Wnr	Waarnemer (=navigator-bommenrichter)